

Μελέτη Αποτίμησης

των Σχεδίων Κινητικότητας
Erasmus+ του τομέα

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

για την περίοδο
2014-2018

Μελέτη Αποτίμησης

των Σχεδίων Κινητικότητας
Erasmus+ του τομέα

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

για την περίοδο
2014-2018

Erasmus+

Erasmus+

© Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Ημερομηνία Έκδοσης: Δεκέμβριος 2020

Επιμέλεια Έκδοσης: Εθνική Μονάδα Erasmus+

Η Μελέτη υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα:

Αργύρης Κυρίδης, Καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μελπομένη Τσιτουρίδου, Καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευαγγελία Μαυρικάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αποστολία Γαλάνη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ιφιγένεια Βαμβακίδου, Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Χρήστος Ζάγκος, Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντανακλά τις απόψεις μόνον των δημιουργών και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που εμπεριέχονται σε αυτή.

ISBN: 978-618-5537-03-6

Πίνακας ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ	8
1.1. Διαστάσεις της έννοιας της αποτίμησης.....	8
1.2. Αναγκαιότητα της αποτίμησης των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+	12
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ	15
2.1. Μέθοδοι ανάλυσης των δεδομένων.....	15
2.2. Το δείγμα της έρευνας.....	15
3. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+	17
3.1. Αποτύπωση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018	17
4. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+: ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ, ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ	39
4.1. Στοιχεία των Συμμετεχόντων στα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018 Γενικές Πληροφορίες	39
4.2. Βαθμός Ικανοποίησης – Στάσεις σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018.....	48
4.2.1. Εσωτερική εγκυρότητα αξιολογικών κλιμάκων	48
4.2.2. Βαθμός Ικανοποίησης.....	49
4.2.3. Αποτίμηση Στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ (2014 – 2016).....	50
4.2.4. Αποτίμηση Στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ (2017 – 2018).....	54
5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ	58
5.1. Υλοποίηση Σχεδίου Κινητικότητας	58
5.2. Διαχείριση Σχεδίου Κινητικότητας.....	60
5.3. Προετοιμασία συμμετεχόντων	62
5.4. Προφίλ Συμμετεχόντων.....	63
5.5. Αξιολόγηση των Σχεδίων Κινητικότητας εκ μέρους των Συμμετεχόντων	64
5.6. Μαθησιακά Αποτελέσματα & Αντίκτυπος.....	65
5.7. Διάδοση Αποτελεσμάτων Σχεδίων Κινητικότητας.....	66

6. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ERASMUS+: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΕ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ	68
6.1. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων σε Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων	68
6.2. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων σε Συμμετέχοντες	78
7. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+: ΟΜΑΔΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	92
7.1. Ανάλυση του λόγου των συμμετεχόντων στην Ομάδα Εστίασης	92
8. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2018.....	98
8.1. Σύνοψη Συμπερασμάτων – Συνολική Αποτίμηση.....	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	104
<i>Ημιδομημένες συνεντεύξεις</i>	104
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	107
<i>Ομάδες Εστίασης (Focus Groups)</i>	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ	112
<i>Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου</i>	112
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ	116
<i>Η ανάλυση λόγου</i>	116
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε	117
<i>Σχέδιο Συνέντευξης για τους Συμμετέχοντες σε σχέδια Erasmus+ που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Erasmus+</i>	117
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ	118
<i>Σχέδιο Συνέντευξης για Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων που Συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Erasmus+</i>	118

Πίνακας ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Το **Erasmus+** είναι το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, που στοχεύει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας, καθώς και στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και νεολαίας, σε όλους τους τομείς της **Διά Βίου Μάθησης** (Ανώτατη Εκπαίδευση, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Σχολική Εκπαίδευση, δραστηριότητες Νεολαίας κ.λπ.).

NEVER STOP
LEARNING

Το πρόγραμμα Erasmus+ έχει σχεδιαστεί με σκοπό να στηρίξει τις προσπάθειες των χωρών του προγράμματος για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του ανθρώπινου ταλέντου και του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης, εδραιώνοντας παράλληλα την αρχή της Διά Βίου Μάθησης μέσω της ενοποίησης της παρεχόμενης στήριξης προς την τυπική, τη μη τυπική και την άτυπη μάθηση σε ολόκληρο το φάσμα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της ενσασχόλησης με τη νεολαία. Το πρόγραμμα ενισχύει επίσης τις δυνατότητες συνεργασίας και κινητικότητας με τις χώρες εταίρους, ιδίως στους τομείς της Ανώτατης Εκπαίδευσης και της Νεολαίας.

Το **Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών είναι η Εθνική Μονάδα Συντονισμού** του προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Η ΔΡΑΣΗ της ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ στον ΤΟΜΕΑ της ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

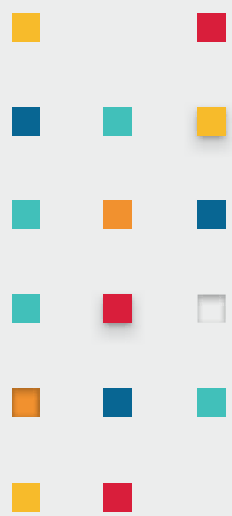
Η Δράση κινητικότητας προσωπικού εκπαίδευσης ενηλίκων προσφέρει την ευκαιρία στο προσωπικό φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων να βελτιώσει τις βασικές ικανότητες και δεξιότητές του μέσα από δραστηριότητες διακρατικής κινητικότητας. Οι δραστηριότητες αυτές στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας κάθε τύπου διδασκαλίας και μάθησης και τη συσχέτισή τους με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και της κοινωνίας εν γένει. Επιπλέον, παρέχουν τη δυνατότητα εξοικείωσης με άλλους πολιτισμούς και άλλες χώρες, δίνοντας ευκαιρίες δημιουργίας δικτύων διεθνών επαφών και ενισχύοντας τις συνέργειες

και τις ροές μεταξύ τυπικής, μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης.

Δυνατότητα υποβολής αίτησης έχει κάθε οργανισμός εκπαίδευσης ενηλίκων που είτε αποστέλλει προσωπικό του στο εξωτερικό (εκπαιδευτές ενηλίκων/άτομα που ασχολούνται με τη στρατηγική ανάπτυξη του φορέα), είτε ενεργεί ως συντονιστής εθνικής κοινοπραξίας. Η κοινοπραξία πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον τρεις οργανισμούς εκπαίδευσης ενηλίκων από την ίδια χώρα.

Τα Σχέδια της Βασικής Δράσης 1 του τομέα ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ μπορεί να περιλαμβάνουν μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες κινητικότητες:

- I) **Κινητικότητα που στοχεύει στην επιμόρφωση προσωπικού**
 - Συμμετοχή του προσωπικού σε **δομημένο κύκλο μαθημάτων/σεμιναρίων επιμόρφωσης** στο εξωτερικό.
 - Συμμετοχή του προσωπικού σε **επιτόπια παρακολούθηση εργασίας** στο εξωτερικό σε οποιονδήποτε συναφή οργανισμό δραστηριοποιείται στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων.
- II) **Κινητικότητα που στοχεύει στην ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης**
 - **Ανάθεση διδασκαλίας ή παροχή κατάρτισης** από το προσωπικό του αιτούντος φορέα σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Εθνική Μονάδα Συντονισμού του προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης/IKY μελετά συστηματικά την εφαρμογή και τον αντίκτυπο του Προγράμματος Erasmus+. Οι Μελέτες Αποτίμησης του Αντικτύπου των Σχεδίων Erasmus+ που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από εξωτερικές ερευνητικές ομάδες, υπό την αιγίδα της Εθνικής Μονάδας, αποτελούν μέρος των συντονισμένων δράσεων αξιολόγησης του προγράμματος Erasmus+. Τα πορίσματα των Μελετών, τα οποία δίνουν μια εικόνα της λειτουργίας του προγράμματος Erasmus+, κοινοποιούνται σε εθνικό επίπεδο με στόχο την αξιοποίηση της εμπειρίας των συμμετεχόντων στο Πρόγραμμα. Σκοπός είναι η ενδυνάμωση των θετικών στοιχείων του Προγράμματος και η αντιμετώπιση των προκλήσεων που αναδεικνύονται όπου αυτό είναι εφικτό.

Απώτερος στόχος είναι η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που παράγουν τα Σχέδια Erasmus+ σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο για την αναβάθμιση των τομέων της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Κύριος γνώμονας είναι η επίτευξη ενός συστημικού αντικτύπου προς όφελος των άμεσα εμπλεκόμενων (εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτές, εκπαιδευόμενοι κ.λπ) και των έμμεσα εμπλεκόμενων (εξειδικευμένα στελέχη στους παραγωγικούς τομείς, κοινωνία, στελέχη της αγοράς εργασίας κ.λπ.).

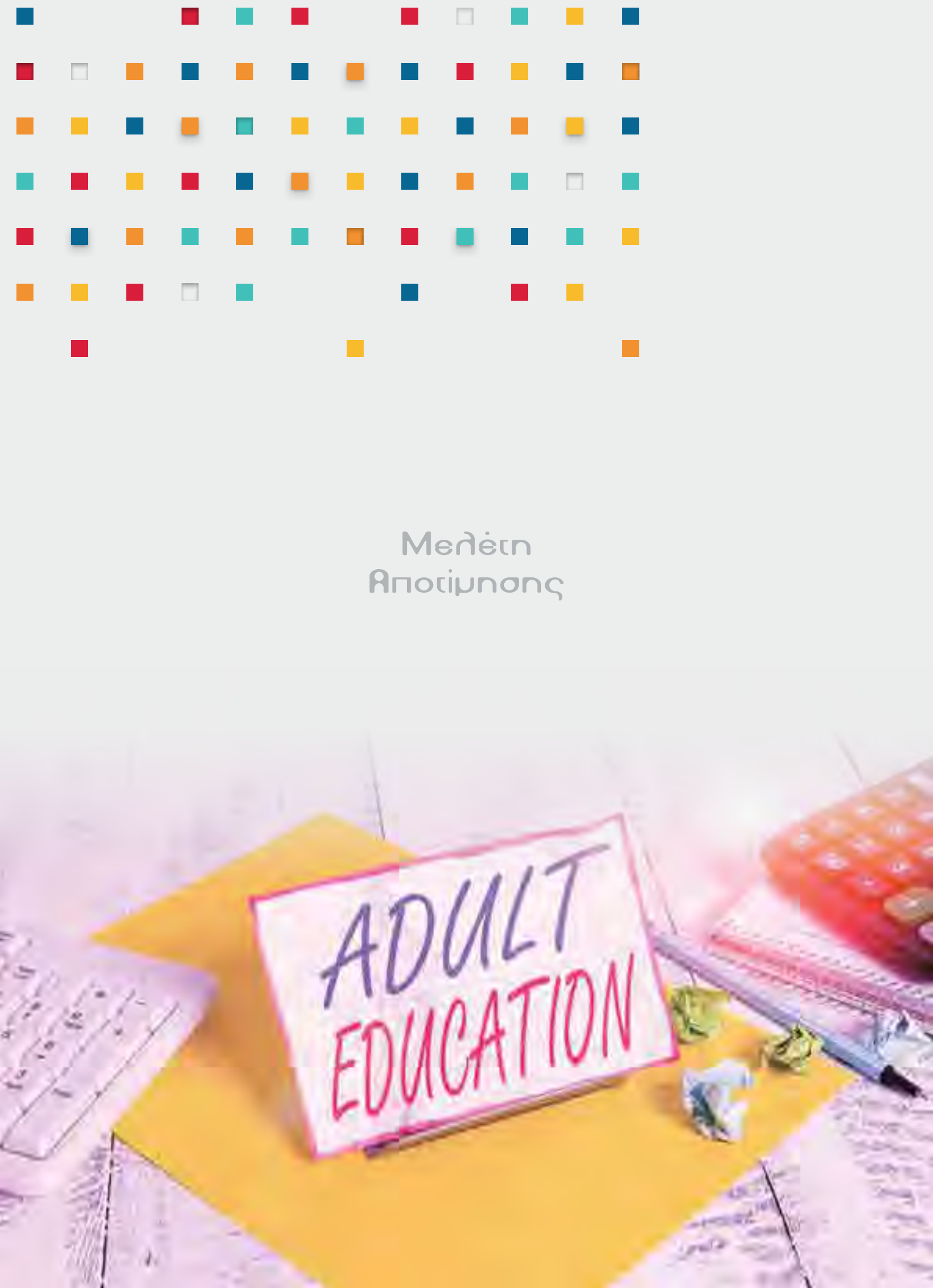
Η ευρωπαϊκή διάσταση αποτελεί μια ακόμη σημαντική παράμετρο, καθώς οι Μελέτες Αντικτύπου της Εθνικής Μονάδας αποτελούν μέρος των δράσεων αξιολόγησης που υλοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εξασφαλίζουν την ελληνική συμμετοχή στον διάλογο που διεξάγεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τη βελτίωση του προγράμματος Erasmus+ και τις δράσεις στους τομείς Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Ορμώμενοι από την παρούσα «Μελέτη Αποτίμησης Αντικτύπου των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον Τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων για την περίοδο 2014-2018», είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι γίνεται ουσιαστική αξιοποίηση των πορισμάτων των Μελετών. Ενδεικτικά, να αναφέρουμε ότι ένα πόρισμα κατά την αξιολόγηση του προγράμματος Erasmus+ για τον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων αξιοποιήθηκε στην πράξη από την Εθνική Μονάδα με την υποστήριξη του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και οδήγησε στη συμμετοχή της Εθνικής Μονάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα EPAL. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΜ/IKY λειτουργεί από τον Ιανουάριο 2019 ως η Εθνική Υπηρεσία Υποστήριξης της Ηλεκτρονικής Πλατφόρμας για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη EPAL [https://epale.ec.europa.eu/el]. Η Εθνική Υπηρεσία υποστηρίζει την ηλεκτρονική πλατφόρμα EPAL, στην οποία οι εθνικοί φορείς Εκπαίδευσης Ενηλίκων έχουν τη δυνατότητα να προβάλλουν το έργο τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να αναζητήσουν εταίρους για συνεργασία και να αξιοποιήσουν πληροφορίες για τον τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ευχόμαστε καλή ανάγνωση της παρούσας έκδοσης για τον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο πρόγραμμα Erasmus+. Οι μαρτυρίες των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα Erasmus+ θα σας ταξιδέψουν όπως εμάς, τα στελέχη της Εθνικής Μονάδας Erasmus+ για τους Τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και θα σας εμπνεύσουν όσον αφορά στους τρόπους βέλτιστης αξιοποίησης των πορισμάτων της Μελέτης. Με την αποτίμηση του αντικτύπου του προγράμματος Erasmus+ κυρίως θα οραματιστείτε μαζί μας τη νέα Προγραμματική περίοδο του Προγράμματος για τη χρονική περίοδο 2021-2027.

Η Προϊσταμένη της Διεύθυνσης

Δρ. Ειρήνη Ντρούτσα

Μελέτη Αποτίμησης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ

1.1. Διαστάσεις της έννοιας της αποτίμησης

Η έννοια της αποτίμησης (evaluation) συνδέεται με την εκτίμηση της απόδοσης μιας δράσης, των αποτελεσμάτων της, την εκτίμηση ή τον υπολογισμό του αντικτύπου μιας δράσης ή μιας ενέργειας ή ακόμα και τον προσδιορισμό της σπουδαιότητας ενός πράγματος, μιας δράσης, μιας ενέργειας ή και ενός πνευματικού αγαθού. Όπως αναφέρει ο Patton¹ προκειμένου να αποτιμηθεί ένα πρόγραμμα απαιτείται η συλλογή και ανάλυση πληροφοριών που σχετίζονται με τις δραστηριότητες του προγράμματος, με τα χαρακτηριστικά του και τα αποτελέσματά του με απώτερο στόχο να κριθεί το πρόγραμμα, να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά του και να διευκολυνθούν αποφάσεις και πολιτικές που σχετίζονται με το πρόγραμμα. Υπό την έννοια αυτή, η αποτίμηση μιας ολοκληρωμένης, συστηματικής και οργανωμένης εκπαιδευτικής δράσης συνδέεται με ένα εύρος παραμέτρων που σχετίζονται τόσο με τα άτομα που ενεπλάκησαν στη συγκεκριμένη δράση, όσο και με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η εκπαιδευτική δράση². Με άλλα λόγια η έννοια της αποτίμησης περιλαμβάνει ενδογενώς, τόσο την έννοια του αντικτύπου όσο και την έννοια της αξιολόγησης (assessment)³. Ειδικότερα, ως προς την έννοια της αξιολόγησης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ειδικό της ενδιαφέρον θα πρέπει να επικεντρώνεται σε ποιοτικά στοιχεία της δράσης⁴ και πολύ λιγότερο σε στοιχεία μέτρησης και αριθμητικές εκφράσεις (measurement), τα οποία από τη φύση τους αποδίδουν μια συμπυκνωμένη εικόνα των αποτελεσμάτων μιας δράσης -στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει, μιας εκπαιδευτικής δράσης- ενώ το ζητούμενο είναι να ανακαλυφθούν και να ερμηνευτούν σχέσεις και αξίες που επικεντρώνονται περισσότερο στην ποιότητα και πολύ λιγότερο στην ποσότητα⁵.

Συνήθως η αποτίμηση μιας δράσης έρχεται με την ολοκλήρωσή της και υπό την έννοια αυτή συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο της αφού στην ουσία αποτελεί την αναγκαία πλαισίωσή της ώστε να κατανοηθεί και να ερμηνευτεί το ολικό της πλαίσιο, τα αποτελέσματα, τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της. Ειδικά στις περιπτώσεις που αναμένεται συνέχεια η τροποποίηση της συγκεκριμένης δράσης, η αποτίμηση αποτελεί αναγκαίο στοιχείο ανατροφοδότησης, παράμετρο οργανωτικού σχεδιασμού και παράμετρο πολιτικής⁶. Τέλος, στο ίδιο αναλυτικό επίπεδο τα

¹ Patton, M.Q. (1987). *Qualitative Research Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.

² Rogers, A., & Smith, M. K. (2006). *Evaluation: Learning what matters*. London: Rank Foundation/YMCA George Williams College. Available as a pdf: www.ymca.org.uk/rank/conference/evaluation_learning_what_matters.pdf. Shadish, W. R., Cook, T. D., & Leviton, L. C. (1991). *Foundations of Program Evaluation*. Newbury Park C.A.: Sage. Chelimsky, E. (1997). Thoughts for a new evaluation society. *Evaluation*, 3(1), 97-118.

³ Για τις εννοιολογικές διαφορές που παρουσιάζουν οι όροι, εκτίμηση, αξιολόγηση και αποτίμηση βλέπε αναλυτικά Huitt, W., Hummel, J., & Kaecck, D. (2001). *Assessment, measurement, evaluation, and research. Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/sciknow.html>

⁴ Shaw, I.F. (1999). *Qualitative evaluation*. London: SAGE Publications.

⁵ Rossi, P. H., Freeman, H., & Lipsey, M. W. (2004). *Evaluation. A systematic approach*. Newbury Park, Ca: Sage. Everitt, A., & Hardiker, P. (1996). *Evaluating for Good Practice*. London: Macmillan

⁶ ERO (Education Review Office) (2007). *The Collection and Use of Assessment Information in Schools*. Wellington: Education Review Office. Gross, N., Giaquinta, J., & Bernstein, M. (1971). *Implementing organizational innovations*. New York: Basic Books. Kirkhart, K.E. (2000). Reconceptualising evaluation use: An integrated theory of influence. In V. J. Caracelli and H. Preskill (Eds.), *The expanding scope of evaluation use - New Directions for Evaluation*, 88, (pp. 5-23). San Francisco: Jossey-

αποτελέσματα της αποτίμησης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος συνδέονται αναπόσπαστα με τη βιωσιμότητα του προγράμματος αυτήν κάθε αυτή και με τις δυνατότητες ρυθμιστικών παρεμβάσεων προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση⁷.

Η αποτίμηση ενός [εκπαιδευτικού] προγράμματος προϋποθέτει την τήρηση τεσσάρων θεμελιωδών αρχών⁸:

- *Η στοχοθεσία ενός προγράμματος αποτελεί, πολλές φορές, ένα τμήμα μόνον των στόχων που το πρόγραμμα επιτυγχάνει.*
- *Όταν οι άνθρωποι που εργάζονται για την αποτίμηση ενός προγράμματος συνεργάζονται με τους δημιουργούς του αυξάνεται η πιθανότητα για την επίτευξη μιας επιτυχημένης αποτίμησης.*
- *Η ερευνητική προσέγγιση ενός προγράμματος αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχημένη αποτίμησή του.*
- *Η ομάδα αποτίμησης ενός προγράμματος θα πρέπει να έχει επίγνωση τόσο των πρωτευόντων όσο και των δευτερευόντων (ακούσιων) στόχων του.*

Στην επιχειρούμενη αποτίμηση θα ληφθούν σοβαρά υπόψη οι προαναφερθείσες θεμελιώδεις αρχές.

Bass, French, W., Bell, C.H., & Zawacki, R.A. (2000). *Organization development and transformation: Managing effective change*. New York: McGraw Hill/Irwin. Smith, A. G., & Robbins, A. E. (1984). Multi- method policy research: A case study of structure and flexibility. In D. M. Fetterman (Ed.), *Ethnography in educational evaluation* (pp. 115-130). Beverly Hills, CA: Sage. Maxwell, J. A., Bashook, P. G., & Sandlow, C. J. (1986). Combining ethnographic and experimental methods in educational evaluation. In D. M. Fetterman & M. A. Pitman (Eds.), *Educational evaluation: Ethnography in theory, practice, and politics* (pp. 121-143). Beverly Hills, CA: Sage.

⁷ Sutcliffe, S., & Court, J. (2005). *Evidence -Based Policy-making: What is it? How does it work? What relevance for developing countries?* United Kingdom: Overseas Development Institute. Ashcroft, K., & Palacio, D. (1996). *Researching into assessment and evaluation*. London: Kogan Page. Carnegie Mellon University, (2002). *Evaluation and assessment*. <http://www.cmu.edu/teaching/assessment/earlycourseeval.html>. Herman, J.L., Morris, L.L., & Fitz-Gibbon, C.T. (1987). *Evaluator's handbook*. London: SAGE. UNDP (2009). *Handbook on planning, monitoring and evaluating for development results*. NY: UNDP. Worthen, B.R., & Sanders, J.R. (1987). *Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. London: Longman.

⁸ Ball, S. (2011). *Evaluating Educational Programs*. ETS Research Report No. RR-11-15, <https://www.ets.org/Media/Research/pdf/RR-11-15.pdf>. Messick, S. (1970). The criterion problem in the Evaluation of Instruction: Assessing Possible, not Just Intended Outcomes. In M. C. Wittrock and D. Wiley (Eds.), *The Evaluation of Instruction: Issues and Problems*. NY: Holt, Rinehart and Winston.

Παρακάτω, παρουσιάζονται τα κριτήρια που θα πρέπει να ακολουθεί μια αποτελεσματική αποτίμηση⁹:

Κριτήρια για μια αποτελεσματική αποτίμηση

Κριτήρια Χρησιμότητας

Τα κριτήρια χρησιμότητας έχουν στόχο να αυξήσουν την εκτίμηση των φορέων του προγράμματος ότι οι διαδικασίες αποτίμησης και τα προϊόντα της ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

- X1 Αξιοπιστία του εκτιμητή
- X2 Προσοχή στους Φορείς
- X3 Διαπραγματεύσιμοι σκοποί
- X4 Σαφείς Αξίες
- X5 Σχετική πληροφορία
- X6 Ουσιαστικές διαδικασίες και προϊόντα
- X7 Έγκαιρη και κατάλληλη επικοινωνία και έκδοση αναφορών
- X8 Ενδιαφέρον για τις συνέπειες και τις επιδράσεις

Κριτήρια Σκοπιμότητας

Τα κριτήρια σκοπιμότητας εξυπηρετούν την αύξηση της αποτελεσματικότητας της αποτίμησης και την επάρκειά της.

- Σ1 Διαχείριση έργου
- Σ2 Τυπικές διαδικασίες
- Σ3 Βιωσιμότητα πλαισίου
- Σ4 Χρήση πηγών

Κριτήρια δεοντολογίας

Τα κριτήρια δεοντολογίας δηλώνουν τι είναι κατάλληλο, δίκαιο, νόμιμο και σωστό στις αποτιμήσεις.

- Δ1 Υπεύθυνος προσανατολισμός και στοχευμένος στην ένταξη
- Δ2 Τυπικές συμφωνίες
- Δ3 Ανθρώπινα δικαιώματα και σεβασμός
- Δ4 Σαφήνεια και αμεροληψία
- Δ5 Διαφάνεια και κοινοποίηση
- Δ6 Σύγκρουση συμφερόντων
- Δ7 Δημοσιονομική υπευθυνότητα

⁹ Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K., & Caruthers, F. A. (2011). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Κριτήρια για μια αποτελεσματική αποτίμηση

Κριτήρια ακριβείας

Τα κριτήρια ακριβείας αφορούν την αύξηση της εξάρτησης και αληθοφάνειας των αναπαραστάσεων, προτάσεων και ευρημάτων της αποτίμησης, ειδικά αυτών που υποστηρίζουν ερμηνείες και κρίσεις ποιότητας.

- A1 Αιτιολογημένα συμπεράσματα και αποφάσεις
- A2 Έγκυρες πληροφορίες
- A3 Αξιόπιστες πληροφορίες
- A4 Σαφής προγραμματισμός και περιγραφή πλαισίου
- A5 Διαχείριση πληροφορίας
- A6 Ηθικός σχεδιασμός και ανάλυση
- A7 Σαφής αιτιολόγηση της αποτίμησης
- A8 Επικοινωνία και αναφορά

Κριτήρια απολογισμού

Τα κριτήρια απολογισμού λειτουργούν υπέρ της τεκμηρίωσης των αποτιμήσεων και μιας προοπτικής ενός συνεχούς της αποτίμησης που θα εστιάζει στη βελτίωση και την ανάπτυξη υπεύθυνων διαδικασιών και προϊόντων αποτίμησης.

- M1 Τεκμηρίωση της αποτίμησης
- M2 Εσωτερική μετααποτίμηση
- M3 Εξωτερική μετααποτίμηση

Τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθούνται για μια επιτυχημένη αποτίμηση παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1:

Διάγραμμα 1

Τα βήματα για μια επιτυχημένη αποτίμηση¹⁰

1.2. Αναγκαιότητα της αποτίμησης των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+

Όπως αναφέραμε παραπάνω προκειμένου να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε το ολικό πλαίσιο μιας δράσης, τα αποτελέσματα, τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της είναι απαραίτητο να την αποτιμήσουμε. Μια σωστή αποτίμηση συμβάλλει ώστε να αποκομίσουμε τα μέγιστα από αυτήν τη δράση, αλλά να εξασφαλίσουμε και ότι οι μετέπειτα δράσεις θα σχεδιαστούν και θα υλοποιηθούν με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες ώστε να αποφέρουν τα μέγιστα, τόσο στους συμμετέχοντες και τους φορείς όσο και στην κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, ο σκοπός της

¹⁰ Milstein, B., Wetterhall, S., & CDC Evaluation Working Group. (1999). *Recommended framework for program evaluation in public health practice*. Atlanta, GA: CDC. Επίσης βλ. Scriven, M. (1998). A minimalist theory of evaluation: the least theory that practice requires. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 57-70. Shadish, W., Cook, T., & Leviton, L. (1991). *Foundations of program evaluation*. Newbury Park, CA: Sage Publications. Shadish, W. (1998). Evaluation theory is who we are. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 1-19. Shulha, L., & Cousins, J. (1997). Evaluation use: theory, research, and practice since 1986. *Evaluation Practice*, 18(3), 195-208.

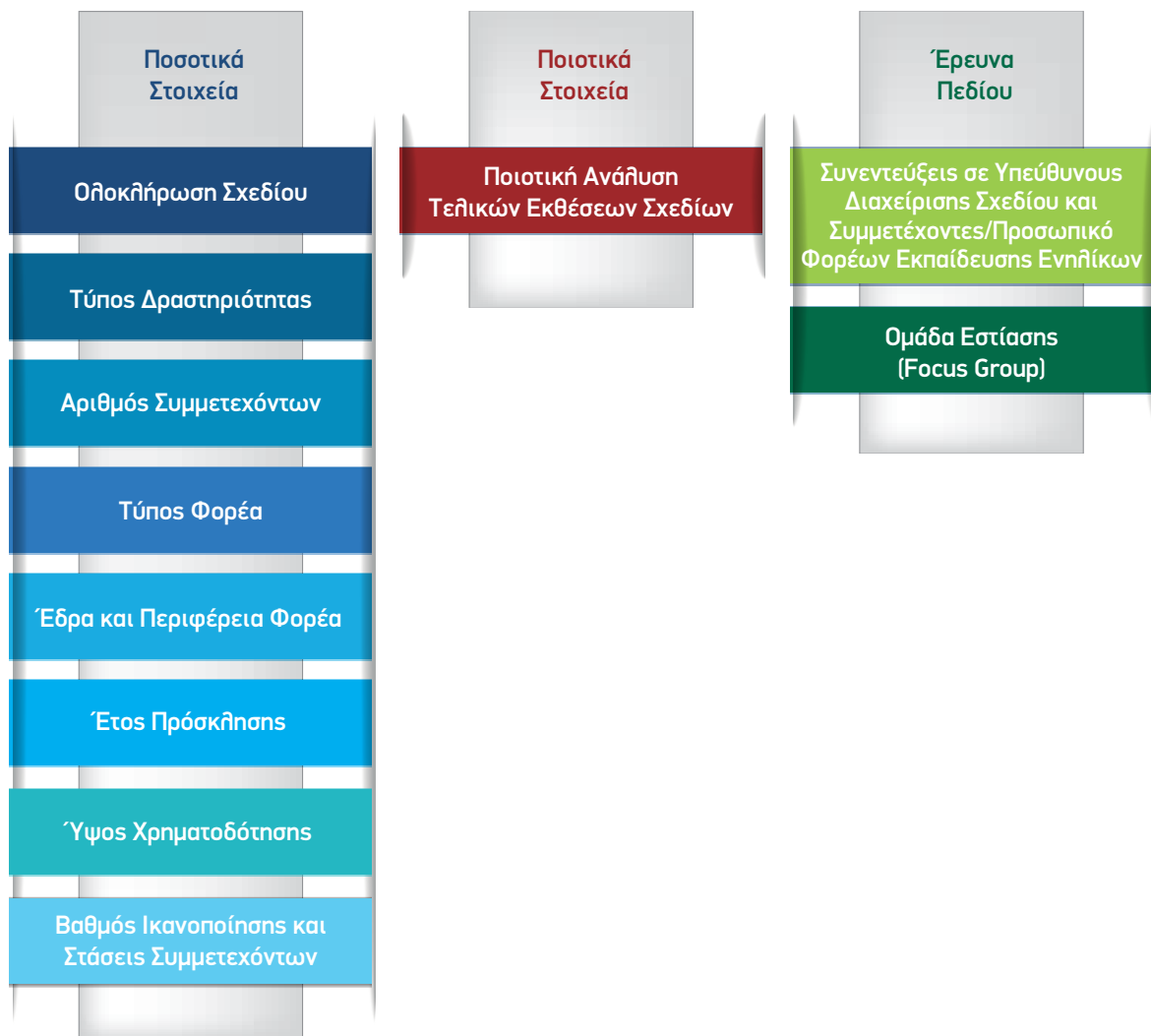
αποτίμησης των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που υλοποιήθηκαν κατά τη χρονική περίοδο 2014-2018 υπό τη διαχείριση της Εθνικής Μονάδας Συντονισμού Erasmus+ για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση/Ιδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (εφεξής ΕΜ/ΙΚΥ) είναι να καταγράψει τις βασικές διαστάσεις του Προγράμματος και τον αντίκτυπό του στους ίδιους τους συμμετέχοντες, στους φορείς υλοποίησης και ευρύτερα στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Τα δεδομένα που συλλέγονται για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι τα παρακάτω και καταγράφονται με τη σειρά που εμφανίζονται στις ενότητες της παρούσας Μελέτης:

- A.** Ποσοτικά δεδομένα που αφορούν τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+. Η συγκεκριμένη ποσοτική αποτύπωση κρίνεται αναγκαία ώστε να καταδειχθεί το εύρος των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που υλοποιήθηκαν κατά την περίοδο 2014-2018 καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά των φορέων που υλοποιούν τα Σχέδια όπως ο τύπος των φορέων, η γεωγραφική διασπορά, το ύψος χρηματοδότησης, το είδος της δραστηριότητας κ.λπ.
- B.** Ποσοτικά δεδομένα που καταδεικνύουν ποιοτικά στοιχεία όπως το προφίλ των συμμετεχόντων, η δράση που επέλεξαν να συμμετέχουν, η συχνότητα της κινητικότητας, η εμπειρία των συμμετεχόντων, ο βαθμός ικανοποίησης, οι κλίμακες στάσεων κ.λπ. όπως αποτυπώνονται από τους Συμμετέχοντες στις Εκθέσεις Συμμετεχόντων. Τα ποιοτικά στοιχεία εκφέρονται από άτομα που συμμετείχαν σε μία τουλάχιστον δράση του Προγράμματος και προσφέρουν αναλυτικές και λεπτομερείς πληροφορίες χρήσιμες στην αποτίμηση των υπό εξέταση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+.
- Γ.** Ποιοτικά δεδομένα μέσω των ανοικτών ερωτήσεων (πεδίων) στις Τελικές Εκθέσεις Σχεδίων. Τα στοιχεία που συμπληρώνονται στις Εκθέσεις από τους ίδιους τους συμμετέχοντες φορείς μετά την ολοκλήρωση των κινητικότητων παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες αναφορικά με την υλοποίηση και διαχείριση των Σχεδίων, την προετοιμασία και το προφίλ των συμμετεχόντων, καθώς και την αξιολόγηση των Σχεδίων. Η αξιολόγηση υπεισέρχεται και σε παραμέτρους όπως τα μαθησιακά αποτελέσματα, ο αντίκτυπος και η διάδοση αποτελεσμάτων των Σχεδίων.
- Δ.** Ποιοτικά δεδομένα μέσω έρευνας πεδίου τα οποία συνδέονται με το βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ και τον αντίκτυπό τους στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στο στάδιο αυτό διενεργήθηκαν μεμονωμένες ημιδομημένες συνεντεύξεις σε Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίου και Συμμετέχοντες/Προσωπικό σε δεκαοκτώ (18) φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων που υλοποίησαν Δράσεις στο πλαίσιο του Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά τη χρονική περίοδο 2014-2018. Το σύνολο των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις ήταν 68. Στο ίδιο πλαίσιο διαμορφώθηκε και μια Ομάδα Εστίασης (Focus Group) με συμμετοχή εκπροσώπων φορέων – συμμετεχόντων στο πρόγραμμα, εκπροσώπων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων καθώς και εκπροσώπων της ΕΜ/ΙΚΥ.

Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει συνοπτικά το σκοπό της Μελέτης Αντίκτυπου και τα δεδομένα που συλλέγονται για την εκπλήρωσή του:

Διάγραμμα 2

Σκοπός είναι να αποτιμηθούν τα Σχέδια Κινητικότητας στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων του προγράμματος Erasmus+ για την περίοδο 2014-2018 μέσα από ένα πλαίσιο το οποίο κυρίως να αποκαλύπτει τις διαστάσεις του Προγράμματος και τον αντίκτυπό του στους ίδιους τους Συμμετέχοντες, στους φορείς υλοποίησης και ευρύτερα στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ

2.1. Μέθοδοι ανάλυσης των δεδομένων

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση της αναγκαιότητας της αποτίμησης των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ και των δεδομένων που απαιτούνται για την επίτευξη αυτής, οι τέσσερις βασικές πηγές όπου προέρχονται αυτά τα δεδομένα είναι: **(α)** τα πληροφορικά στοιχεία των Σχεδίων όπως είναι καταχωρημένα στο ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης της ΕΜ/ΙΚΥ, **(β)** οι Εκθέσεις Συμμετεχόντων που έχουν συμπληρωθεί από τους Συμμετέχοντες στα Σχέδια και οι Τελικές Εκθέσεις Σχεδίων που έχουν κατατεθεί από τους φορείς, **(γ)** οι μεμονωμένες ημιδομημένες συνεντεύξεις σε Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων και Συμμετέχοντες/Προσωπικό φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων, καθώς και **(δ)** η Ομάδα Εστίασης που περιλαμβάνει εκπροσώπους συμμετεχόντων φορέων στο πρόγραμμα, καθώς και εμπειρογνώμονες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και της ΕΜ/ΙΚΥ. Τα Παραρτήματα Α και Β περιλαμβάνουν περισσότερες πληροφορίες για τη συλλογή δεδομένων μέσω των ημιδομημένων συνεντεύξεων και των Ομάδων Εστίασης.

Τα πληροφορικά στοιχεία εκφράζονται με αριθμητική μορφή και συσχετίζονται μεταξύ τους με απλές στατιστικές μεθόδους ώστε να αποκαλύψουν σημαντικές πληροφορίες για τα Σχέδια. Οι Εκθέσεις Συμμετεχόντων και οι Τελικές Εκθέσεις Σχεδίων αναλύονται με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου (ποσοτικής και ποιοτικής) ώστε να ταξινομηθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο των κειμένων σε θεματικές κατηγορίες και υποκατηγορίες (ποιοτική ανάλυση) και να αποκαλυφθεί η «βαρύτητα» της κάθε θεματικής και κατηγορίας μέσω της συχνότητας εμφάνισής της. Τα δεδομένα που προκύπτουν από τις μεμονωμένες ημιδομημένες συνεντεύξεις και την ομάδα εστίασης αναλύονται με τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου¹¹. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται ανά είδος υλικού και μεθόδου ανάλυσής του και συνδυαστικά με τη μορφή συζήτησης – συμπερασμάτων.

Περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις μεθόδους ανάλυσης περιλαμβάνονται στα Παραρτήματα της παρούσας Μελέτης. Πιο συγκεκριμένα στο Παράρτημα Γ αναλύεται η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου και στο Παράρτημα Δ η μέθοδος ανάλυσης λόγου.

2.2. Το δείγμα της έρευνας

Σημαντικό στάδιο της Μελέτης αποτέλεσε η συλλογή δεδομένων ώστε να αποτιμηθούν τα Σχέδια Κινητικότητας στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων του προγράμματος Erasmus+ που έχουν υλοποιηθεί κατά τη χρονική περίοδο 2014-2018. Δεδομένα για το πρόγραμμα συλλέχθηκαν από τους 498 ωφελούμενους που συμμετείχαν σε Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο αναφοράς, οι οποίοι είχαν συμπληρώσει Εκθέσεις Συμμετεχόντων μετά την υλοποίηση της κινητικότητάς τους. Από το σύνολο των φορέων έγινε τυχαία επιλογή 28 εξ αυτών για να πραγματοποιηθούν οι συνεντεύξεις. Ωστόσο κάποιοι φορείς είτε αρνήθηκαν είτε δεν ήταν εφικτή η επικοινωνία μαζί τους. Τελικά πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε 18 φορείς (50%). Η ερευνητική ομάδα επικοινωνήσε με τον Υπεύθυνο Διαχείρισης Σχεδίου κάθε φορέα ο οποίος στη συνέχεια έδωσε στοιχεία των συμμετεχόντων και τελικά από κάθε φορέα διεξήχθησαν συνεντεύξεις από Συμμετέχοντες/ Προσωπικό και τον Υπεύθυνο Διαχείρισης Σχεδίου. Το σύνολο των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις ήταν 68. Οι ερευνητές στη συνέχεια επικοινωνήσαν με τα άτομα αυτά από τα οποία πήραν συνέντευξη (ημιδομημένη) είτε

¹¹ Tannen, D., Hamilton, H. E., & Schiffrin, D., (eds) (2003). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.

τηλεφωνικά, είτε μέσω skype/zoom/messenger είτε διά ζώσης μετά από ραντεβού. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνούνταν μέσω κινητού τηλεφώνου, αφού είχαν ενημερωθεί οι συνεντευξιαζόμενοι και είχαν συμφωνήσει για αυτό.

Η μέση διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν 20 λεπτά. Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι πέρα από τις αντικειμενικές δυσκολίες που προέκυπταν είτε λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων των ερευνητών/συνεντευξιαζόμενων είτε λόγω εορτών/αργιών κ.λ.π., που δυσκόλευαν την εύρεση ενός κοινού «τόπου» για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, η πλειονότητα των συντονιστών/συμμετεχόντων στα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ υποδέχονταν θερμά την προσπάθεια αποτίμησης του προγράμματος, ωστόσο υπήρξαν κάποιοι οι οποίοι ήταν πολύ διστακτικοί ως και αρνητικοί να συμμετάσχουν στη διαδικασία αυτή. Τελικά, και με τη βοήθεια των στελεχών της ΕΜ/ΙΚΥ, οι οποίοι επικοινωνήσαν κι οι ίδιοι με τους επιλεγμένους φορείς ώστε να τους ενημερώσουν ότι η έρευνα αποτίμησης είναι απαραίτητη για το καλό του προγράμματος και τη συνεχή βελτίωσή του, ολοκληρώθηκε απρόσκοπτα η διαδικασία.

Οι άζονες των ημιδομημένων συνεντεύξεων για τους Συμμετέχοντες στα Σχέδια Κινητικότητας του προγράμματος Erasmus+ παρουσιάζονται στο Παράρτημα Ε ενώ για τους Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων στο Παράρτημα ΣΤ.

Η έρευνα αποτίμησης διεξήχθη το χρονικό διάστημα μεταξύ 22/5/2019 και 18/12/2019. Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που θέσαμε (βλ. κεφ. 1.2) πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση εργασίας της ομάδας εστίασης στις 29/10/2019, στο πλαίσιο της οποίας πραγματοποιήθηκε και η όλη διαδικασία συλλογής δεδομένων μέσω της μεθόδου ομάδων εστίασης. Στη συνάντηση αυτή συμμετείχαν εκπρόσωποι φορέων, εκπρόσωποι της ΕΜ/ΙΚΥ και τρία (3) μέλη της ερευνητικής ομάδας. Η συνάντηση μαγνητοφωνήθηκε και στη συνέχεια έγινε απομαγνητοφώνηση.

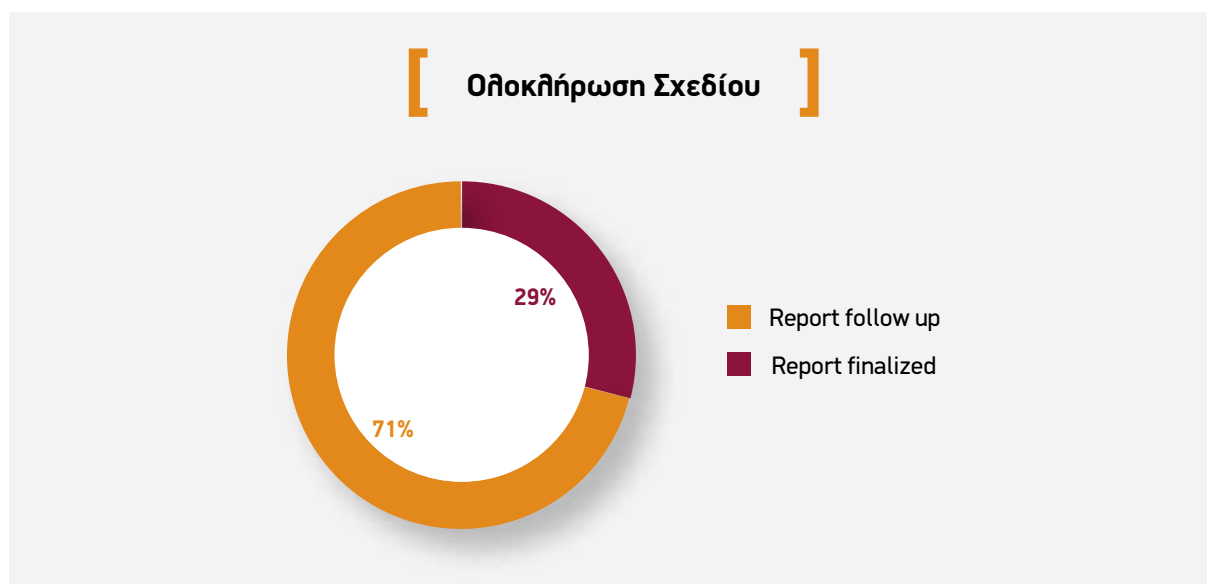
Οι συνεντεύξεις και συζήτηση που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της ομάδας εστίασης αναλύθηκαν με τη χρήση ανάλυσης λόγου, όπως περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

3. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+

3.1. Αποτύπωση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018

Πίνακας 3.1. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με την ολοκλήρωσή τους

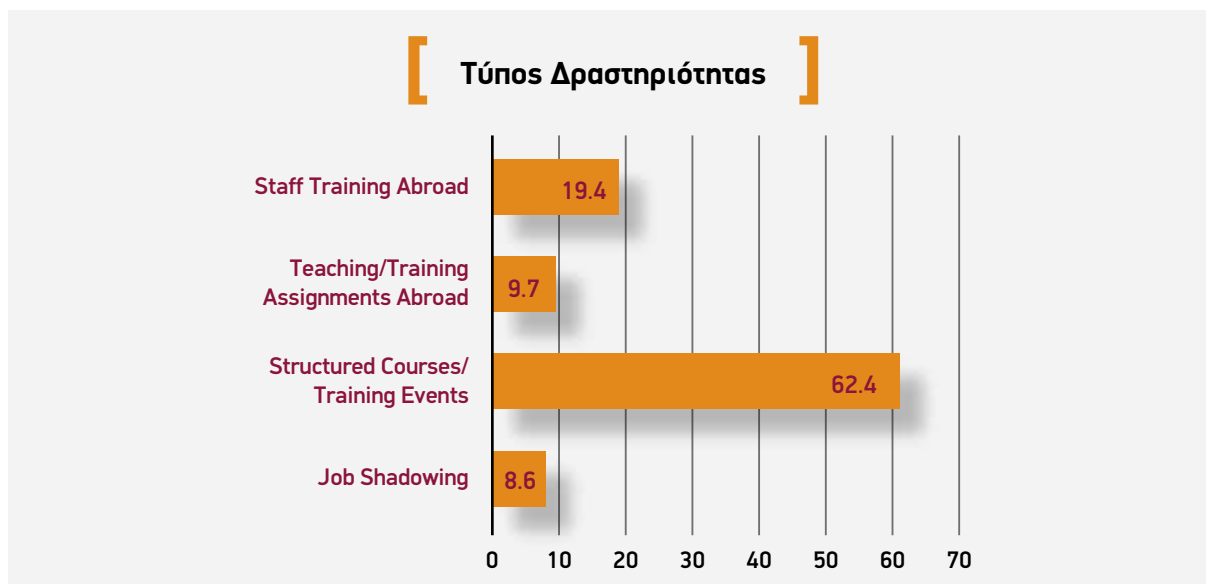
Ολοκλήρωση σχεδίου	Συχνότητα	Ποσοστό
Report follow up	66	71,0
Report finalized	27	29,0
Σύνολο	93	100,0

Σύμφωνα με το ανωτέρω γράφημα διακρίνουμε πως από το σύνολο των 93 εγκεκριμένων Σχεδίων Κινητικότητας τα 27 (29%) έχουν ολοκληρωθεί και τα υπόλοιπα 66 (71%) συνεχίζονται.

Πίνακας 3.2. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον τύπο της δραστηριότητας

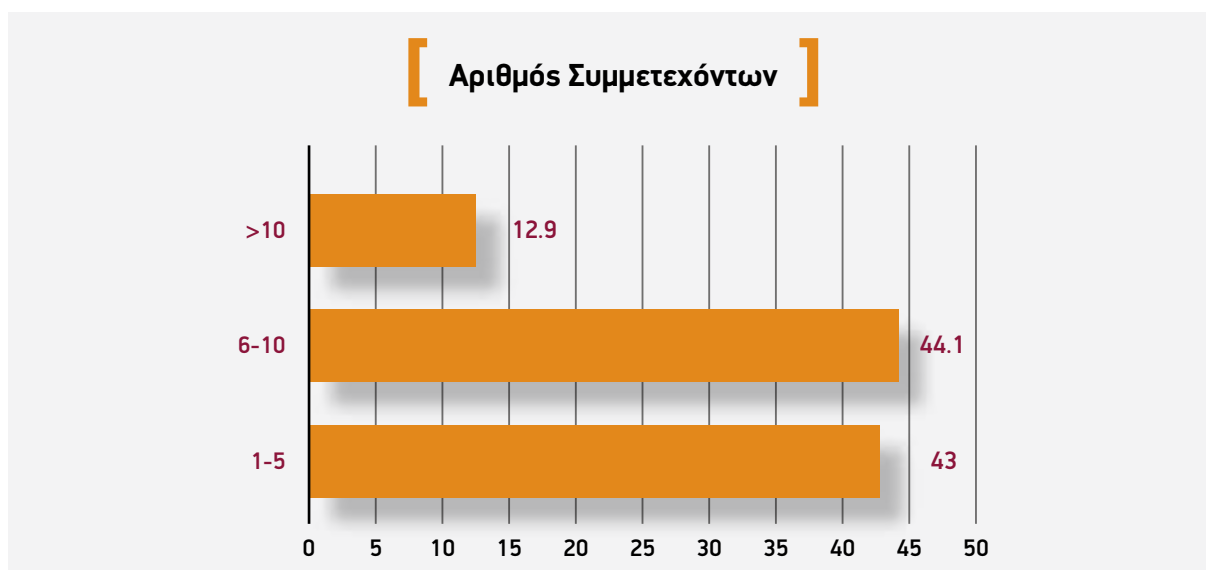
Τύπος δραστηριότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Job Shadowing	8	8,6
Structured Courses/Training Events	58	62,4
Teaching/Training assignments abroad	9	9,7
Staff training abroad	18	19,4
Σύνολο	93	100,0

Όσον αφορά στην κατανομή των Σχεδίων Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 62,44% (58 σχέδια κινητικότητας) των σχεδίων αφορούν σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 19,4% των εγκεκριμένων σχεδίων κινητικότητας (18 σχέδια κινητικότητας) αφορά σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό, το 9,7% (9 σχέδια κινητικότητας) σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος το 8,6% των σχεδίων (8 σχέδια κινητικότητας) σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.

Πίνακας 3.3. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων

Αριθμός Συμμετεχόντων	Συχνότητα	Ποσοστό
1 – 5	40	43,0
6 -10	41	44,1
>10	12	12,9
Σύνολο	93	100,0

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα 81 από τα 93 συνολικά Σχέδια Κινητικότητας που υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται υπό υλοποίηση (87,1%) αφορούν σε ομάδες προσωπικού που δεν υπερβαίνουν τα 10 άτομα, ενώ στα υπόλοιπα 12 σχέδια κινητικότητας(12,9%) οι συμμετέχοντες υπήρξαν περισσότεροι από 10.

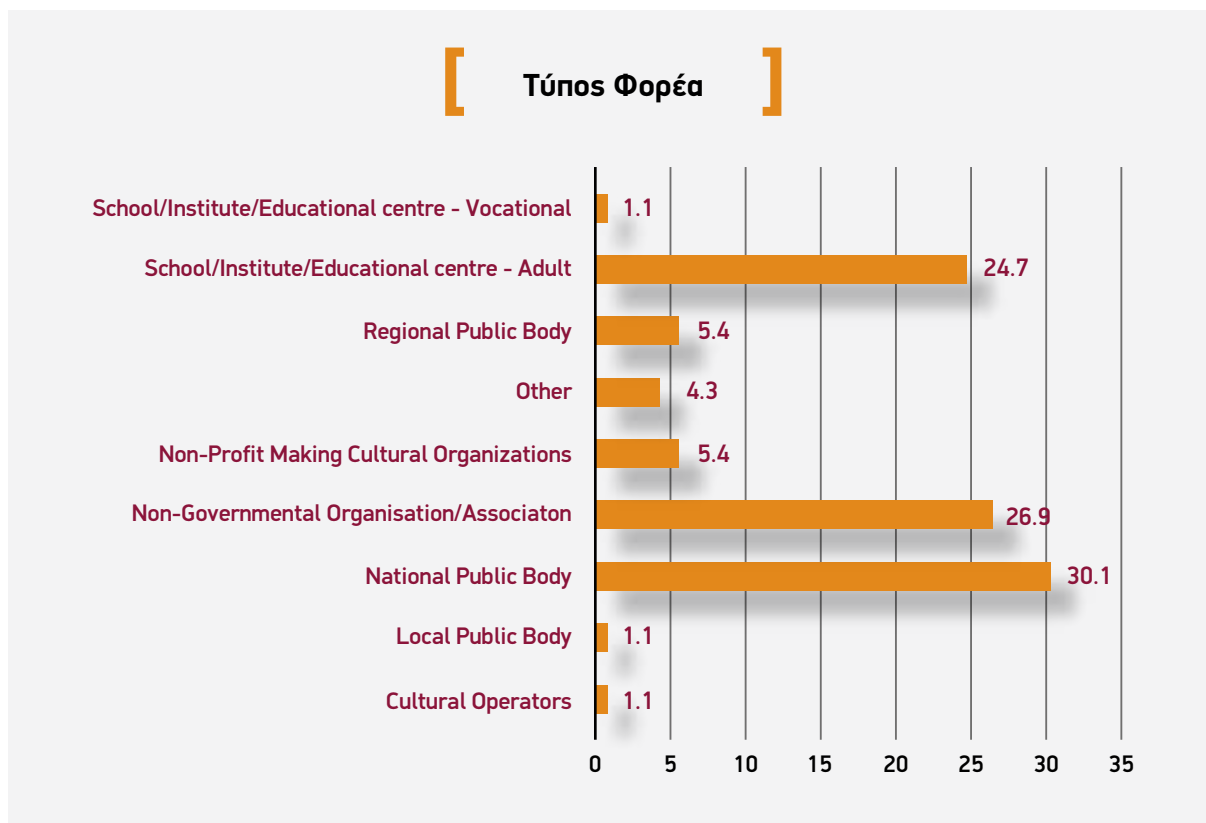
Πίνακας 3.4. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το εάν οι φορείς είναι ή όχι κερδοσκοπικοί

Τύπος φορέα	Συχνότητα	Ποσοστό
Κερδοσκοπικός	84	90,3
Μη κερδοσκοπικός	9	9,7
Σύνολο	93	100,0

Πίνακας 3.5. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον τύπο του φορέα

Τύπος φορέα	Συχνότητα	Ποσοστό
Cultural operators	1	1,1
Local Public body	1	1,1
National	28	30,1
Non-governmental organisation/association	25	26,9
Non-Profit making cultural organizations	5	5,4
Other	4	4,3
Regional Public body	5	5,4
School/Institute/Educational centre – Adult education	23	24,7
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (secondary level)	1	1,1
Σύνολο	93	100,0

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των φορέων που επιλέχτηκαν να υλοποιήσουν τα 93 Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ διακρίνουμε, σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες, οι 28 φορείς (30,1%) είναι φορείς του δημόσιου εθνικής εμβέλειας, οι 25 (26,9%) Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, οι 24 (25,8%) είναι σχολεία ή άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ενώ οι υπόλοιποι φορείς που υλοποιούν Σχέδια Κινητικότητας είναι μεταξύ άλλων μη κερδοσκοπικές οργανώσεις με έμφαση στον πολιτισμό, δημόσιοι φορείς τοπικής ή περιφερειακής εμβέλειας κ.ά.

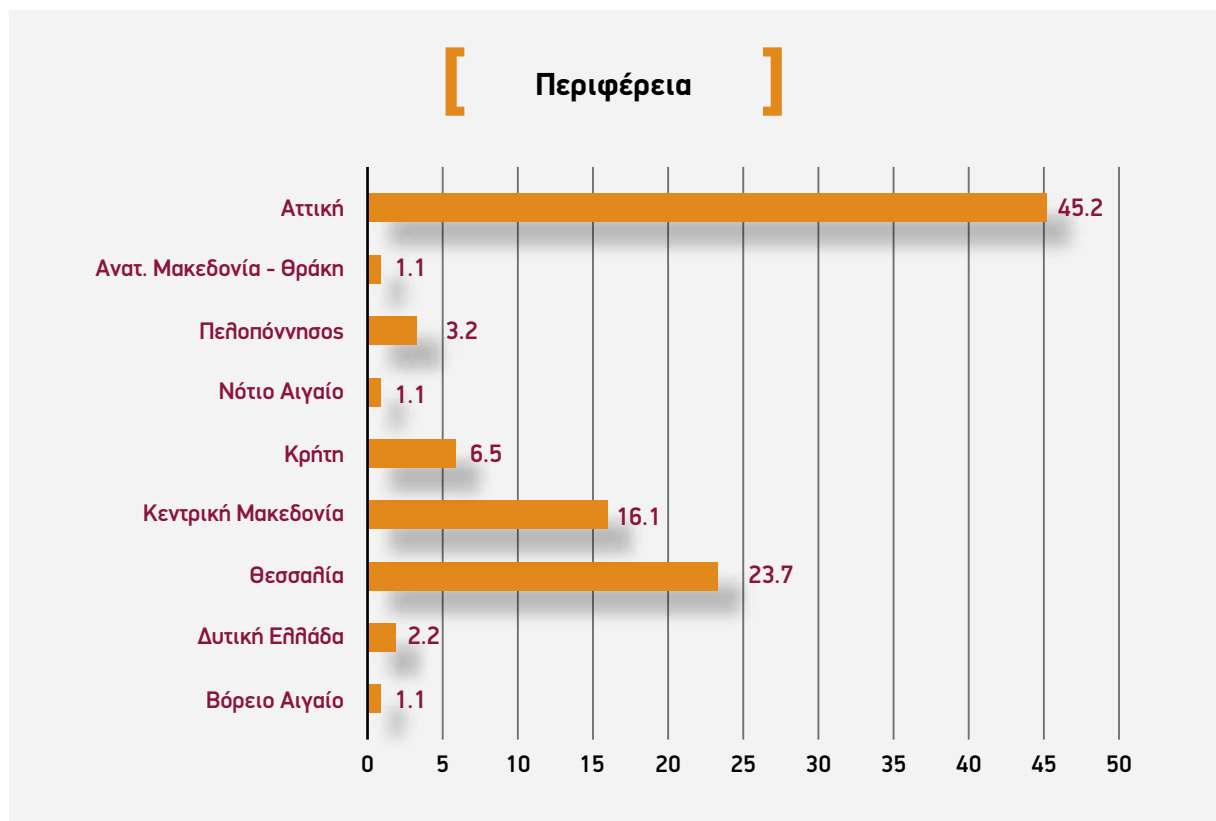
Πίνακας 3.6. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον τόπο όπου εδρεύει ο φορέας

Πόλη	Συχνότητα	Ποσοστό	Πόλη	Συχνότητα	Ποσοστό
Ελληνικό	1	1,1	Θεσσαλονίκη	12	12,9
Χάλκη	1	1,1	Εξοχή	1	1,1
Ηράκλειο	2	2,2	Νέα Ιωνία - Αθήνα	1	1,1
Ιεράπετρα	1	1,1	Πάτρα	1	1,1
Ηλιούπολη - Αθήνα	1	1,1	Πειραιάς	2	2,2
Καλλιθέα	1	1,1	Σέρρες	2	2,2
Καρδίτσα	1	1,1	Αιγείρας Αχαΐας	1	1,1
Κάτω Αχαΐα	1	1,1	Καβάλα	1	1,1
Κρανίδι	1	1,1	Μαρούσι	1	1,1
Λάρισα	11	11,8	Τρίκαλα	6	6,5
Μολάοι	1	1,1	Μυτιλήνη	1	1,1
Αθήνα	35	37,6	Βάμος	2	2,2
Χανιά	1	1,1	Βόλος	4	4,3
			Σύνολο	93	100,0

Πίνακας 3.7. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με την περιφέρεια όπου εδρεύει ο φορέας

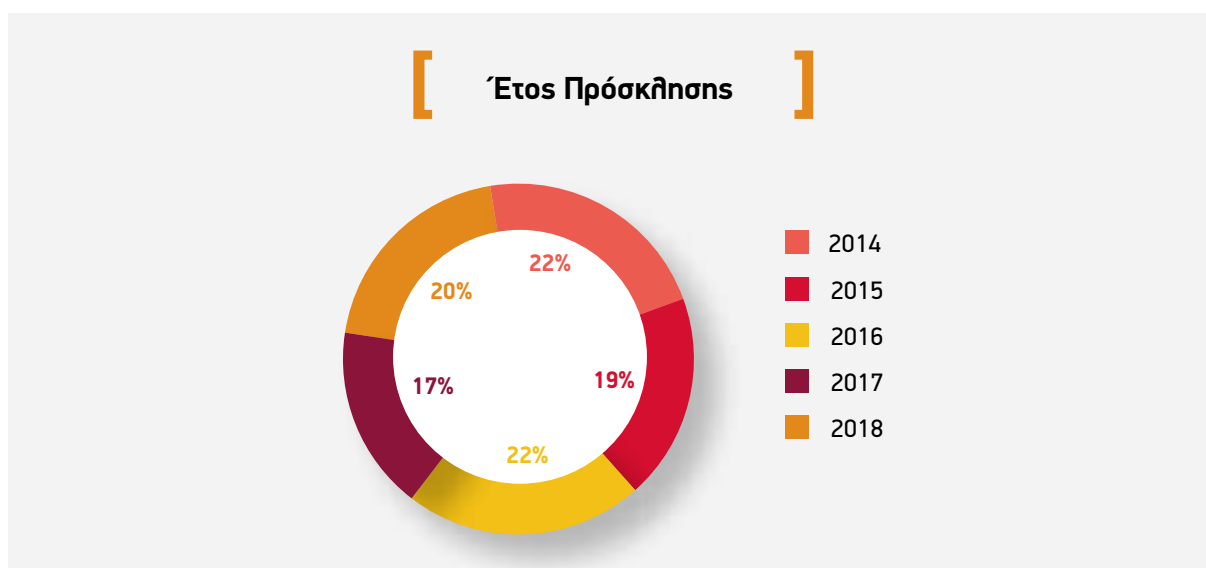
Περιφέρεια	Συχνότητα	Ποσοστό
Βόρειο Αιγαίο	1	1,1
Δυτική Ελλάδα	2	2,2
Θεσσαλία	22	23,7
Κεντρική Μακεδονία	15	16,1
Κρήτη	6	6,5
Νότιο Αιγαίο	1	1,1
Πελοπόννησος	3	3,2
Ανατολική Μακεδονία - Θράκη	1	1,1
Αττική	42	45,2
Σύνολο	93	100,0

Αναφορικά με την κατανομή των Σχεδίων Κινητικότητας ανάλογα με την έδρα του φορέα υλοποίησης διακρίνουμε ότι η πλειονότητα των σχεδίων υλοποιήθηκε από οργανισμούς που εδρεύουν στο λεκανοπέδιο της Αττικής (42 φορές ή 45,2% επί του συνόλου των φορέων) με τους 35 από αυτούς να δραστηριοποιούνται στην Αθήνα. Ακολούθως στην Περιφέρεια Θεσσαλίας εδρεύουν 22 φορές (23,7%) που υλοποίησαν Σχέδια Erasmus+ με τους μισούς από τους οποίους (11 φορές) να δραστηριοποιούνται στην Λάρισα και άλλους 6 στα Τρίκαλα. Επίσης, στην Κεντρική Μακεδονία δήλωσαν έδρα δραστηριοποίησης 15 φορές, οι 12 εκ των οποίων στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Από την Περιφέρεια Κρήτης προέρχονται επίσης 6 φορές, ενώ άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι από φορές που εδρεύουν στις Περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου και Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης υλοποιήθηκαν συνολικά 8 σχέδια κινητικότητας δηλαδή ποσοστό μικρότερο του 9%.

Πίνακας 3.8. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το έτος της πρόσκλησης

Έτος	Συχνότητα	Ποσοστό
2014	20	21,5
2015	18	19,4
2016	20	21,5
2017	16	17,2
2018	19	20,4
Σύνολο	93	100,0

Όσον αφορά στην κατανομή των Σχεδίων Κινητικότητας ανάλογα με το έτος της πρόσκλησης διακρίνουμε μια ισορροπία με 20 σχέδια να αφορούν προσκλήσεις των ετών 2014 και 2016, 19 το 2018, 18 το 2015 και 16 το 2016.

Πίνακας 3.9. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης

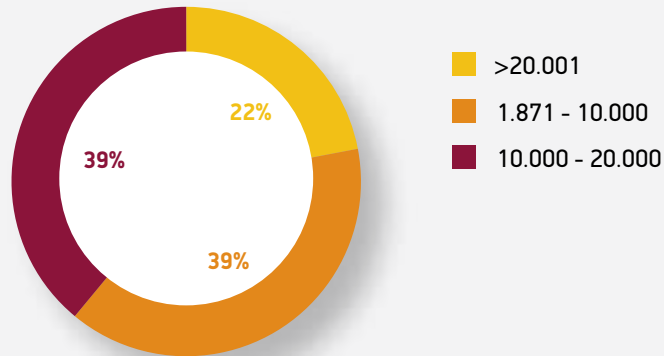
Ύψος χρηματοδότησης	Συχνότητα	Ποσοστό
1.871 – 10.000	36	38,7
10.001 – 20.000	36	38,7
>20.001	21	22,6
Σύνολο	93	100,0

Πίνακας 3.10. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και τη διαδικασία ολοκλήρωσής τους

Διαδικασία ολοκλήρωσης	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
Finalized	77,8%	63,9%	71,4%
Follow up	22,2%	36,1%	28,6%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

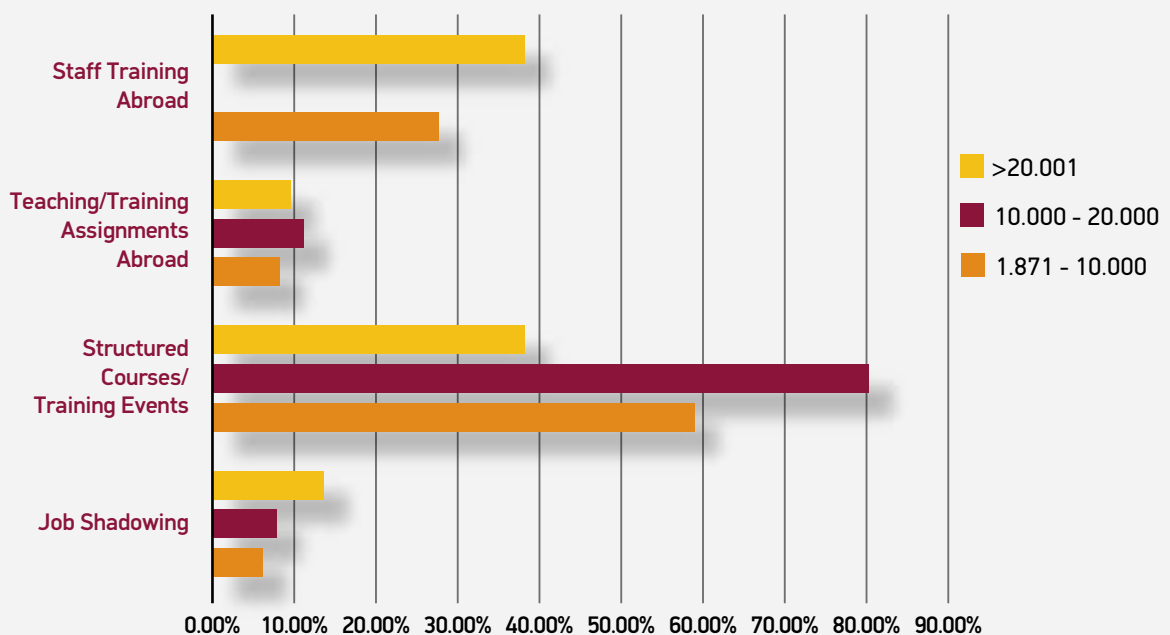
[Ύψος Χρηματοδότησης]

Πίνακας 3.11. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και τον τύπο της δραστηριότητας

Τύπος δραστηριότητας	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
Job Shadowing	5,6%	8,3%	14,3%
Structured Courses/ Training Events	58,3%	80,6%	38,1%
Teaching/ Training assignments abroad	8,3%	11,1%	9,5%
Staff training abroad	27,8%	0,0%	38,1%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

[Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της Χρηματοδότησης και τον τύπο της Δραστηριότητας]

Αναφορικά με την χρηματοδότηση των Σχεδίων Κινητικότητας, 36 σχέδια έλαβαν μέχρι 10.000 ευρώ, άλλα 36 από 10.001 μέχρι 20.000 και 21 Σχέδια έλαβαν περισσότερα από 20.000 ευρώ. Από τα 36 Σχέδια που έλαβαν μέχρι 10.000 ευρώ το 77,8% ολοκληρώθηκαν, ενώ τα υπόλοιπα θα συνεχιστούν, από τα 36 που έλαβαν μέχρι 20.000 ευρώ το 63,9% ολοκληρώθηκαν, ενώ από τα 21 σχέδια που χρηματοδοτήθηκαν με περισσότερα από 20.000 ευρώ το 71,4% ολοκληρώθηκαν, ενώ τα υπόλοιπα θα συνεχιστούν.

Από τα 36 Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων, τα οποία έλαβαν μέχρι 10.000 ευρώ χρηματοδότηση το 58,3% αφορούν σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό, το 27,8% των σχεδίων κινητικότητας αφορά σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό, το 8,3% σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος το 5,6% των Σχεδίων Κινητικότητας που επιχορηγήθηκαν με ποσά μέχρι 10.000 ευρώ σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.

Αντιστοίχως, από τα 36 Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων τα οποία έλαβαν μέχρι 20.000 ευρώ χρηματοδότηση το 80,6% αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό, το 11,1% των Σχεδίων αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και το 8,3% των Σχεδίων που επιχορηγήθηκαν με ποσά μέχρι 20.000 ευρώ σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.

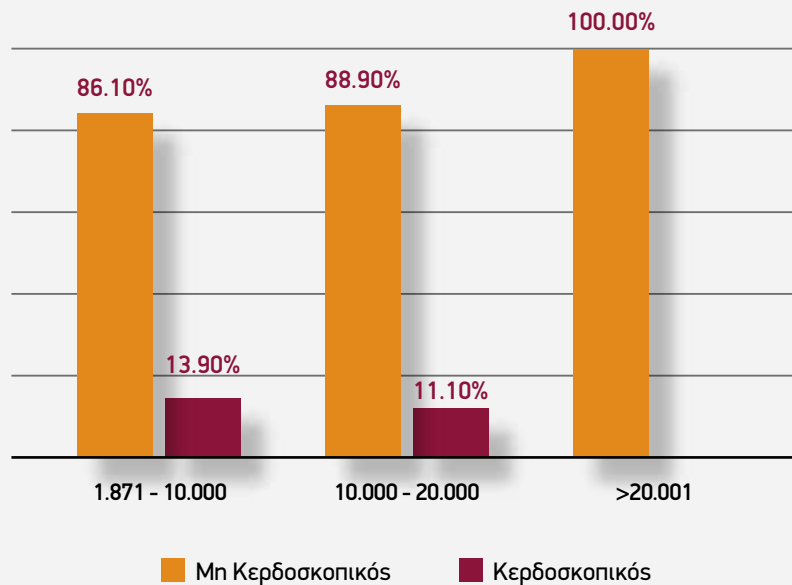
Τέλος από τα 21 Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων τα οποία έλαβαν χρηματοδότηση υψηλότερη των 20.000 ευρώ το 38,1% αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό, ενώ αντίστοιχος είναι και ο αριθμός των Σχεδίων που σχετίζονται με παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό. Επίσης το 9,5% των δράσεων αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και το 14,3% σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.

Πίνακας 3.12. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και με το εάν είναι κερδοσκοπικός ή μη ο φορέας

Τύπος φορέα	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
Μη κερδοσκοπικός	86,1%	88,9%	100,0%
Κερδοσκοπικός	13,9%	11,1%	
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

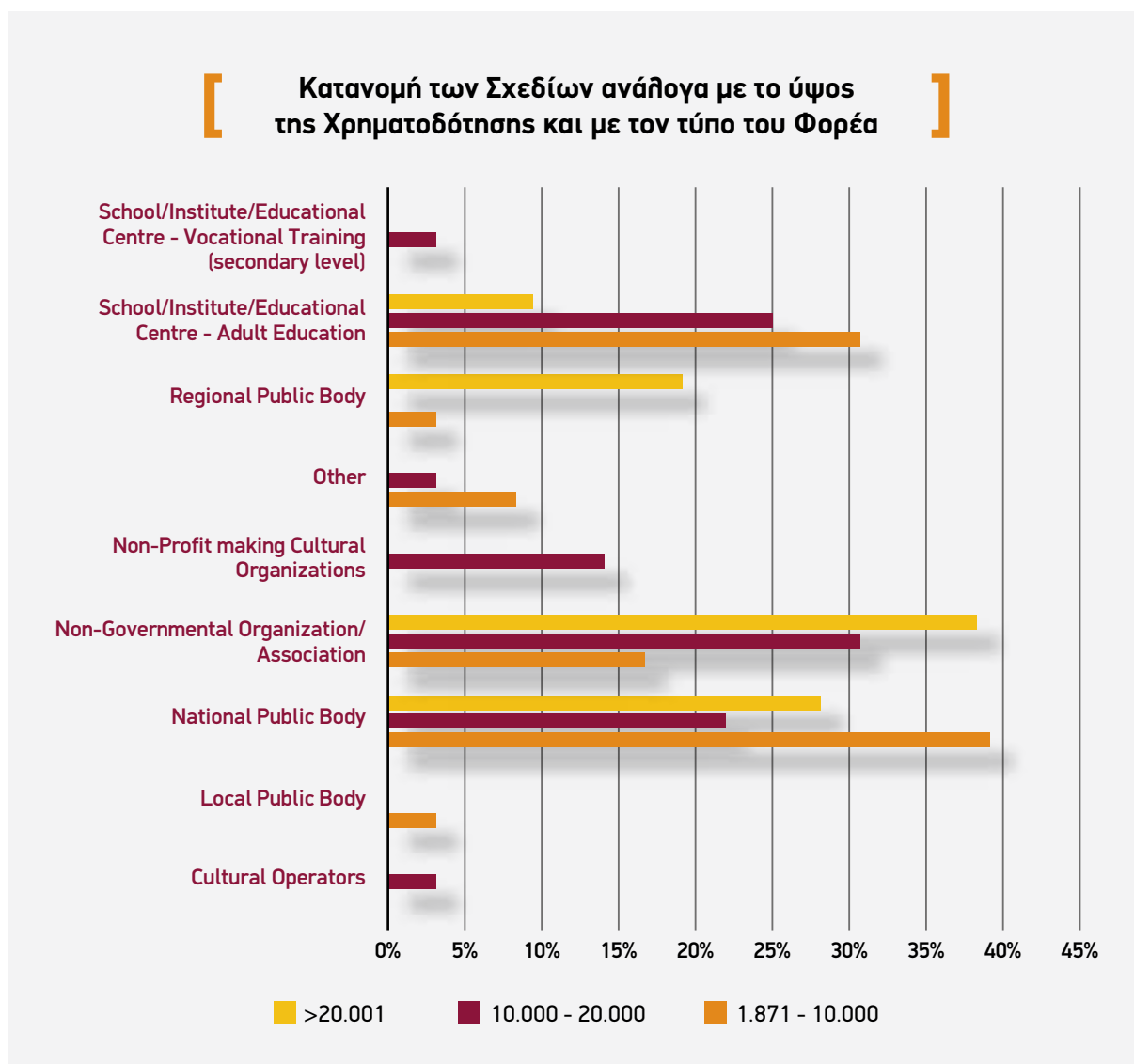

Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της Χρηματοδότησης και με το εάν είναι Κερδοσκοπικός ή μη ο Φορέας

Πίνακας 3.13. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και τον τύπο του φορέα

Τύπος φορέα	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
Cultural operators		2,8%	
Local Public body	2,8%		
National Public body	38,9%	22,2%	28,6%
Non-governmental organisation/association	16,7%	30,6%	38,1%
Non-Profit making cultural organizations		13,9%	
Other	8,3%	2,8%	
Regional Public body	2,8%	0,0%	19,0%
School/Institute/Educational centre – Adult education	30,6%	25,0%	14,3%
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (secondary level)		2,8%	
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Όσον αφορά τις συσχετίσεις μεταξύ του ύψους της χρηματοδότησης των σχεδίων και τον τύπο των φορέων που τα υλοποιούν, από τους ανωτέρω πίνακες και γραφήματα, παρατηρούμε:

- **Από τα 36 Σχέδια Κινητικότητας που έλαβαν χρηματοδότηση έως 10.000 ευρώ:**
 - Το 27,8% των Σχεδίων προκηρύχτηκε το 2014, το 25% το 2015, το 16,7% το 2016, το 19,4% το 2017 και το 11,1% το 2018.
 - Το 86,1% των σχεδίων υλοποιήθηκε από μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 13,9% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 38,9% των σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 30,6% από σχολεία και άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς, το 16,7% από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τα υπόλοιπα από δημοσίους φορείς τοπικής ή περιφερειακής εμβέλειας (5,6%) ή άλλους φορείς (8,3%).
 - Στο 86,1% των Σχεδίων αυτών συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων έως 5 άτομα, και στο 13,9% από 6 έως 10 άτομα.

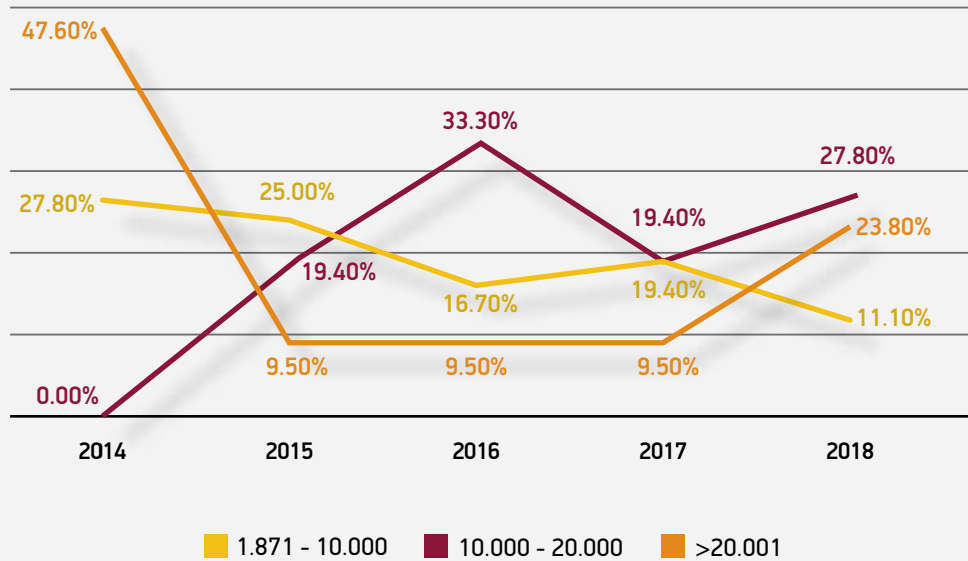
- **Από τα 36 Σχέδια Κινητικότητας που χρηματοδοτήθηκαν από 10.001 έως 20.000 ευρώ:**
 - Κανένα Σχέδιο δεν προκηρύχτηκε το 2014, το 19,4% προκηρύχθηκε το 2015, το 33,3% το 2016, το 19,4% το 2017 και το 27,8% το 2018.
 - Το 88,9% των Σχεδίων υλοποιήθηκαν από μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 11,1% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 22,2% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 27,8% από σχολεία και άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς, το 13,9% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στην κουλτούρα και τον πολιτισμό, το 30,6% από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τα υπόλοιπα από άλλους φορείς (2,8%).
 - Στο 14,3% των Σχεδίων αυτών συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων έως 5 άτομα, στο 42,9% από 6 έως 10 άτομα και στο υπόλοιπο 42,9% συμμετείχαν ομάδες με περισσότερα των 10 ατόμων.
 - Στο 16,7% των Σχεδίων αυτών συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων έως 5 άτομα, στο 75% από 6 έως 10 άτομα και στο υπόλοιπο 8,3% συμμετείχαν ομάδες με περισσότερα των 10 ατόμων.

- **Από τα 21 Σχέδια Κινητικότητας που χρηματοδοτήθηκαν με περισσότερα από 20.000 ευρώ:**
 - Το 47,6% των Σχεδίων προκηρύχτηκε το 2014, το 9,5% το 2015, το 9,5% το 2016, το 9,5% το 2017 και το 23,8% το 2018.
 - Το σύνολο των Σχεδίων υλοποιήθηκαν από μη κερδοσκοπικούς φορείς.
 - Το 28,6% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 33,3% από σχολεία και άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 38,1% από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.
 - Στο 14,3% των Σχεδίων αυτών συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων έως 5 άτομα, στο 42,9% από 6 έως 10 άτομα και στο υπόλοιπο 42,9% συμμετείχαν ομάδες με περισσότερα των 10 ατόμων.

Πίνακας 3.14. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και με το έτος προκήρυξης

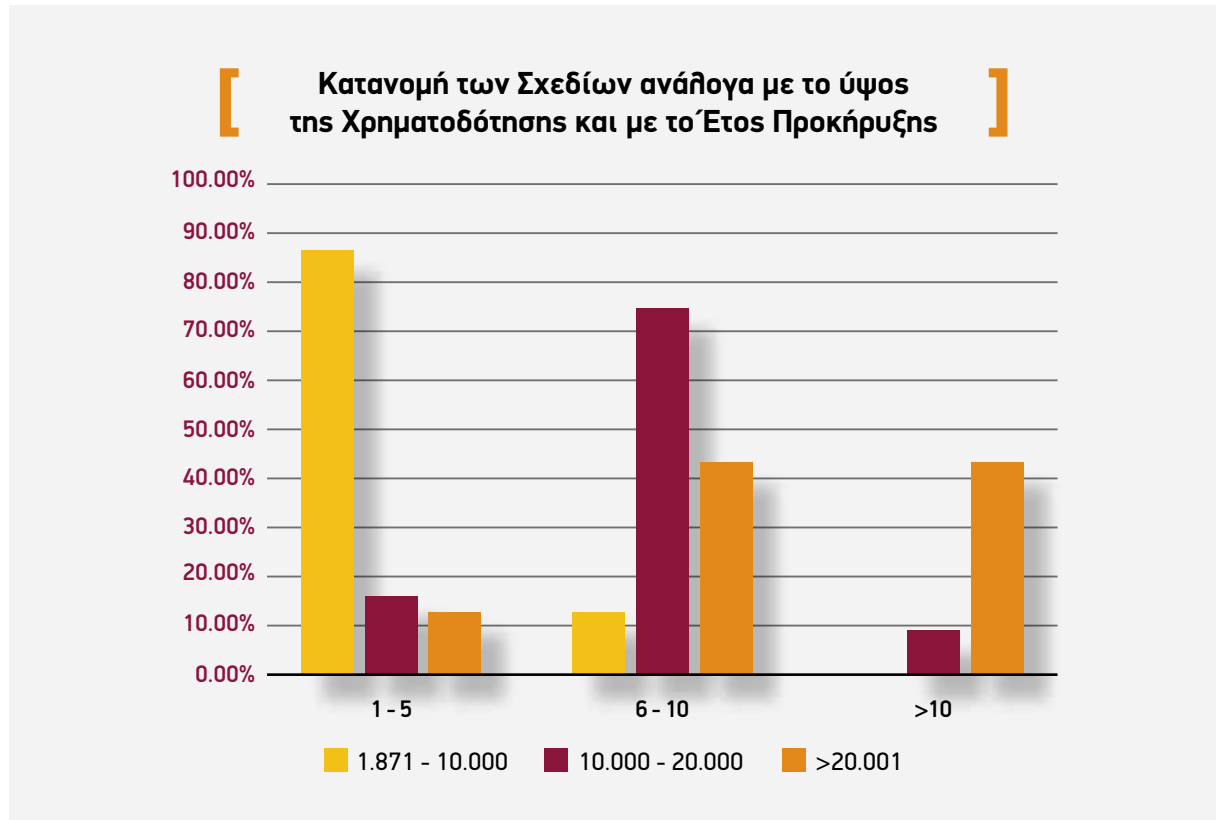
Έτος προκήρυξης	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
2014	27,8%	0,0%	47,6%
2015	25,0%	19,4%	9,5%
2016	16,7%	33,3%	9,5%
2017	19,4%	19,4%	9,5%
2018	11,1%	27,8%	23,8%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της Χρηματοδότησης και με Έτος Προκήρυξης

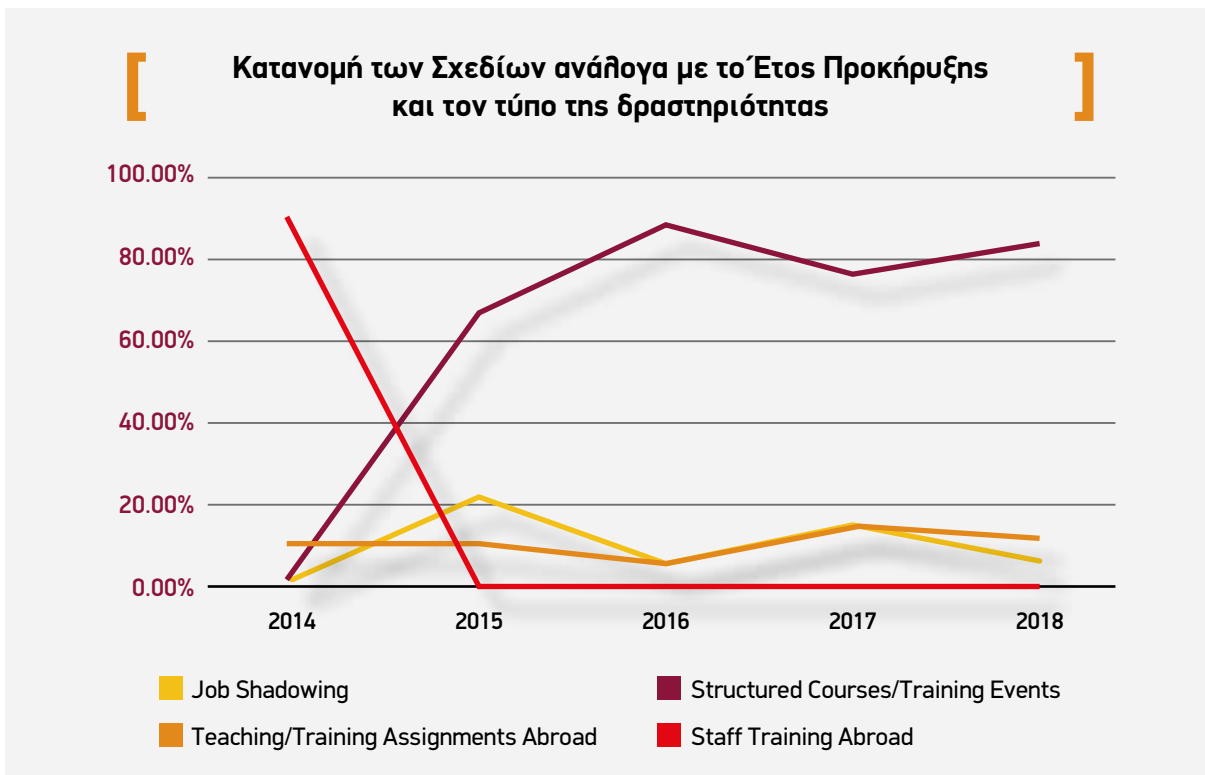
Πίνακας 3.15. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και με το έτος προκήρυξης

Αριθμός συμμετεχόντων	Ύψος χρηματοδότησης (Ευρώ)		
	1.871 – 10.000	10.001 – 20.000	>20.001
1 – 5	86,1%	16,7%	14,3%
6 – 10	13,9%	75,0%	42,9%
>10	0,0%	8,3%	42,9%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

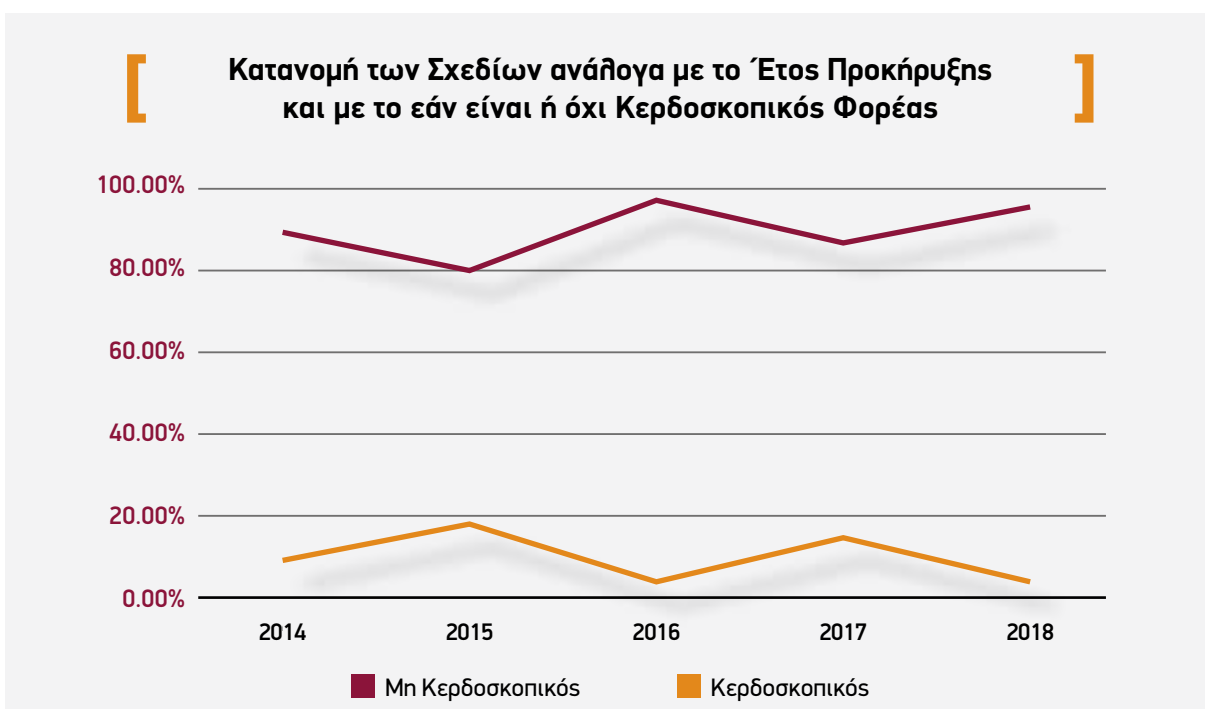
Πίνακας 3.16. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το έτος προκήρυξης και τον τύπο της δραστηριότητας

Τύπος δραστηριότητας	Έτος προκήρυξης				
	2014	2015	2016	2017	2018
Job Shadowing	0,0%	22,2%	5,0%	12,5%	5,3%
Structured Courses/ Training Events	0,0%	66,7%	90,0%	75,0%	84,2%
Teaching/ Training assignments abroad	10,0%	11,1%	5,0%	12,5%	10,5%
Staff training abroad	90,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.17. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το έτος προκήρυξης και με το εάν είναι ή όχι κερδοσκοπικός φορέας

Κερδοσκοπικός ή μη οργανισμός	Έτος προκήρυξης				
	2014	2015	2016	2017	2018
Μη κερδοσκοπικός	90,0%	83,3%	95,0%	87,5%	94,7%
Κερδοσκοπικός	10,0%	16,7%	5,0%	12,5%	5,3%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

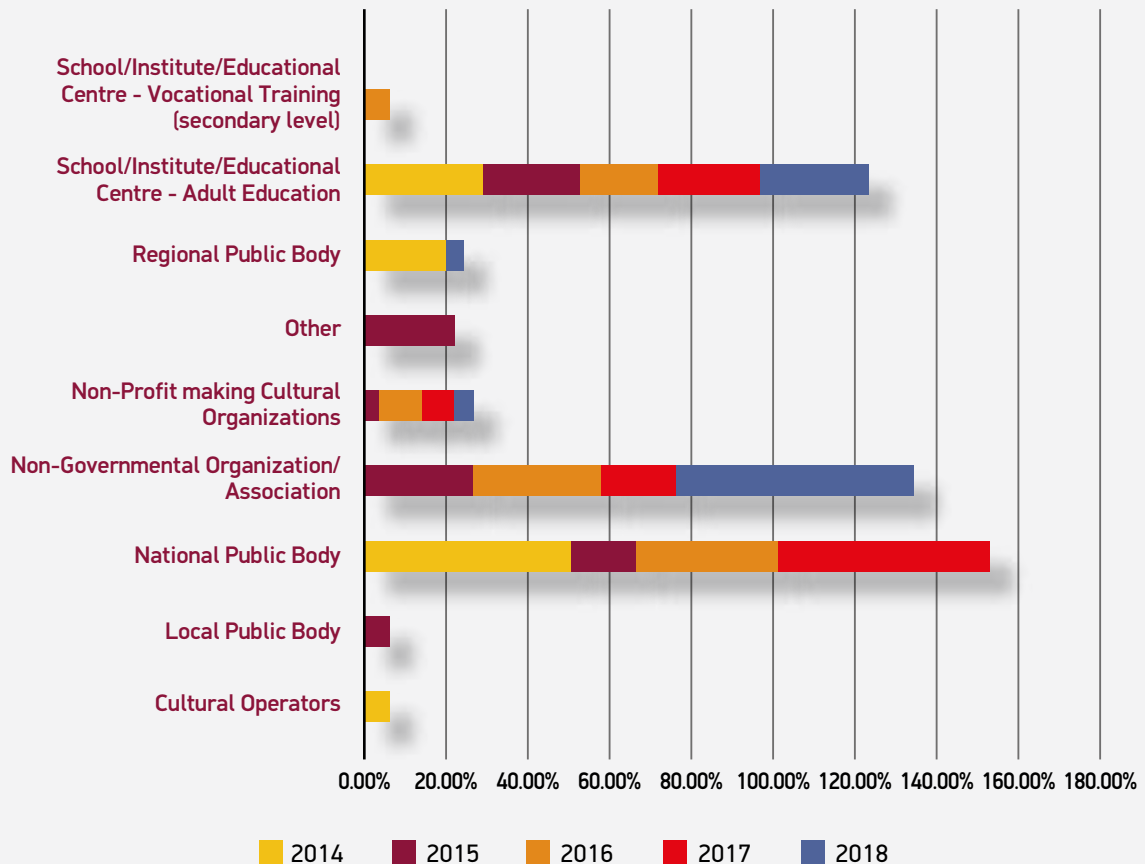

Πίνακας 3.18. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το έτος προκήρυξης και με τον τύπο του φορέα

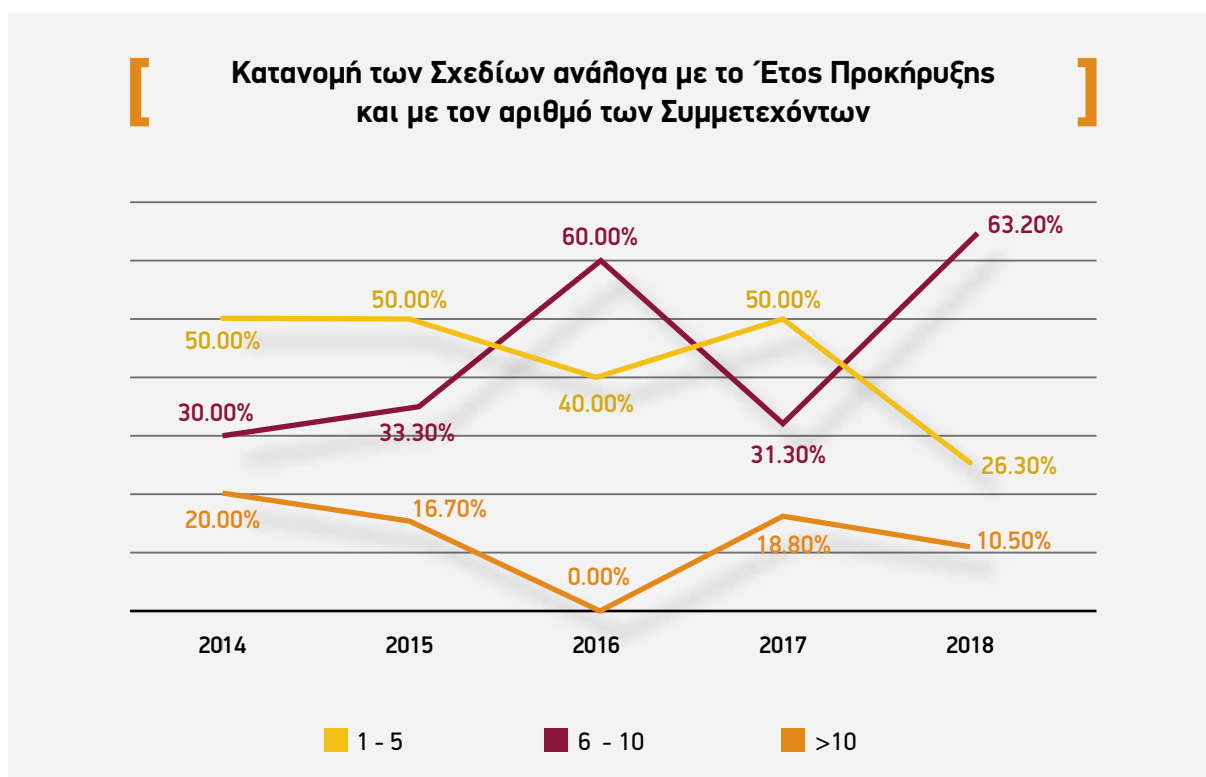
Τύπος φορέα	Έτος προκήρυξης				
	2014	2015	2016	2017	2018
Cultural operators	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,3%
Local Public body	0,0%	5,6%	0,0%	0,0%	0,0%
National Public body	50,0%	16,7%	35,0%	50,0%	0,0%
Non-governmental organisation/association	0,0%	27,8%	30,0%	18,8%	57,9%
Non-Profit making cultural organizations	0,0%	5,6%	10,0%	6,3%	5,3%
Other	0,0%	22,2%	0,0%	0,0%	0,0%
Regional Public body	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,3%
School/Institute/Educational centre – Adult education	30,0%	22,2%	20,0%	25,0%	26,3%
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (secondary level)	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%	0,0%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το Έτος Προκήρυξης και με τον Τύπο του Φορέα

Πίνακας 3.19. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με το έτος προκήρυξης και με τον αριθμό των συμμετεχόντων

Αριθμός συμμετεχόντων	Έτος προκήρυξης				
	2014	2015	2016	2017	2018
1 – 5	50,0%	50,0%	40,0%	50,0%	26,3%
6 -10	30,0%	33,3%	60,0%	31,3%	63,2%
>10	20,0%	16,7%	0,0%	18,8%	10,5%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.20. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων και την ολοκλήρωσή τους

Ολοκλήρωση	Αριθμός συμμετεχόντων		
	1 – 5	6 -10	>10
Ολοκληρωμένα	80,0%	63,4%	66,7%
Σε διαδικασία ολοκλήρωσης	20,0%	36,6%	33,3%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Μελετώντας τα χαρακτηριστικά των Σχεδίων Κινητικότητας που υλοποιήθηκαν ανάλογα με το έτος προκήρυξης, διακρίνουμε σύμφωνα με τα ανωτέρω γραφήματα και πίνακες, τα εξής:

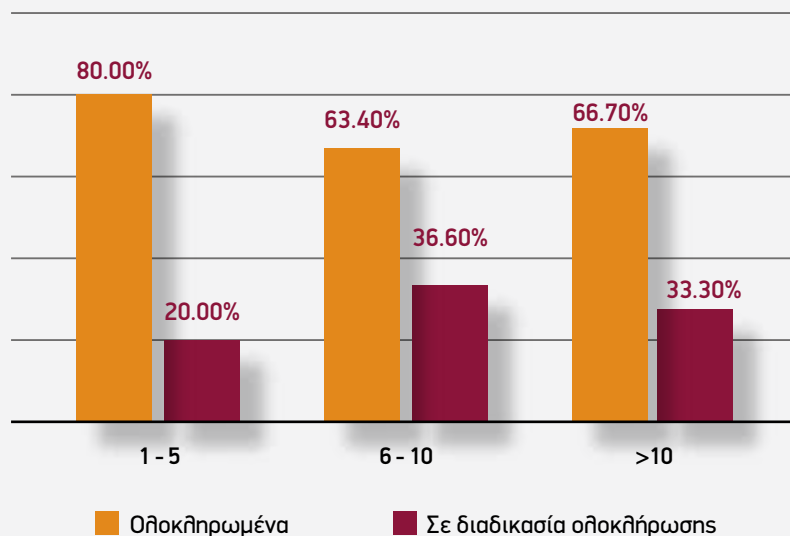
- Όσον αφορά στα Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων που προκηρύχθηκαν το 2014:
 - το 90% των Σχεδίων αφορούν σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό και το 10% σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού.

- Το 90% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 10% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 50% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημοσίους οργανισμούς εθνικής εμβέλειας, το 30% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 20% από δημόσιους φορείς περιφερειακής εμβέλειας.
 - Από τα Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2014 το 50% αφορούσε Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελουμένων μέχρι 5 άτομα, το 30% ομάδες από 6 έως 10 άτομα και το 20% ομάδες μεγαλύτερες των 10 ατόμων.
- **Όσον αφορά στα Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων που προκηρύχθηκαν το 2015:**
 - Αναφορικά με την κατανομή των Σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 2015 το 66,70% των Σχεδίων αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 11,1% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος το 22,2% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.
 - Το 83,3% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 16,7% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 16,7% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημοσίους οργανισμούς εθνικής εμβέλειας, το 27,8% από ΜΚΟ, το 22,2% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 5,6% από δημόσιους φορείς τοπικής εμβέλειας.
 - Από τα Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2015, το 50% αφορούσε Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελουμένων μέχρι 5 άτομα, το 33,3% ομάδες από 6 έως 10 άτομα και το 16,7% ομάδες μεγαλύτερες των 10 ατόμων.
 - Όσον αφορά στα Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων που προκηρύχθηκαν το 2016:
 - Αναφορικά με την κατανομή των Σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 2016 το 90% των σχεδίων αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 5% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος ένα άλλο 5% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.
 - Το 95% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 5% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 35% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημοσίους οργανισμούς εθνικής εμβέλειας, το 30% από ΜΚΟ, το 25% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 10% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στον πολιτισμό.
 - Από τα Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2016, το 40% αφορούσε Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελουμένων μέχρι 5 άτομα και το 40% ομάδες από 6 έως 10 άτομα.
 - **Όσον αφορά στα Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων που προκηρύχθηκαν το 2017:**
 - Αναφορικά με την κατανομή των σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 2017 το 75% των σχεδίων αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 12,5% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος ένα άλλο 12,5% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.
 - Το 87,5% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 12,5% από κερδοσκοπικούς.

- Το 50% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημοσίους οργανισμούς εθνικής εμβέλειας, το 18,8% από ΜΚΟ, το 25% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 6,3% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στον πολιτισμό.
 - Από τα Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2017 το 50% αφορούσε Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελουμένων μέχρι 5 άτομα, το 31,3% ομάδες από 6 έως 10 άτομα και το 18,8% ομάδες μεγαλύτερες των 10 ατόμων.
- Όσον αφορά στα Σχέδια Κινητικότητας του προσωπικού φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων που προκηρύχθηκαν το 2018:
- Αναφορικά με την κατανομή των Σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 2018 το 84,2% των Σχεδίων αφορούν σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 10,5% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού και τέλος το 5,3% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό.
 - Το 94,7% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 5,3% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 57,9% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από ΜΚΟ, το 26,3% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 5,3% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στον πολιτισμό, δημοσίους φορείς περιφερειακής εμβέλειας (5,3%) και πολιτισμικούς οργανισμούς (5,3%).
 - Από τα Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2018 το 26,3% αφορούσε Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελουμένων μέχρι 5 άτομα, το 63,2% ομάδες από 6 έως 10 άτομα και το 10,5% ομάδες μεγαλύτερες των 10 ατόμων.

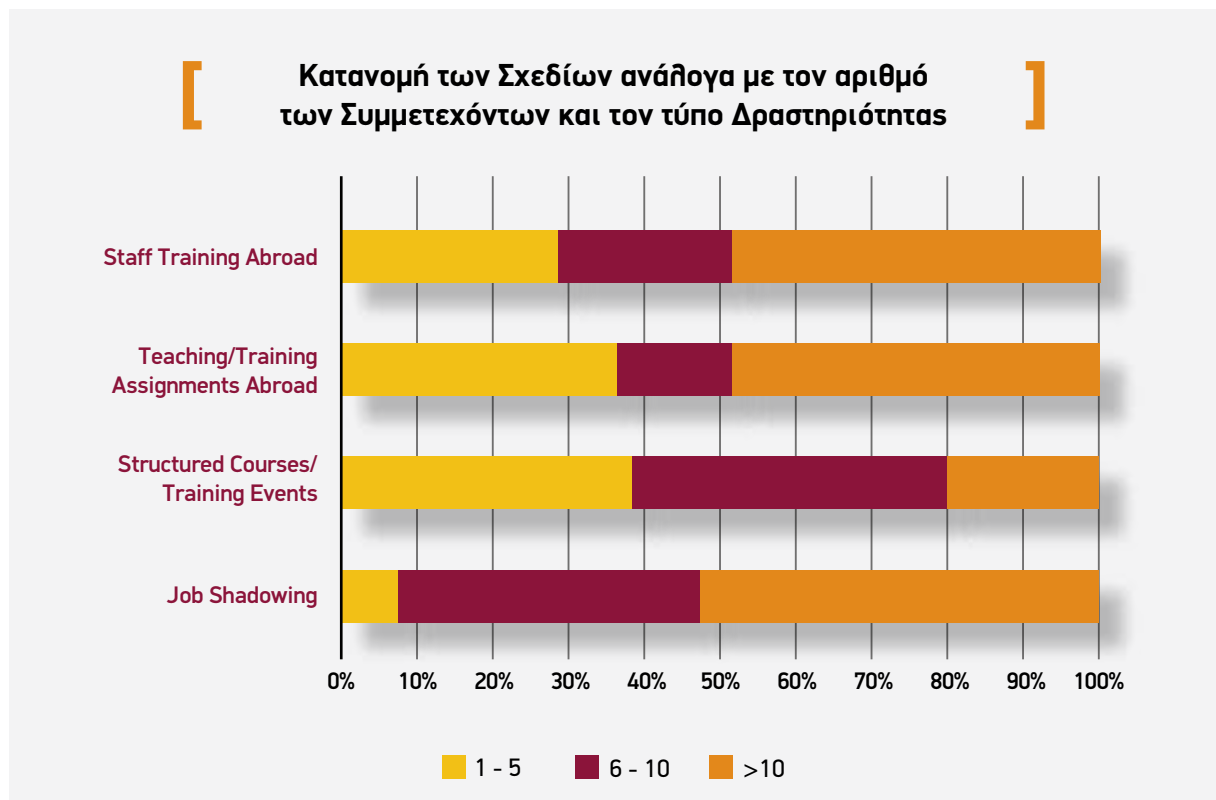
Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των Συμμετεχόντων και την Ολοκλήρωσή τους

Πίνακας 3.21. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων και τον τύπο της δραστηριότητας

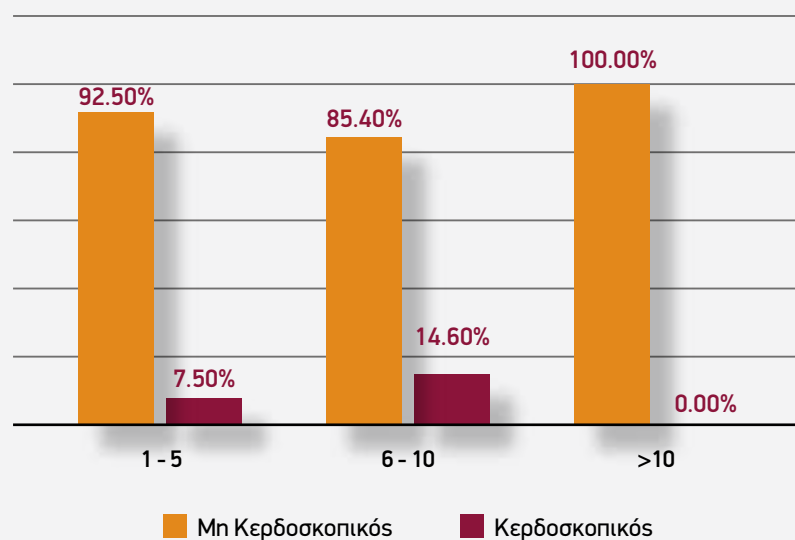
Τύπος δραστηριότητας	Αριθμός συμμετεχόντων		
	1 – 5	6 -10	>10
Job Shadowing	2,5%	12,2%	16,7%
Structured Courses/ Training Events	65,0%	68,3%	33,3%
Teaching/ Training assignments abroad	12,5%	4,9%	16,7%
Staff training abroad	20,0%	14,6%	33,3%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.22. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων και με το εάν είναι ή όχι κερδοσκοπικός οργανισμός

Τύπος δραστηριότητας	Αριθμός συμμετεχόντων		
	1 – 5	6 -10	>10
Μη κερδοσκοπικός	92,5%	85,4%	100,0%
Κερδοσκοπικός	7,5%	14,6%	0,0%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των Συμμετεχόντων και με το εάν είναι ή όχι Κερδοσκοπικός Οργανισμός

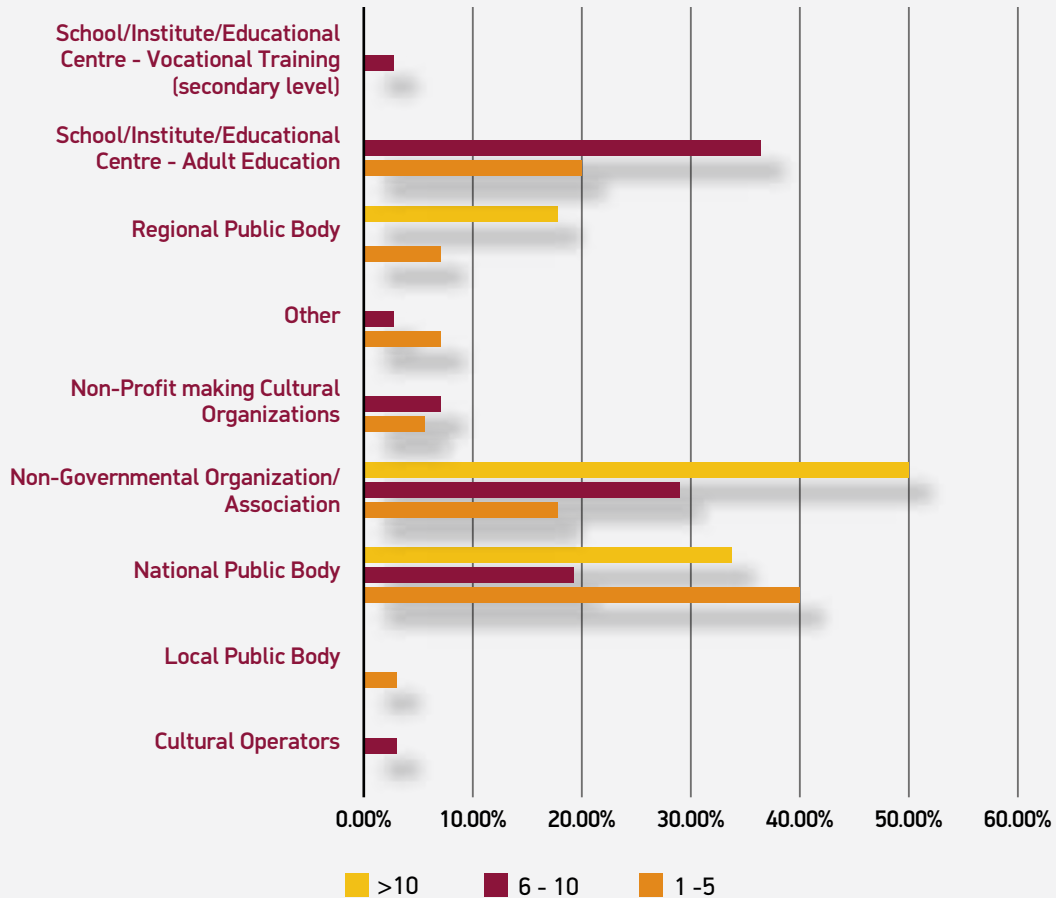

Πίνακας 3.23. Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων και με τον τύπο του φορέα

Τύπος φορέα	Αριθμός συμμετεχόντων		
	1 - 5	6 -10	>10
Cultural operators	0,0%	2,4%	0,0%
Local Public body	2,5%	0,0%	0,0%
National Public body	40,0%	19,5%	33,3%
Non-governmental organisation/association	17,5%	29,3%	50,0%
Non-Profit making cultural organizations	5,0%	7,3%	0,0%
Other	7,5%	2,4%	0,0%
Regional Public body	7,5%	0,0%	16,7%
School/Institute/Educational centre – Adult education	20,0%	36,6%	0,0%
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (secondary level)	0,0%	2,4%	0,0%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Κατανομή των Σχεδίων ανάλογα με τον αριθμό των Συμμετεχόντων και με τον τύπο του Φορέα

Εξετάζοντας τις συσχετίσεις μεταξύ του αριθμού των ωφελούμενων του κάθε Σχεδίου με τις λοιπές παραμέτρους που έχουν τεθεί παρατηρούμε τα κάτωθι:

- **Τα Σχέδια στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων που αριθμούσαν μέχρι πέντε (5) άτομα παρουσιάζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:**
 - Όσον αφορά στην κατανομή των σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 65% των Σχεδίων αφορά σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 12,5% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού, το 25% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό και το 25% σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό.
 - Το 92,5% των Σχεδίων αυτών υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 7,5% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 40% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 17,5% από ΜΚΟ, το 20% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και το 5% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στον πολιτισμό, το 7,5% από δημοσίους φορείς περιφερειακής εμβέλειας και το 2,5% από δημοσίους φορείς τοπικής εμβέλειας.

- **Τα Σχέδια Κινητικότητας στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων που αριθμούσαν από έξι έως δέκα άτομα παρουσιάζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:**
 - Όσον αφορά στην κατανομή των Σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 68,3% των Σχεδίων αφορούν σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 4,9% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού, το 12,2% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό και το 14,6% σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό.
 - Το 85,4% των Σχεδίων αυτών υλοποιήθηκε από Μη κερδοσκοπικούς φορείς και το 14,6% από κερδοσκοπικούς.
 - Το 19,5% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 29,3% από ΜΚΟ, το 39% από σχολεία και εκπαιδευτικούς οργανισμούς, το 7,3% από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς με έμφαση στον πολιτισμό, και το 2,4% από πολιτισμικούς οργανισμούς.

- **Τα Σχέδια Κινητικότητας στα οποία συμμετείχαν ομάδες ωφελούμενων που αριθμούσαν περισσότερα από δέκα άτομα παρουσιάζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:**
 - Όσον αφορά στην κατανομή των Σχεδίων κατά τύπο δραστηριότητας διακρίνουμε ότι το 33,3% των Σχεδίων αφορούν σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό. Εν συνεχεία, το 16,7% αφορά σε ανάθεση καθηκόντων διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού, το 16,7% των σχεδίων σχετίζεται με την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό και το 33,3% σε παρακολούθηση δράσεων κατάρτισης στο εξωτερικό.
 - Το σύνολο των Σχεδίων αυτών υλοποιήθηκαν από Μη κερδοσκοπικούς φορείς.
 - Το 33,3% των Σχεδίων υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς εθνικής εμβέλειας, το 50% από ΜΚΟ, και το 16,7% από δημόσιους φορείς περιφερειακής εμβέλειας.

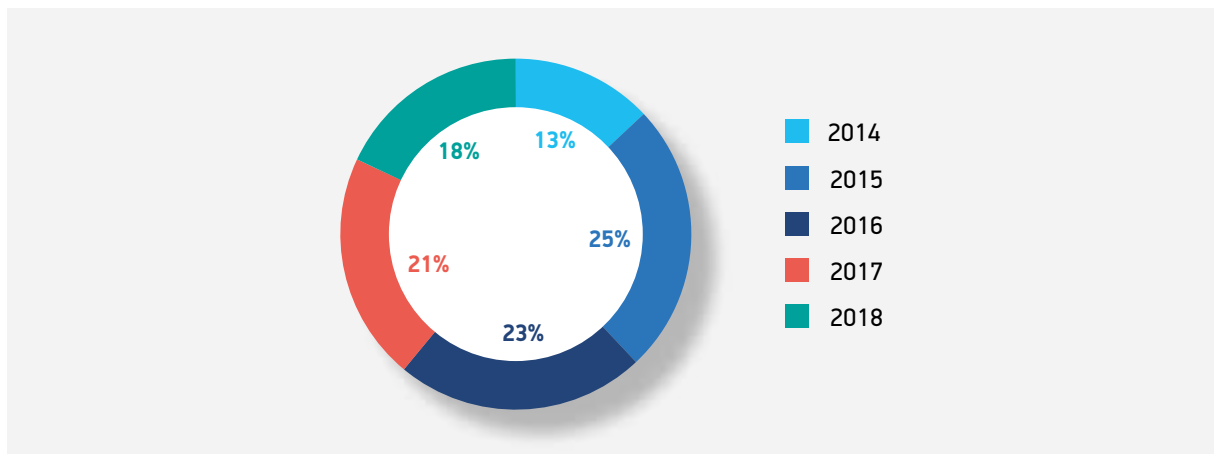

4. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+: ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ, ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ

4.1. Στοιχεία των Συμμετεχόντων στα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018- Γενικές Πληροφορίες

Πίνακας 4.1.1. Κατανομή των συμμετεχόντων κατά έτος κινητικότητας

Έτος	n	%
2014	64	12,9
2015	123	24,7
2016	114	22,9
2017	107	21,5
2018	90	18,1
Σύνολο	498	100,0

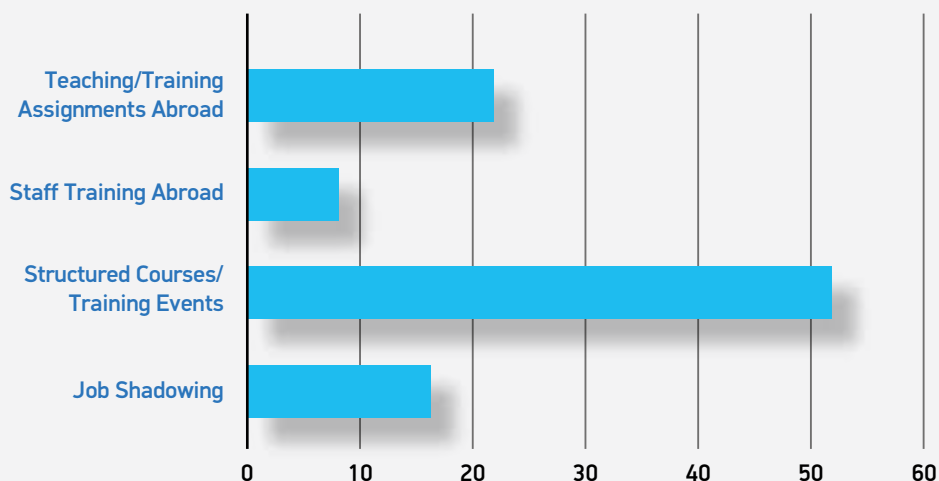

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τα ανωτέρω, από τους 498 ωφελούμενους που συμμετείχαν σε Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο αναφοράς, οι 64 (12,9%) συμμετείχαν σε Σχέδια που προκηρύχθηκαν το 2014, οι 123 (24,7%) το 2015, οι 114 (22,9%) το 2016, οι 107 (21,5%) το 2017 και 90 (18,1%) το 2018.

Πίνακας 4.1.2. Κατανομή των συμμετεχόντων κατά τύπο δραστηριότητας

Τύπος δραστηριότητας	n	%
Job Shadowing	81	16,3
Structured Courses/Training events	256	51,4
Staff training abroad	39	7,8
Teaching/ Training assignments abroad	112	22,5
Σύνολο	498	100,0%

Κατανομή των Συμμετεχόντων κατά τύπο Δραστηριότητας

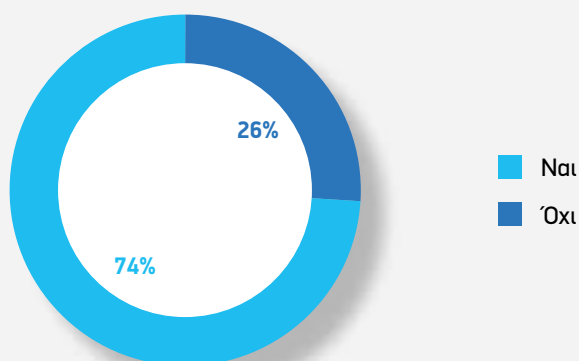

Από τους 498 συνολικά ωφελούμενους το 16,3% συμμετείχε σε Σχέδια Κινητικότητας επιτόπια παρακολούθησης εργασίας στο εξωτερικό, το 51,4% αφορούσε σε παρακολούθηση δομημένων κύκλων μαθημάτων στο εξωτερικό, το 7,8% σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό και το 22,5% είχε αναλάβει καθήκοντα διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό του εξωτερικού.

Πίνακας 4.1.3. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με τη συμμετοχή τους σε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα Erasmus ή άλλο πρόγραμμα διά βίου μάθησης

Πρώτη φορά	n	%
Όχι	132	26,5
Ναι	366	73,5
Σύνολο	498	100,0%

Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με τη Συμμετοχή τους σε Χρηματοδοτούμενο Πρόγραμμα Erasmus ή άλλο Πρόγραμμα διά βίου μάθησης

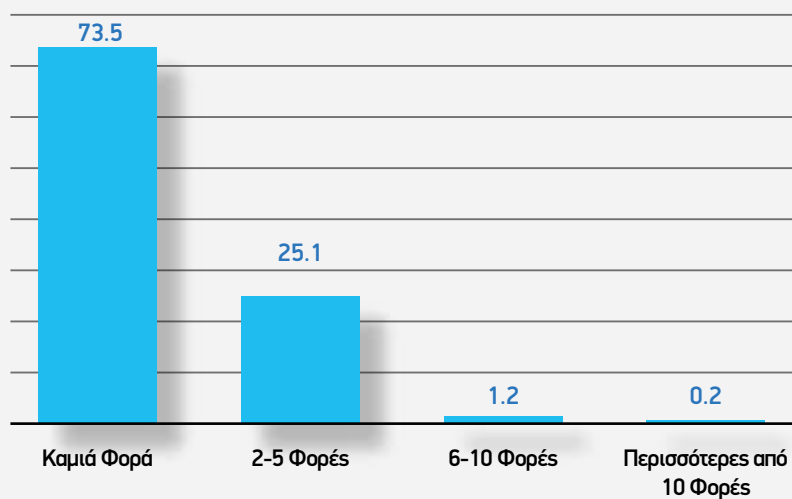

Πίνακας 4.1.4. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το πόσες φορές έχουν συμμετάσχει σε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα Erasmus ή άλλο πρόγραμμα διά βίου μάθησης

Συχνότητα κινητικότητας	n	%
Καμία φορά	366	73,5
2-5 φορές	125	25,1
6-10 φορές	6	1,2
Περισσότερες από 10 φορές	1	,2
Σύνολο	498	100,0%

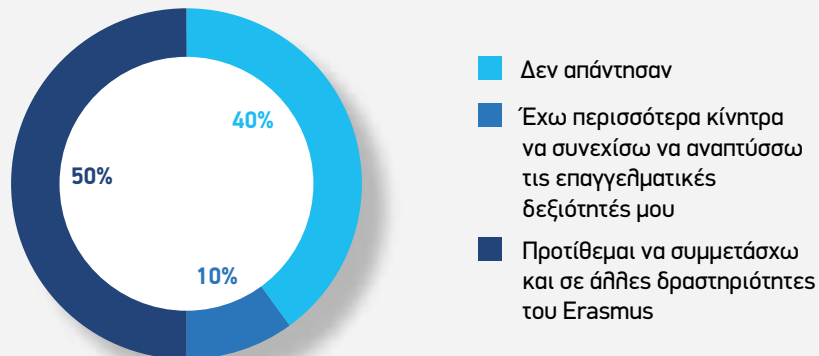
Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το πόσες φορές έχουν συμμετάσχει σε Χρηματοδοτούμενο Πρόγραμμα Erasmus ή άλλο Πρόγραμμα διά βίου μάθησης

Πίνακας 4.1.5. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με τις προθέσεις τους σχετικά με το εάν θα συμμετείχαν σε ευρωπαϊκά προγράμματα στο μέλλον

Συμμετοχή σε προγράμματα στο μέλλον	n	%
Δεν απάντησαν	197	39,6
Έχω περισσότερα κίνητρα να συνεχίσω να αναπτύσσω τις επαγγελματικές δεξιότητές μου	51	10,2
Προτίθεμαι να συμμετάσχω και σε άλλες δραστηριότητες του Erasmus +	250	50,2
Σύνολο	498	100,0%

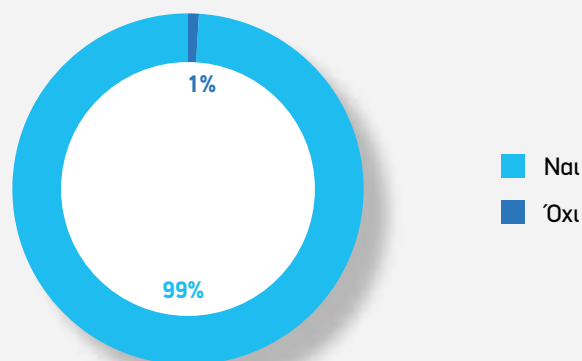
Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με τις Προθέσεις τους σχετικά με το εάν θα Συμμετείχαν σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα στο Μέλλον

Πίνακας 4.1.6. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν θα συνιστούσαν σε συνάδελφό τους τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα Erasmus+.

	n	%
Όχι	3	,6
Ναι	495	99,4
Σύνολο	498	100,0%

Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν θα συνιστούσαν σε συνάδελφό τους τη Συμμετοχή του στο Πρόγραμμα Erasmus+

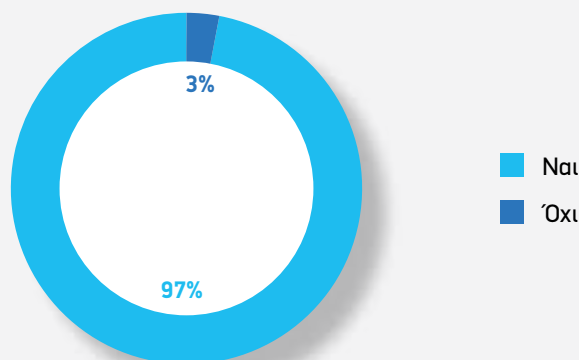

Από το σύνολο των 498 ωφελούμενων, οι 366 (73,5%) συμμετείχαν για πρώτη φορά στο πρόγραμμα Erasmus+, οι 125 (25,1%) έχουν συμμετάσχει από 2 έως 5 προγράμματα, 6 ωφελούμενοι (1,2%) έχουν συμμετάσχει σε περισσότερα από 6 προγράμματα και μόλις ένας σε περισσότερα από δέκα προγράμματα. Επίσης αναφορικά με το αν θα συμμετείχαν και μελλοντικά σε κάποια δράση του Erasmus+, από τους 498 συμμετέχοντες οι 197 δεν απάντησαν, ενώ οι 250 δηλώσαν ότι προτίθενται να συμμετάσχουν σε μελλοντικές δράσεις του Erasmus+. Τέλος, το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων (99,4%) θα συνιστούσαν σε κάποιον συνάδελφό τους να συμμετάσχει στο πρόγραμμα Erasmus+.

Πίνακας 4.1.7. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν υπέγραψαν συμφωνητικό κινητικότητας πριν από την μετακίνησή τους

Συμφωνητικό κινητικότητας	n	%
Όχι	14	2,8
Ναι	484	97,2
Σύνολο	498	100,0%

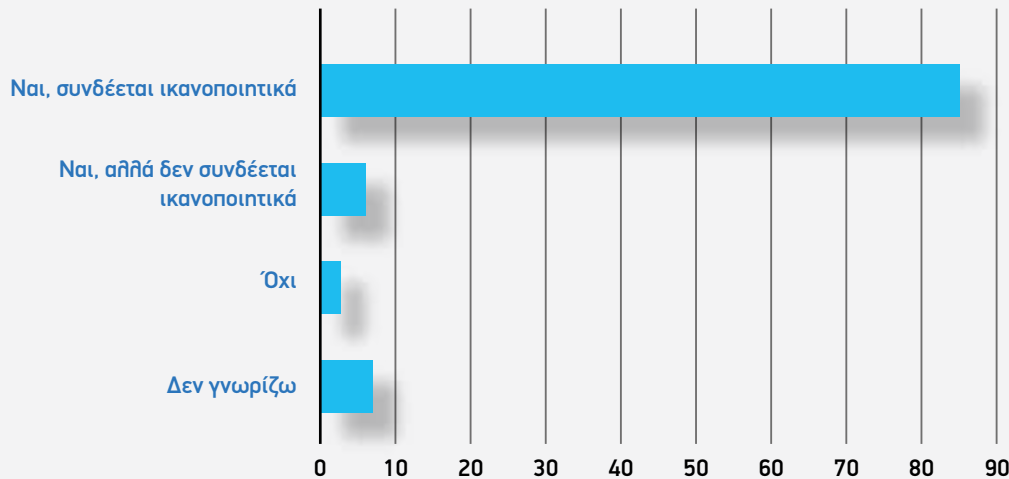
Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν υπέγραψαν συμφωνητικό κινητικότητας πριν από την μετακίνησή τους

Πίνακας 4.1.8. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν η δραστηριότητα στην οποία συμμετείχαν συνδέεται με Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης του φορέα τους.

Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης	n	%
Δεν γνωρίζω	34	6,8
Όχι	10	2,0
Ναι, αλλά δεν συνδέεται ικανοποιητικά	31	6,2
Ναι, συνδέεται ικανοποιητικά	423	84,9
Σύνολο	498	100,0%

**Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν
η Δραστηριότητα στην οποία συμμετείχαν συνδέεται με
το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης του φορέα τους**

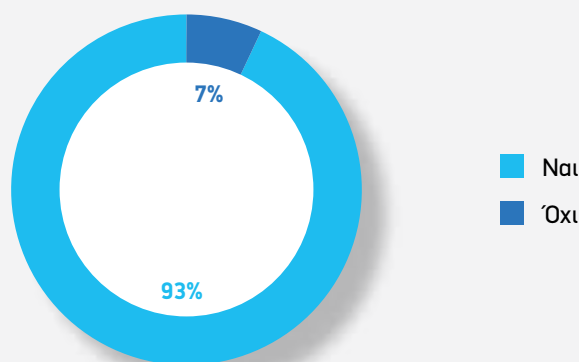
Μελετώντας τους ανωτέρω πίνακες και γραφήματα, παρατηρούμε ότι το σύνολο σχεδόν των ωφελούμενων (97,2%) υπέγραψαν συμφωνητικό κινητικότητας πριν τη μετακίνησή τους, ενώ και το 84,9% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι η δραστηριότητα στην οποία συμμετείχαν συνδέεται ικανοποιητικά με το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης του φορέα τους.

Πίνακας 4.1.9. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν έλαβαν επίσημη αναγνώριση ότι ολοκληρώθηκε με επιτυχία η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+

Επίσημη αναγνώριση	n	%
Όχι	34	6,8
Ναι	464	93,2
Σύνολο	498	100,0%

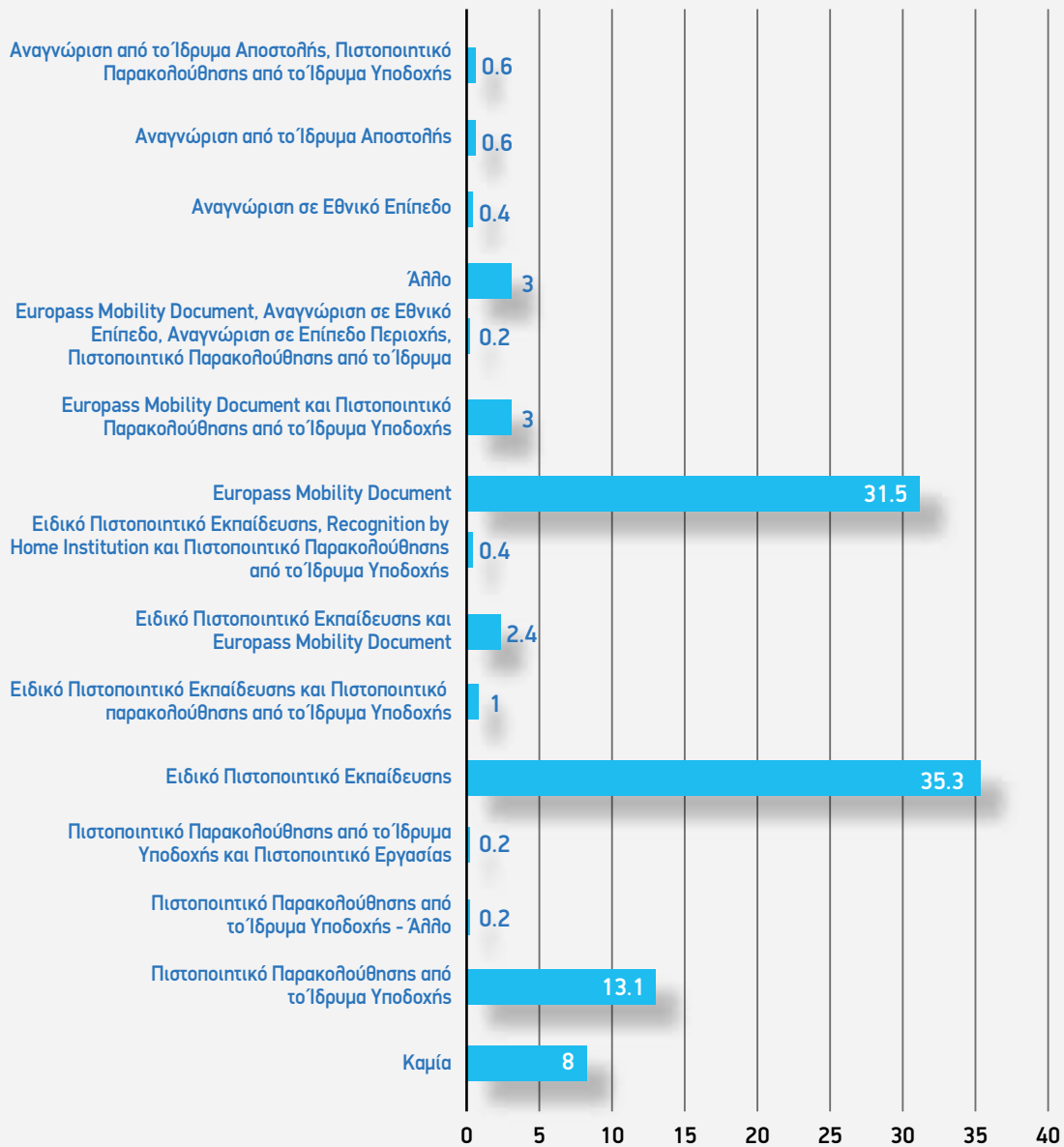
Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το εάν έλαβαν επίσημη αναγνώριση ότι ολοκληρώθηκε με επιτυχία η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+

Πίνακας 4.1.10. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με τον τύπο της επίσημης αναγνώρισης που έλαβαν ότι ολοκληρώθηκε με επιτυχία η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+

Επίσημη αναγνώριση	n	%
Καμία	40	8,0
Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής	65	13,1
Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής - Άλλο	1	0,2
Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής & Πιστοποιητικό εργασίας	1	0,2
Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης	176	35,3
Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης & Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής	5	1,0
Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης & Europass Mobility Document	12	2,4
Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης, Recognition by home institution και Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής	2	0,4
Europass Mobility Document	157	31,5
Europass Mobility Document και Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής	15	3,0
Europass Mobility Document, Αναγνώριση σε εθνικό επίπεδο, Αναγνώριση σε επίπεδο περιοχής, Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής και Πιστοποιητικό εργασίας	1	0,2
Άλλο	15	3,0
Αναγνώριση σε εθνικό επίπεδο	2	0,4
Αναγνώριση από το ίδρυμα αποστολής	3	0,6
Αναγνώριση από το ίδρυμα αποστολής, Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής	3	0,6
Σύνολο	498	100,0%

Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το είδος της επίσημης αναγνώρισης που έλαβαν ότι ολοκληρώθηκε με επιτυχία η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Erasmus+

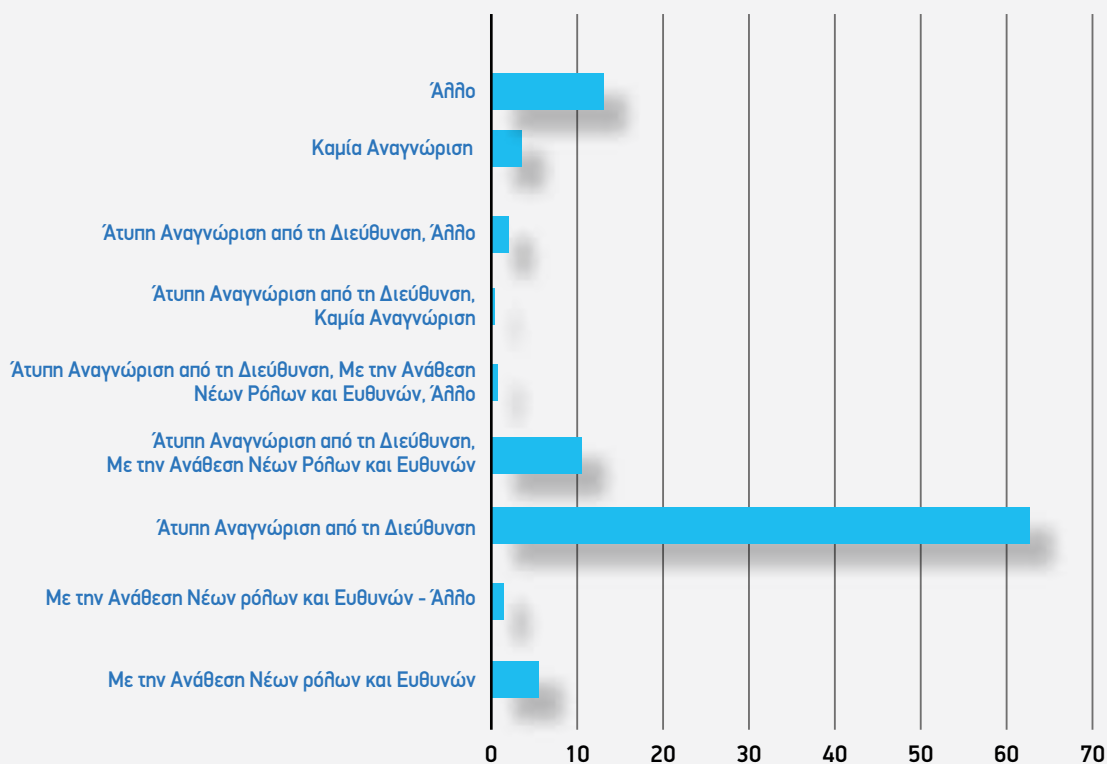

Πίνακας 4.1.11. Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα με τον τύπο της αναγνώρισης που έλαβαν από τον φορέα αποστολής

Αναγνώριση από τον φορέα αποστολής	n	%
Με την ανάθεση νέων ρόλων και ευθυνών	27	5,4
Με την ανάθεση νέων ρόλων και ευθυνών – Άλλο	6	1,2
Άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση	311	62,4
Άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση, Με την ανάθεση νέων ρόλων και ευθυνών	52	10,4
Άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση, Με την ανάθεση νέων ρόλων και ευθυνών, Άλλο	3	,6
Άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση, Καμία αναγνώριση	2	,4
Άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση, Άλλο	10	2,0
Καμία αναγνώριση	18	3,6
Άλλο	69	13,9
Σύνολο	498	100,0%

Κατανομή των Συμμετεχόντων ανάλογα με το είδος της αναγνώρισης που έλαβαν από τον Φορέα Αποστολής

Αναφορικά με την επίσημη αναγνώριση που έλαβαν οι συμμετέχοντες ότι ολοκληρώθηκε με επιτυχία η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+, το 8% δήλωσε ότι δεν έλαβε κάποια αναγνώριση, το 35,3% έλαβε Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης, το 31,5% Europass Mobility Document, το 13,1% έλαβε Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής, το 3% Europass Mobility Document & Πιστοποιητικό παρακολούθησης από το ίδρυμα υποδοχής και το 2,4% Ειδικό Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης & Europass Mobility Document. Επίσης αναφορικά με την αναγνώριση από τον φορέα αποστολής, το 62,4% των συμμετεχόντων έλαβε απλώς άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση, το 10,4% έλαβε άτυπη αναγνώριση από τη διεύθυνση με την ανάθεση νέων ρόλων και ευθυνών, ενώ το 3,6% δήλωσε ότι δεν έλαβε καμία απολύτως αναγνώριση από τον φορέα αποστολής.

4.2. Βαθμός Ικανοποίησης – Στάσεις σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2014-2018

4.2.1. Εσωτερική εγκυρότητα αξιολογικών κλιμάκων

Ο έλεγχος αξιοπιστίας και εσωτερικής εγκυρότητας της κλίμακας αποτίμησης, που χρησιμοποιήθηκε, έδειξε υψηλή τιμή για τον δείκτη alpha του Cronbach (0,957 ή 0,970), αφού η σχετική τιμή πρέπει να είναι μεγαλύτερη του 0,6 για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει έστω ελάχιστη εγκυρότητα και όσο πλησιάζει την τιμή (1) ο βαθμός εγκυρότητας τείνει στο απόλυτο. Συνεπώς, το εργαλείο αποτίμησης θεωρείται απολύτως έγκυρο και αξιόπιστο.

α. Έτη 2014 - 2016

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	247	82,1
	Excluded ^a	54	17,9
	Total	301	100,0

^a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,911	29

β. Έτη 2017 - 2018

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	197	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	197	100,0

^a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

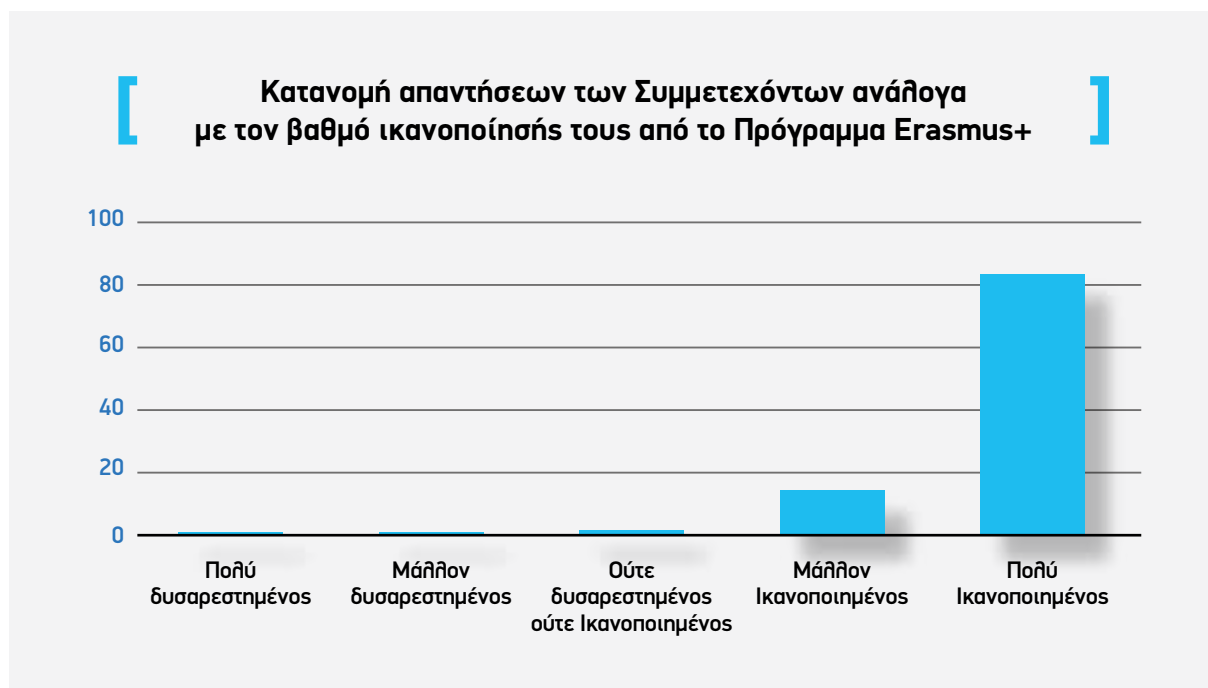
Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,936	33

4.2.2. Βαθμός Ικανοποίησης

Πίνακας 4.2.1. Κατανομή απαντήσεων των συμμετεχόντων ανάλογα με το βαθμό ικανοποίησής τους από το Πρόγραμμα Erasmus+

	%
Πολύ δυσαρεστημένος	0,2
Μάλλον δυσαρεστημένος	0,4
Ούτε δυσαρεστημένος ούτε ικανοποιημένος	1,0
Μάλλον ικανοποιημένος	13,5
Πολύ ικανοποιημένος	84,9
Mean	4,83
T.A.	0,461

Αναφορικά με την κατανομή απαντήσεων των συμμετεχόντων ανάλογα με το βαθμό ικανοποίησής τους από το πρόγραμμα Erasmus+ παρατηρούμε ότι το σύνολο των ωφελούμενων δηλώνει είτε πολύ ικανοποιημένο (84,9%), είτε μάλλον ικανοποιημένο (13,5%).

4.2.3.Αποτίμηση Στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ (2014 – 2016)

Πίνακας 4.2.2.Κατανομή των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην κλίμακα στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων για την περίοδο 2014-2016

	Διαφωνώ απολύτως	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ
Έχω μάθει από της καλές πρακτικές στο εξωτερικό		,7	2,7	23,9	72,8
Έχω αποκτήσει πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα δουλειά και την επαγγελματική μου εξέλιξη		,7	3,7	32,2	63,5
Έχω ενισχύσει ή επεκτείνει το επαγγελματικό μου δίκτυο	1,7	2,3	15,9	35,9	44,2
Έχω μοιραστεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές μου με μαθητές και / ή άλλα άτομα	,7	1,0	9,0	30,9	58,5
Έχω ενισχύσει τη συνεργασία με ένα ίδρυμα / οργανισμό εταίρο	,3	2,3	16,3	36,9	44,2
Έχω βελτιώσει τις οργανωτικές / διαχειριστικές / ηγετικές ικανότητές μου	,3	4,3	16,3	37,5	41,5
Έχω οικοδομήσει συνεργασίες με εμπλεκόμενους στην αγορά εργασίας	4,0	9,3	30,2	30,6	25,9
Έχω οικοδομήσει συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών	,8	11,3	36,4	34,8	16,6
Έχω βελτιώσει τις δεξιότητές μου στις ξένες γλώσσες	2,0	3,3	17,9	33,6	43,2
Έχω αυξήσει τις κοινωνικές, γλωσσικές και / ή πολιτιστικές μου ικανότητες	,3	,3	6,0	29,6	63,8
Έχω βελτιώσει τις ικανότητές μου στη χρήση εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών (π.χ. υπολογιστές, διαδίκτυο, πλατφόρμες εικονικής συνεργασίας, λογισμικό, συσκευές ΤΠΕ κ.λπ.)	4,0	4,0	13,0	25,2	53,8
Έχω αυξήσει την ικανοποίηση από την εργασία μου	1,0	4,7	15,3	31,6	47,5
Έχω βελτιώσει τις ευκαιρίες σταδιοδρομίας μου	,7	2,3	24,3	36,9	35,9
Έχω δημιουργήσει νέες επαφές	,4	3,2	15,8	34,0	46,6
Έχω αυξήσει την ενημέρωσή μου σχετικά με νέες μεθόδους αξιολόγησης / αναγνώρισης δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που αποκτήθηκαν σε πλαίσιο επίσημης / άτυπης μάθησης	,7	1,3	9,0	31,9	57,1
Έχω βελτιώσει τις γνώσεις μου για το θέμα που διδάσκω / του επαγγελματικού μου χώρου		1,7	10,0	34,6	53,8

	Διαφωνώ απολύτως	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ
Έχω βελτιώσει τη στάση μου απέναντι στη διδασκαλία / κατάρτιση		1,7	4,3	33,6	60,5
Έχω αποκτήσει περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε άλλες χώρες	,3	2,0	8,6	31,9	57,1
Έχω ενημερωθεί περισσότερο σχετικά με τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης σχεδίων εκπαίδευσης ενηλίκων	,3	3,0	10,3	34,9	51,5
Θα οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών στο φορέα αποστολής μου		1,7	5,6	25,6	67,1
Έχει οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών στο φορέα αποστολής μου		1,0	9,3	30,6	59,1
Θα οδηγήσει σε καλύτερη κινητοποίηση των μαθητών στη θεματική που διδάσκω	,7	1,0	10,0	33,2	55,1
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή νέων θεμάτων διδασκαλίας / κατάρτισης	,3	1,7	10,3	43,9	43,9
Θα οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση / διαχείριση του φορέα αποστολής μου	1,3	4,3	15,9	34,2	44,2
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση / διαχείριση του φορέα αποστολής μου	1,3	4,7	21,9	40,2	31,9
Θα οδηγήσει σε νέα / αυξημένη συνεργασία με το / τα ιδρύματα / οργανισμό εταίρου/εταίρους	,7	2,7	22,6	35,9	38,2
Έχει οδηγήσει σε νέα / αυξημένη συνεργασία με το / τα ιδρύματα / οργανισμό εταίρου/εταίρους	,3	2,3	16,3	41,5	39,5
Θα οδηγήσει στη διεθνοποίηση του φορέα αποστολής μου	,3	1,0	13,6	34,6	50,5
Έχει οδηγήσει στη διεθνοποίηση του φορέα αποστολής μου	,7	,3	12,3	37,9	48,8
Έχω μοιραστεί τις δικές μου γνώσεις και δεξιότητες με τους μαθητές και / ή άλλα άτομα	1,2	2,4	13,1	31,5	51,8
Έχω οικοδομήσει συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών	5,6	9,3	35,2	33,3	16,7
Έχω δημιουργήσει νέες επαφές		1,9	7,4	31,5	59,3

Πίνακας 4.2.3. Κατανομή των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην κλίμακα στάσεων σχετικά με τα Σχεδία Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων για την περίοδο 2014-2016

	Μέση Τιμή	T.A.
Έχω μάθει από της καλές πρακτικές στο εξωτερικό	4,69	,556
Έχω αποκτήσει πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα δουλειά και την επαγγελματική μου εξέλιξη	4,58	,597
Έχω ενισχύσει ή επεκτείνει το επαγγελματικό μου δίκτυο	4,19	,901
Έχω μοιραστεί της γνώσεις και τις δεξιότητές μου με μαθητές και / ή άλλα άτομα	4,46	,754
Έχω ενισχύσει τη συνεργασία με ένα ίδρυμα / οργανισμό εταίρο	4,22	,825
Έχω βελτιώσει της οργανωτικές / διαχειριστικές / ηγετικές ικανότητές μου	4,16	,871
Έχω οικοδομήσει συνεργασίες με εμπλεκόμενους στην αγορά εργασίας	3,65	1,084
Έχω οικοδομήσει συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών	3,55	,926
Έχω βελτιώσει τις δεξιότητές μου στις ξένες γλώσσες	4,13	,954
Έχω αυξήσει τις κοινωνικές, γλωσσικές και / ή πολιτιστικές μου ικανότητες	4,56	,653
Έχω βελτιώσει τις ικανότητές μου στη χρήση εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών (π.χ. υπολογιστές, διαδίκτυο, πλατφόρμες εικονικής συνεργασίας, λογισμικό, συσκευές ΤΠΕ κ.λπ.)	4,21	1,071
Έχω αυξήσει την ικανοποίηση από την εργασία μου	4,20	,931
Έχω βελτιώσει τις ευκαιρίες σταδιοδρομίας μου	4,05	,868
Έχω δημιουργήσει νέες επαφές	4,23	,860
Έχω αυξήσει την ενημέρωσή μου σχετικά με νέες μεθόδους αξιολόγησης / αναγνώρισης δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που αποκτήθηκαν σε πλαίσιο επίσημης / άτυπης μάθησης	4,44	,766
Έχω βελτιώσει τις γνώσεις μου για το θέμα που διδάσκω / του επαγγελματικού μου χώρου	4,41	,736
Έχω βελτιώσει τη στάση μου απέναντι στη διδασκαλία / κατάρτιση	4,53	,661
Έχω αποκτήσει περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε άλλες χώρες	4,44	,762
Έχω ενημερωθεί περισσότερο σχετικά με τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης σχεδίων εκπαίδευσης ενηλίκων	4,34	,808
Θα οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών στο φορέα αποστολής μου	4,58	,676
Έχει οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών στο φορέα αποστολής μου	4,48	,705
Θα οδηγήσει σε καλύτερη κινητοποίηση των μαθητών στη θεματική που διδάσκω	4,41	,764
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή νέων θεμάτων διδασκαλίας / κατάρτισης	4,29	,744
Θα οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση / διαχείριση του φορέα αποστολής μου	4,16	,934
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση / διαχείριση του φορέα αποστολής μου	3,97	,920
Θα οδηγήσει σε νέα / αυξημένη συνεργασία με το / τα ιδρύματα / οργανισμό εταίρου/ εταίρους	4,08	,877

	Μέση Τιμή	T.A.
Έχει οδηγήσει σε νέα / αυξημένη συνεργασία με το / τα ιδρύματα / οργανισμό εταιρού/ εταιρούς	4,18	,808
Θα οδηγήσει στη διεθνοποίηση του φορέα αποστολής μου	4,34	,773
Έχει οδηγήσει στη διεθνοποίηση του φορέα αποστολής μου	4,34	,756
Έχω μοιραστεί τις δικές μου γνώσεις και δεξιότητες με τους μαθητές και / ή άλλα άτομα	4,30	,874
Έχω οικοδομήσει συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών	3,46	1,059
Έχω δημιουργήσει νέες επαφές	4,48	,720
Μέση τιμή Κλίμακας		4,25

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τους ανωτέρω πίνακες αναφορικά με τις στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στα οφέλη που αποκόμισαν από το πρόγραμμα Erasmus+, παρατηρούμε ότι με Μέση Τιμή Κλίμακας 4,25/5, το σύνολο σχεδόν των ωφελούμενων δηλώνει ικανοποιημένο. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι έχουν μάθει από της καλές πρακτικές στο εξωτερικό (4,69/5), έχουν αποκτήσει πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα δουλειά και την επαγγελματική τους εξέλιξη (4,58/5), έχουν ενισχύσει ή επεκτείνει το επαγγελματικό τους δίκτυο (4,19/5), έχουν μοιραστεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους με άλλα άτομα (4,46/5), έχουν βελτιώσει τις οργανωτικές / διαχειριστικές / ηγετικές ικανότητές τους (4,16/5), έχουν οικοδομήσει συνεργασίες με εμπλεκόμενους στην αγορά εργασίας (3,65/5), έχουν βελτιώσει τις δεξιότητές τους στις ξένες γλώσσες (4,13/5), έχουν αυξήσει τις κοινωνικές, γλωσσικές και / ή πολιτιστικές τους ικανότητες (4,56/5), έχουν βελτιώσει τις ικανότητές τους στη χρήση εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών (4,21/5), έχουν αυξήσει την ικανοποίηση από την εργασία τους (4,20/5), έχουν βελτιώσει τις ευκαιρίες σταδιοδρομίας τους (4,05/5), έχουν δημιουργήσει νέες επαφές (4,23/5), έχουν αυξήσει την ενημέρωσή τους σχετικά με νέες μεθόδους αξιολόγησης / αναγνώρισης δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που αποκτήθηκαν σε πλαίσιο επίσημης / άτυπης μάθησης (4,44/5), έχουν βελτιώσει τη στάση τους απέναντι στη διδασκαλία / κατάρτιση (4,53/5), έχουν αποκτήσει περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε άλλες χώρες (4,44/5), έχουν ενημερωθεί περισσότερο σχετικά με τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης σχεδίων εκπαίδευσης ενηλίκων (4,34/5). Επίσης σε πολύ υψηλά ποσοστά δηλώνουν ότι η συμμετοχή τους στο πρόγραμμά τους έχει οδηγήσει σε χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών στο φορέα αποστολής (4,58/5), χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας / κατάρτισης / προσεγγίσεων / καλών πρακτικών (4,48/5), σε καλύτερη κινητοποίηση των μαθητών στη θεματική που διδάσκουν (4,41/5), στην εισαγωγή νέων θεμάτων διδασκαλίας / κατάρτισης (4,29/5), στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση / διαχείριση του φορέα τους (4,16/5) σε νέα / αυξημένη συνεργασία με το/τα ιδρύματα / οργανισμό εταιρού/εταιρούς (4,08/5), στη διεθνοποίηση του φορέα τους (4,34/5) και στη δημιουργία νέων επαφών (4,48/5).

4.2.4.Αποτίμηση Στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ (2017 – 2018)

Πίνακας 4.2.4.Κατανομή των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην κλίμακα στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων για την περίοδο 2017-2018

	Διαφωνώ απολύτως	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ
Δεξιότητα στα μαθηματικά, τις Φυσικές Επιστήμες και την τεχνολογία	39,6	18,3	22,3	12,7	7,1
Ψηφιακή δεξιότητα	28,4	18,8	24,9	14,7	13,2
Μαθαίνω να μαθαίνω	3,6	4,1	11,2	25,4	55,8
Κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες		4,1	4,6	24,4	67,0
Αίσθηση πρωτοβουλίας και επιχειρηματικότητας	6,1	8,6	20,3	31,5	33,5
Πολιτιστική συνείδηση και έκφραση	1,0	,5	6,1	18,8	73,6
Βελτίωσε την καριέρα μου και τις ευκαιρίες απασχόλησης	6,6	10,7	24,9	32,5	25,4
Κινητοποιήθηκα περισσότερο να συνεχίσω να αναπτύσσομαι επαγγελματικά	1,0	1,5	13,2	28,9	55,3
Έμαθα από τις καλές πρακτικές στο εξωτερικό	1,0		8,6	21,8	68,5
Απέκτησα πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα εργασία μου και την επαγγελματική μου ανάπτυξη	,5	2,5	10,2	34,5	52,3
Βελτίωσα τις γνώσεις μου πάνω στο θέμα που διδάσκω και / ή το επαγγελματικό μου πεδίο	4,1	5,6	16,8	26,9	46,7
Μοιράστηκα τις γνώσεις και δεξιότητές μου με εκπαιδευόμενους και συναδέλφους	2,0	5,1	11,2	27,4	54,3
Μπόρεσα να πειραματιστώ και να αναπτύξω νέες μαθησιακές πρακτικές και μεθόδους διδασκαλίας	1,5	6,6	12,7	36,0	43,1
Δημιούργησα νέες επαφές / επέκτεινα το επαγγελματικό μου δίκτυο	1,0	7,1	13,7	33,5	44,7
Βελτίωσα τις γνώσεις μου για τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών	6,6	6,6	15,7	35,5	35,5
Ενημερώθηκα καλύτερα σχετικά με μεθόδους αξιολόγησης και πιστοποίησης δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν στο πλαίσιο της τυπικής ή μη τυπικής εκπαίδευσης	5,6	9,1	24,4	30,5	3,5
Γνώρισα καλύτερα τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης για έργα στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης	3,0	5,6	20,8	34,5	36,0
Απέκτησα αναλυτικές δεξιότητες	3,0	6,6	24,4	31,0	35,0

	Διαφωνώ απολύτως	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ
Απέκτησα πρακτικές δεξιότητες (π.χ. σχεδιασμό και οργάνωση, διαχείριση έργου κ.λπ.)	1,0	3,0	14,7	34,0	47,2
Απέκτησα οργανωτικές / διαχειριστικές / ηγετικές ικανότητες	1,0	5,1	17,8	33,0	43,1
Απέκτησα ικανότητες συνεργασίας	,5	,5	5,1	24,9	69,0
Απέκτησα συναισθηματικές δεξιότητες (π.χ. περισσότερη αυτοπεποίθηση κ.λπ.)	1,5		6,6	32,5	59,4
Δημιουργήθηκαν ευκαιρίες για εμένα να μοιραστώ με τους συναδέλφους τις γνώσεις που αποκτήθηκαν μέσω της κινητικότητας μου		,5	2,5	18,8	78,2
Να χρησιμοποιήσω νέες μεθόδους διδασκαλίας / κατάρτισης, προσεγγίσεις και καλές πρακτικές στο φορέα αποστολής μου	,5	3,6	6,6	28,4	60,9
Να εισάγω νέα θέματα ή σχέδιων σπουδών στο φορέα αποστολής μου	2,0	4,1	10,2	36,0	47,7
Να δημιουργήσω ευκαιρίες για τη δημιουργία ή ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, όπως ανάπτυξη σχεδίων σπουδών, ανάπτυξη κοινών μαθημάτων ή ενοτήτων, ακαδημαϊκών δικτύων κ.λπ.	1,0	7,1	15,7	30,5	45,7
Να ενισχύσω μια θετική στάση του φορέα αποστολής μου ώστε να στείλει περισσότερο προσωπικό σε διδακτικές αποστολές, επιτόπια παρακολούθηση εργασίας ή κατάρτιση στο εξωτερικό	,5	1,5	7,6	27,4	62,9
Να βελτιωθεί η οργάνωση και η διαχείριση στο φορέα αποστολής μου	2,0	4,1	19,3	28,4	46,2
Να ενισχυθεί η συνεργασία με τους οργανισμούς-εταίρους σε αυτό το έργο	,5	3,0	11,7	28,4	56,3
Να ενισχυθούν οι προσπάθειες του φορέα αποστολής μου για διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων του	,5	1,0	10,2	27,9	60,4
Να ενισχυθεί η συνεργασία του φορέα αποστολής μου με φορείς στην αγορά εργασίας	6,6	8,6	35,0	21,8	27,9
Να ενισχυθεί η συνεργασία του φορέα αποστολής μου με φορείς της κοινωνίας των πολιτών	1,0	2,5	23,4	32,0	41,1
Να ξεκινήσουμε ή να ενταχθούμε σε νέα Ευρωπαϊκά/διεθνή έργα	1,0	2,0	8,1	38,1	50,8

Πίνακας 4.2.5. Κατανομή των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην κλίμακα στάσεων σχετικά με τα Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Εκπαίδευσης Ενηλίκων για την περίοδο 2017-2018

	Μέση Τιμή	T.A.
Δεξιότητα στα μαθηματικά, τις Φυσικές Επιστήμες και την τεχνολογία	2,29	1,299
Ψηφιακή δεξιότητα	2,65	1,375
Μαθαίνω να μαθαίνω	4,26	1,044
Κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες	4,54	,766
Αίσθηση πρωτοβουλίας και επιχειρηματικότητας	3,78	1,178
Πολιτιστική συνείδηση και έκφραση	4,63	,713
Βελτίωσε την καριέρα μου και τις ευκαιρίες απασχόλησης	3,59	1,168
Κινητοποιήθηκα περισσότερο να συνεχίσω να αναπτύσσομαι επαγγελματικά	4,36	,843
Έμαθα από τις καλές πρακτικές στο εξωτερικό	4,57	,737
Απέκτησα πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα εργασία μου και την επαγγελματική μου ανάπτυξη	4,36	,805
Βελτίωσα τις γνώσεις μου πάνω στο θέμα που διδάσκω και / ή το επαγγελματικό μου πεδίο	4,07	1,107
Μοιράστηκα τις γνώσεις και δεξιότητές μου με εκπαιδευόμενους και συναδέλφους	4,27	,986
Μπόρεσα να πειραματιστώ και να αναπτύξω νέες μαθησιακές πρακτικές και μεθόδους διδασκαλίας	4,13	,974
Δημιούργησα νέες επαφές / επέκτεινα το επαγγελματικό μου δίκτυο	4,14	,972
Βελτίωσα τις γνώσεις μου για τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών	3,87	1,166
Ενημερώθηκα καλύτερα σχετικά με μεθόδους αξιολόγησης και πιστοποίησης δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν στο πλαίσιο της τυπικής ή μη τυπικής εκπαίδευσης	3,71	1,157
Γνώρισα καλύτερα τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης για έργα στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης	3,949	1,0338
Απέκτησα αναλυτικές δεξιότητες	3,88	1,060
Απέκτησα πρακτικές δεξιότητες (π.χ. σχεδιασμό και οργάνωση, διαχείριση έργου κ.λπ.)	4,23	,884
Απέκτησα οργανωτικές / διαχειριστικές / ηγετικές ικανότητες	4,12	,945
Απέκτησα ικανότητες συνεργασίας	4,61	,657
Απέκτησα συναισθηματικές δεξιότητες (π.χ. περισσότερη αυτοπεποίθηση κ.λπ.)	4,48	,753
Δημιουργήθηκαν ευκαιρίες για εμένα να μοιραστώ με τους συναδέλφους τις γνώσεις που αποκτήθηκαν μέσω της κινητικότητας μου	4,75	,522
Να χρησιμοποιήσω νέες μεθόδους διδασκαλίας / κατάρτισης, προσεγγίσεις και καλές πρακτικές στο φορέα αποστολής μου	4,46	,811
Να εισάγω νέα θέματα ή σχεδίων σπουδών στο φορέα αποστολής μου	4,23	,935
Να δημιουργήσω ευκαιρίες για τη δημιουργία ή ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, όπως ανάπτυξη σχεδίων σπουδών, ανάπτυξη κοινών μαθημάτων ή ενοτήτων, ακαδημαϊκών δικτύων κλπ.	4,13	,989
Να ενισχύσω μια θετική στάση του φορέα αποστολής μου ώστε να στείλει περισσότερο προσωπικό σε διδακτικές αποστολές, σκίαση εργασίας ή κατάρτιση στο εξωτερικό	4,51	,747
Να βελτιωθεί η οργάνωση και η διαχείριση στο φορέα αποστολής μου	4,13	,994

	Μέση Τιμή	T.A.
Να ενισχυθεί η συνεργασία με τους οργανισμούς-εταίρους σε αυτό το έργο	4,37	,845
Να ενισχυθούν οι προσπάθειες του φορέα αποστολής μου για διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων του	4,47	,759
Να ενισχυθεί η συνεργασία του φορέα αποστολής μου με φορείς στην αγορά εργασίας	3,56	1,175
Να ενισχυθεί η συνεργασία του φορέα αποστολής μου με φορείς της κοινωνίας των πολιτών	4,10	,912
Να ξεκινήσουμε ή να ενταχθούμε σε νέα Ευρωπαϊκά/διεθνή έργα	4,36	,799
Μέση τιμή Κλίμακας		4,11

Επίσης σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων διακρίνουμε ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό ανέπτυξαν τις κοινωνικές και πολιτικές τους δεξιότητες (4,54/5), την πολιτιστική τους συνείδηση και έκφραση, την ικανότητα τους να μαθαίνουν (4,26/5) ενώ επίσης δήλωσαν ότι έμαθαν από τις καλές πρακτικές στο εξωτερικό (4,57/5), απέκτησαν πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα εργασία τους (4,36/5), βελτίωσαν τις γνώσεις τους πάνω στο θέμα που διδάσκουν (4,07/5), μοιράστηκαν γνώσεις και δεξιότητες με εκπαιδευόμενους και συναδέλφους (4,27/5), μπόρεσαν να πειραματιστούν και να αναπτύξουν νέες μαθησιακές πρακτικές και μεθόδους διδασκαλίας (4,13/5), επέκτειναν το επαγγελματικό τους δίκτυο (4,14/5), απέκτησαν πρακτικές δεξιότητες (4,23/5), οργανωτικές ικανότητες (4,12/5), ικανότητες συνεργασίας (4,61/5), συναισθηματικές δεξιότητες (4,48/5). Τέλος μέσω του προγράμματος Erasmus+, οι ωφελούμενοι δήλωσαν ότι κατάφεραν να χρησιμοποιήσουν νέες μεθόδους διδασκαλίας / κατάρτισης στο φορέα τους (4,46/5), να εισάγουν νέα θέματα στο φορέα αποστολής τους (4,23/5), να ενισχύσουν μια θετική στάση του φορέα αποστολής τους ώστε να στείλει περισσότερο προσωπικό σε διδακτικές αποστολές (4,51/5), να βελτιώσουν την οργάνωση και τη διαχείριση του φορέα τους (4,13/5), να ενισχύσουν την συνεργασία του φορέα αποστολής τους με φορείς της κοινωνίας των πολιτών (4,10/5) κ.ά.

5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+· ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ

5.1. Υλοποίηση Σχεδίου Κινητικότητας

Όσον αφορά το κατά πόσο και με ποιόν τρόπο επετεύχθησαν εν τέλει οι στόχοι του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Ανάπτυξης μέσω της υλοποίησης των Σχεδίων Κινητικότητας, κάποιες από τις πλέον χαρακτηριστικές τοποθετήσεις είχαν ως εξής: «Οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να αναπτύξουν το έργο τους, τις διδακτικές τους μεθόδους, τις δεξιότητες συντονισμού εκπαιδευτικών δράσεων. Μέσα από καθημερινό δομημένο αυτοσχεδιασμό σε ομάδες με συμμετέχοντες από άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ανέπτυξαν πολλές δεξιότητες ταυτόχρονα (π.χ. επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, επικοινωνία σε ξένη γλώσσα, μεταγλωσσική ικανότητα, κοινωνικές δεξιότητες, δεξιότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη, πολιτισμική ευαισθητοποίηση και έκφραση) και υιοθέτησαν / προσάρμοσαν νέες μορφές δημιουργικότητας, έκφρασης και νέες ιδέες και μεθοδολογίες, χρήσιμες στο διδακτικό τους έργο. Οι συμμετέχοντες μυήθηκαν σε πρακτικές μεθόδους και εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε εκπαιδύσεις που οργανώνονται και συντονίζονται από τους ίδιους και σε άλλους οργανισμούς, ως εκπαιδευτές/συντονιστές/εμπυχωτές/εκπαιδευτές ομότιμων».

Επίσης, εντοπίστηκαν αναφορές όπως: «Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στόχευε στην διαμόρφωση ενός μοντέρνου δυναμικού περιβάλλοντος κατάρτισης που θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες και προσδοκίες των καταρτιζομένων εκπαιδευτών ενηλίκων μας λόγω της καθημερινής στενής σχέσης τους με τις νέες τεχνολογίες. Οι στόχοι του προγράμματος που επιτεύχθηκαν σε υψηλό βαθμό αφορούσαν τον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας με σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία και να δοθεί η δυνατότητα επιμόρφωσης στην ηλεκτρονική μικτή μάθηση (e-learning) έτσι ώστε να είναι σε θέση ο οργανισμός μας να προσφέρει δυνατότητες για εξ αποστάσεως συνεργατική εκπαίδευση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι δραστηριότητες κινητικότητας οδήγησαν στην αναβάθμιση των γνώσεων και ψηφιακών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων εκπαιδευτών ενηλίκων σε θέματα χρήσης νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση και συνέβαλλαν πολλαπλά στην ποιοτική αναβάθμιση του έργου του φορέα μας με την επιμόρφωση του στελεχικού δυναμικού μας. Επιπλέον, η συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών κατά την διάρκεια των επιμορφώσεων και βιωματικών εργασιών μεταξύ των εκπαιδευτών ενηλίκων διαφορετικών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενίσχυσε την ευρωπαϊκή ταυτότητα των συμμετεχόντων και διεύρυνε τους επαγγελματικούς τους ορίζοντες ανοίγοντας δρόμους για περαιτέρω συνεργασίες, αναβαθμίζοντας το επαγγελματικό τους προφίλ και την ποιότητα του έργου τους».

Αναφορικά επίσης με την υλοποίηση των στόχων των Σχεδίων Κινητικότητας σημειώθηκε: «Οι στόχοι επιτεύχθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος του αρχικού σχεδίου. α) Πραγματοποιήθηκε επαρκής κατάρτιση των εκπαιδευτών που συμμετείχαν, όσον αφορά την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών σε σχέση με την εκπαίδευση στις φυλακές των χωρών από τις οποίες προέρχονται. β) Οι εκπαιδευτές μέσω του Προγράμματος γνώρισαν ορθές πρακτικές για το σχεδιασμό της Εκπαιδευτικής Πολιτικής μέσω της ανταλλαγής των εμπειριών των συμμετεχόντων ώστε να τις μεταφέρουν στις χώρες τους. γ) Μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας οι εκπαιδευτές έχουν την δυνατότητα να ανταλλάσσουν εμπειρίες και να συνεργάζονται πλέον μεταξύ τους για την καλύτερη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών σχεδίων τους».

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και αναφορές φορέων, όπου μεταξύ άλλων σημειώθηκε: «οι στόχοι του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Ανάπτυξης επιτεύχθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό και ικανοποίησαν τις προσδοκίες των συμμετεχόντων. Το περιεχόμενο των επιμορφώσεων, ο τρόπος που υλοποιήθηκαν, τα εκπαιδευτικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν, το προφίλ και το επίπεδο των επιμορφωτών, η συνεργασία με τους άλλους συμμετέχοντες και τους

φορείς υλοποίησης πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις επιμορφώσεις, καθώς και η οργάνωση των επιμορφώσεων και γενικότερα η υποστήριξη από τους φορείς οδήγησαν σε ένα συνολικό αποτέλεσμα που κάλυψε το φάσμα των αναγκών του προσωπικού του σχολείου και τις αυξημένες απαιτήσεις του έργου που καλούνται να επιτελέσουν. Σε σχέση με την εφαρμογή των αποκτηθέντων γνώσεων, στα θέματα της μεθοδολογίας της διδασκαλίας, τη δημιουργία θετικού κλίματος και κουλτούρας και τη διαχείριση της διαφορετικότητας στην τάξη μέσω της χρήσης καινοτόμων τεχνικών παρατηρούνται ήδη θετικές αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία».

Όσον αφορά στη συνεισφορά των συμμετεχόντων οργανισμών στην υλοποίηση του εκάστοτε Σχεδίου, διάφοροι φορείς σημείωσαν μεταξύ άλλων «Οι συμμετέχοντες οργανισμοί συνεισέφεραν ο καθένας από την πλευρά με την εμπειρία του, τη γνώση, τα διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά στοιχεία», «Οι συμμετέχοντες οργανισμοί φάνηκαν ότι είχαν σημαντική εμπειρία στη διοργάνωση και υλοποίηση επιμορφωτικών σχεδίων κινητικότητας. Ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί και πρόσφεραν κάθε είδους διευκόλυνση σε πρακτικά ζητήματα. Το περιεχόμενο των επιμορφώσεων ήταν πολύ ενδιαφέρον και κάλυπτε τις ανάγκες και τις προσδοκίες των συμμετεχόντων με πολύ αποτελεσματικό τρόπο αφού οι μέθοδοι διδασκαλίας, τα εργαλεία και οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν οδήγησαν στην ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό των δεξιοτήτων των συμμετεχόντων. Τέλος, οι επιμορφωτές ήταν προσεκτικά επιλεγμένοι και με αξιόλογο προφίλ και δεξιότητες που ικανοποίησαν τους συμμετέχοντες», «Η συνεισφορά των συμμετεχόντων οργανισμών στο Σχέδιο ήταν πολύ σημαντική καθώς υλοποίησαν με επιτυχία τα επιμορφωτικά προγράμματα διασφαλίζοντας ένα μαθησιακό περιβάλλον αλληλεπίδρασης κι εμπιστοσύνης όπου η συνεργασία και η διάδραση ήταν έντονη και καταλυτική για το επιτυχές αποτέλεσμα μάθησης. Επίσης, η τεχνογνωσία και η υλικοτεχνική υποδομή και στα δύο επιμορφωτικά προγράμματα ήταν άριστες. Παρουσίασαν κι ανέπτυξαν εργαλεία και προγράμματα Νέων Τεχνολογιών και τρόπους εφαρμογής τους μέσα στην μαθησιακή διαδικασία. Παρουσίασαν μια εκπαιδευτική πλατφόρμα και σχεδιάσαμε από κοινού τη δική μας ιστοσελίδα. Αντίστοιχα, στο άλλο επιμορφωτικό πρόγραμμα ενίσχυσαν τη δημιουργική μας σκέψη και μέσα από τον πειραματισμό και την εξερεύνηση ανακαλύψαμε την δημιουργική χρήση κι εφαρμογή των Τεχνών στην Εκπαίδευση και ειδικότερα στους ενήλικες εκπαιδευομένους. Επιπλέον οι δεξιότητες που ήταν χρήσιμες για το παρόν Σχέδιο αφορούν την καλή οργάνωση, τον τρόπο διδασκαλίας και την άμεση εφαρμογή των διδαχθέντων στοιχείων στην διδακτική πράξη» ή «Υπήρχε άριστο συνεργατικό κλίμα μεταξύ των συμμετεχόντων οργανισμών. Ο κάθε φορέας επέλεξε με αντικειμενικά κριτήρια τα άτομα που θα συμμετέχουν στην κινητικότητα, πληρώντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στις απαιτήσεις των δύο εκπαιδεύσεων. Επιπλέον, κάθε φορέας, μέσω των συμμετεχόντων του στην κινητικότητα, παρείχε επιστημονικές γνώσεις και εμπειρίες, ενώ παράλληλα προσέθετε τη δική του οπτική ματιά πάνω στην ανάλυση και υιοθέτηση των νέων τεχνικών και πώς αυτές μπορούν να υλοποιηθούν σύμφωνα με την ελληνική πραγματικότητα».

Σχετικά με τον τρόπο επιλογής των φορέων υποδοχής σημειώθηκε: «Μέσω των ιστοσελίδων του Euroguidance και του Academia βρήκαμε τους αντίστοιχους εθνικούς φορείς συμβουλευτικής και προσανατολισμού. Στο επόμενο στάδιο συμμετείχαμε σε ημερίδες, εργαστήρια και συνέδρια που οργανώνει ο ευρωπαϊκός οργανισμός CEDEFOP, που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη, όπου έγιναν προσωπικές επαφές με τους αντιπροσώπους των εθνικών φορέων. Με βάση αυτές τις γνωριμίες στείλαμε προσκλήσεις ενδιαφέροντος στους εθνικούς φορείς, των οποίων οι χώρες έχουν χαμηλή νεανική ανεργία». «Η επιλογή των φορέων υποδοχής ήταν μια διαδικασία που έγινε σε πολλά στάδια και αφού ελήφθησαν υπόψη διάφορα κριτήρια. Βασικό κριτήριο αποτέλεσε η συνάφεια του προσφερόμενου προγράμματος κατάρτισης με τις επιμορφωτικές ανάγκες των συμμετεχόντων όπως αυτές αποτυπώθηκαν στο Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης. Αφού εξασφαλίστηκε αυτό το κριτήριο, κατόπιν υπήρξε ένας έλεγχος της αξιοπιστίας και της ποιότητας του φορέα υποδοχής μέσω αξιολογήσεων και σχολίων παλαιότερων συμμετεχόντων - όπου αυτό ήταν δυνατό. Άλλο σημαντικό κριτήριο ήταν οι ημερομηνίες των προσφερόμενων Σχεδίων, καθώς αυτές δεν έπρεπε να συμπίπτουν με άλλες προγραμματισμένες εκπαιδευτικές ή/και επαγγελματικές υποχρεώσεις του σχολείου και του συμμετέχοντα», ή «Αρχικά, καθορίσαμε ακριβώς τις ανάγκες μας έτσι ώστε να περιορίσουμε τη λίστα υποψηφίων εταίρων υποδοχής σύμφωνα με το προφίλ παροχών και δυνατοτήτων τους. Πρώτα από το διαδίκτυο και στη συνέχεια βάση συστάσεων συνεργατών με προηγούμενη εμπειρία, αναζητήσαμε πληροφορίες έτσι ώστε να περι-

ορίσουμε ποιοτικά τους πιθανούς εταίρους. Τέλος, με προσωπική μας επικοινωνία, αναζητήσαμε σε επιλεγμένους πιθανούς εταίρους αυτόν που θα μπορούσε να παρέχει τη βέλτιστη πρόταση προγράμματος θεωρητικής αλλά και πρακτικής εκπαίδευσης για το προσωπικό και τις ανάγκες μας... Ελέγχθηκαν επίσης στοιχεία όπως: η επάρκεια των εκπαιδευτών στο γνωστικό αντικείμενο που επιλέχθηκε, ο άριτος τεχνολογικός εξοπλισμός, η προηγούμενη εμπειρία αλλά και η δυναμική του οργανισμού».

5.2. Διαχείριση Σχεδίου Κινητικότητας

Όσον αφορά στη διαχείριση πρακτικών θεμάτων και θεμάτων οργανωτικής υποστήριξης σημειώθηκε μεταξύ άλλων: «Οι συμμετέχοντες οργανισμοί αντιμετώπισαν με επιτυχία κι ευελιξία όλα τα πρακτικά θέματα και τα θέματα οργανωτικής υποστήριξης. Ο συμμετέχων φορέας (ΣΔΕ) είχε συνεχή επικοινωνία (ηλεκτρονική και τηλεφωνική) με τον υπεύθυνο επικοινωνίας στο INEDIBIM, ο οποίος έδινε σαφείς οδηγίες και παρείχε θερμή υποστήριξη σε όλα τα στάδια υλοποίησης του Σχεδίου. Υπήρχε επίσης ταξιδιωτική ασφάλιση. Ο φορέας υποδοχής από την αρχή ως το τέλος επέδειξε πολύ καλή διάθεση, ευελιξία, επαγγελματισμό και υπευθυνότητα. Πριν αλλά και μετά την υλοποίηση του Σχεδίου υπήρχε συνεχής και άμεση επικοινωνία με τον υπεύθυνο επικοινωνίας, ηλεκτρονική και τηλεφωνική. Κατά τη διάρκεια της διαμονής-επιμόρφωσης υπήρχε σαφής παρουσίαση των στόχων και του τρόπου υλοποίησης του Σχεδίου, πιστή εφαρμογή του, υπεύθυνη, ευχάριστη κι εμπειριστατωμένη παρουσίαση από τον επιμορφωτή, θερμή υποστήριξη από τη Γραμματεία σε οικονομικά, διαδικαστικά και άλλα θέματα, καλό κι ευχάριστο κλίμα». «Ο οργανισμός υποδοχής ανέλαβε τη διαμονή, τη διατροφή, την οργάνωση του σεμιναρίου, τις μετακινήσεις στην πόλη, τις εκπαιδευτικές επισκέψεις. Από την πλευρά μας φροντίσαμε να εκδώσουμε τις ευρωπαϊκές κάρτες υγείας, τα αεροπορικά εισιτήρια και την άδεια μετακίνησης από την υπηρεσία μας», ενώ άλλος φορέας ανέφερε: «Οι καταρτιζόμενοι μέσω του ασφαλιστικού τους φορέα ενεργοποίησαν την Ευρωπαϊκή Κάρτα ασφάλισης. Οι μετακινήσεις με το αεροπλάνο σχεδιάστηκαν από ταξιδιωτικό πρακτορείο και οι μετακινήσεις από και προς το αεροδρόμιο όσον αφορά το χρονοδιάγραμμα και τις ακριβείς μετακινήσεις, σχεδιάστηκαν από τον Υποδιευθυντή της σχολικής μονάδας. Για τη διαμονή των καταρτιζομένων στην Ιταλία έγινε μια έρευνα αγοράς από τον Υποδιευθυντή της σχολικής μονάδας και στη συνέχεια με τη βοήθεια του εταίρου έγινε η κράτηση στην συγκεκριμένη ξενοδοχειακή μονάδα που πληρούσε τα στάνταρτς σε πρόσβαση, φιλικότητα και παροχή υπηρεσιών εστίασης. Σχετικά με το φαγητό έγινε εκ των προτέρων μια έρευνα στην περιοχή σχετικά με το κόστος και την ποιότητα του φαγητού από κοινού με τον Υποδιευθυντή και τον εκπρόσωπο του φορέα. Οπότε κάθε ημέρα οι καταρτιζόμενοι είχαν μια λίστα από πιθανούς προορισμούς φαγητού αλλά και είδος φαγητού που επιθυμούσαν να καταναλώσουν. Βίζα δεν απαιτήθηκε στο ταξίδι. Η περιοχή στην οποία πραγματοποιήθηκε η κατάρτιση δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη ιδιορρυθμία σχετικά με την ασφάλεια μιας και είχε γίνει μια έρευνα μέσω διαδικτύου αλλά και κατόπιν επικοινωνίας με το ελληνικό προξενείο στην Περούτζια, αλλά και με άτομα της ελληνικής κοινότητας στην Περούτζια. Στο σημείο αυτό τονίζεται ότι η υπηρεσία τους γνώριζε εδώ και μεγάλο χρονικό διάστημα (3 μήνες περίπου) την απουσία τους, ώστε να πραγματοποιήσει και τις αντίστοιχες αναπληρώσεις και να μην δημιουργηθεί κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα από την απουσία τους για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Πραγματοποιήθηκαν αρκετές προπαρασκευαστικές συναντήσεις με εκπρόσωπο του φορέα οι οποίες έγιναν με διαδικτυακό τρόπο (skype), όπου επιλύθηκαν όλα τα διαδικαστικά θέματα (αναφέρονται και σε άλλα εδάφια) και συνεχής καθοδήγηση και υποστήριξη των καταρτιζομένων κατά την διάρκεια της παραμονής τους στην Ιταλία. Πριν από το ταξίδι οι καταρτιζόμενοι είχαν γνωρισθεί με τους επιμορφωτές τους μέσω τηλεδιάσκεψης και επίσης είχαν ενημερωθεί πλήρως για την ιστορία και την κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή της κατάρτισης».

Όσον αφορά σε ζητήματα διαχείρισης και ποιότητας αναφέρθηκε μεταξύ άλλων: «οι συνεννοήσεις για όλα τα θέματα ποιότητας και διαχείρισης του σχεδίου κινητικότητας έγιναν από την υπεύθυνη ευρωπαϊκών Σχεδίων Κινητικότητας του φορέα. Κανένα πρόβλημα δεν αντιμετωπίσαμε στα θέματα ποιότητας και διαχείρισης του Σχεδίου Κινητικότητας. Τόσο οι Νορβηγοί εταίροι, όσο και οι συμμετέχοντες χειρίστηκαν ό,τι αφορούσε το Σχέδιο με τον

δέοντα επαγγελματισμό», «Υπεύθυνη για την ποιοτική παρακολούθηση και για την επίλυση διαχειριστικών θεμάτων ήταν η Διευθύντρια του φορέα. Κατ' αρχήν οργανώθηκαν θέματα παρακολούθησης των δομημένων μαθημάτων με τον οργανισμό υποδοχής και συμφωνήθηκαν οι επιμέρους λεπτομέρειες όπως η αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων μας, το κόστος διεξαγωγής τους, οι ώρες παρακολούθησης, η έκδοση των βεβαιώσεων των συμμετεχόντων κ.λπ. Σε δεύτερο επίπεδο ακολούθησε η ενημέρωση των συμμετεχόντων, οι οποίοι επελέγησαν ύστερα από πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος και σύμφωνα με όσα προβλέπονταν σε αυτήν. Εξηγήθηκαν οι υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και οι δεσμεύσεις τους και υπογράφηκαν σχετικές συμβάσεις από όλα τα εμπλεκόμενα μέλη. Όπου χρειάστηκε επιμεληθήκαμε τυχόν μεταφράσεις έτσι ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να έχουν πλήρη γνώση του νομοθετικού πλαισίου υλοποίησης της δράσης. Επιπρόσθετα, φροντίσαμε ώστε οι φορείς υποδοχής να γνωρίσουν και ατομικά τον κάθε συμμετέχοντα μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αλλά και στην περίπτωση ενός φορέα, και διά ζώσης. Η έκδοση και απονομή των Βεβαιώσεων Παρακολούθησης του προγράμματος ήταν ευθύνη του φορέα υποδοχής σε συνεργασία με τη διεύθυνση του φορέα. Εξετάστηκαν τα λογότυπα του προγράμματος, ο τίτλος, η σωστή αποτύπωση των ονομάτων των εμπλεκόμενων, οι ημερομηνίες καθώς και ο τόπος διεξαγωγής. Η παράδοση και παραλαβή των βεβαιώσεων έγινε και στις δύο ροές την τελευταία ημέρα υλοποίησης του Σχεδίου» ή «Για την υποστήριξη και τη διασφάλιση της ορθής διαχείρισης και παρακολούθησης του σχεδίου συστάθηκε ομάδα εργασίας του σχεδίου, με τις ακόλουθες αρμοδιότητες:- Η Υπεύθυνη Τομέα Εκπαίδευσης του φορέα ορίστηκε ως Επιστημονικός Υπεύθυνος όπου κατεύθυνε την ομάδα εργασίας κατά την εκτέλεση του έργου και τη επιστημονική και διοικητική διεκπεραίωση του. - Προσωπικό του Τμήματος Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Μελών του φορέα ορίστηκε ως Υπεύθυνος Έργου με κύρια αρμοδιότητα την επίλυση καθημερινών ζητημάτων, την πληροφόρηση και ενημέρωση των συμμετεχόντων, καθώς και την παρακολούθηση του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου του έργου. - Ορίστηκε Επιτροπή Αξιολόγησης Αιτήσεων με στόχο τον έλεγχο της πληρότητας των αιτήσεων και την αξιολόγηση τους, στην οποία συμμετείχαν η Υπεύθυνη Τομέα Εκπαίδευσης του φορέα, ο Υπεύθυνος Τμήματος Εκπαίδευσης Στελεχών του φορέα και ένα μέλος του προσωπικού του Τμήματος Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Μελών του φορέα».

Όσον αφορά τυχόν προβλήματα και δυσκολίες που προέκυψαν κατά την υλοποίηση των Δράσεων στις Τελικές Εκθέσεις των συμμετεχόντων αναφέρεται: «το μοναδικό πρόβλημα ήταν η ψυχοφθόρα διαδικασία αποστολής εμβάσματος στην Πορτογαλία (δαπάνες διαχείρισης και παρακολούθησης) λόγω των capital controls. Ουσιαστικά όμως δεν αντιμετωπίσαμε ανεπίλυτα προβλήματα. Η διαχείριση του σχεδίου έγινε σε συνεννόηση με τους συμμετέχοντες και το INEDIBIM. Όλες οι πληρωμές (φορέα υποδοχής, ταξιδιωτικό γραφείο, ασφαλιστική εταιρεία) έγιναν με επίσημες τραπεζικές καταθέσεις. Οι συμμετέχοντες καλύφθηκαν απόλυτα για όλες τις υπηρεσίες (μετακινήσεις, διαμονή, διατροφή, εκπαίδευση, ασφάλιση). Οι υπεύθυνοι του ΣΔΕ ήταν διαρκώς κοντά στους συμμετέχοντες με συνεχή ενημέρωση και επικοινωνία», «Η βασική δυσκολία που αντιμετωπίσαμε κατά την υλοποίηση του σχεδίου κινητικότητας ήταν αναφορικά με την οριστικοποίηση της πραγματοποίησης των επιμορφωτικών σχεδίων από την πλευρά των οργανισμών υποδοχής. Συγκεκριμένα οι περισσότεροι φορείς υποδοχής οριστικοποιούσαν την υλοποίηση των σχεδίων μόλις 30 ημέρες πριν την έναρξή τους. Η πρώτη κινητικότητα του σχεδίου μας ήταν προγραμματισμένη σε φορέα υποδοχής, ο οποίος μας ενημέρωσε ότι λόγω περιορισμένου αριθμού συμμετεχόντων αναγκάζεται να ακυρώσει την πραγματοποίηση του προγράμματος. Σε αντικατάστασή του προσπαθήσαμε και καταφέραμε να βρούμε άλλον οργανισμό υποδοχής. Ο δεύτερος αυτός οργανισμός υποδοχής δεν δέχθηκε τον τρόπο πληρωμής των διδάκτρων έτσι όπως οριζόταν από το ιδιωτικό συμφωνητικό του δικαιούχου φορέα INEDIBIM (δηλαδή προκαταβολή 80% μια εβδομάδα πριν την έναρξη του σεμιναρίου και 20% μετά τη λήξη του και σε διάστημα έως και 6 μηνών). Ο οργανισμός υποδοχής απαίτησε καταβολή 100% του ποσού των διδάκτρων προκαταβολικά και για τον λόγο αυτό μας απέρριψε. Οι προσπάθειές μας για εκ νέου αντικατάσταση της κινητικότητας απέβησαν άκαρπες διότι δεν μπορούσαμε να βρούμε άλλο πρόγραμμα στην ίδια χώρα που να άπτεται του σχεδίου μας. Κατόπιν αιτήματος στην EM/IKY μας επιτράπη να διεξάγουμε την κινητικότητα σε φορέα υποδοχής σε άλλη χώρα που πραγματοποιήσε πρόγραμμα συναφές με το σχέδιό μας. Επίσης, η τελευταία προγραμματισμένη κινητικότητα προς μια άλλη χώρα ουδέποτε πραγματοποιήθηκε, αν και ο χρόνος διεξαγωγής μετατέθηκε από τον φορέα υποδοχής σε χρόνο ύστερο

δύο φορές, και τελικά ακυρώθηκε από τον ίδιο, λόγω περιορισμένου αριθμού συμμετεχόντων. Η συγκεκριμένη κινητικότητα δεν κατέστη δυνατόν να αντικατασταθεί λόγω έλλειψης συναφών σχεδίων κινητικότητας στη συγκεκριμένη χώρα.

Άλλη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν η υποστελέχωση του σχολείου μας κατά τους πρώτους μήνες κάθε σχολικής χρονιάς γεγονός το οποίο δεν μας επέτρεπε να πραγματοποιήσουμε κινητικότητες κατά τους μήνες αυτούς λόγω έλλειψης προσωπικού.

Τέλος, όσον αφορά στην παρακολούθηση των συμμετεχόντων κατά την διάρκεια της υλοποίησης αναφέρθηκαν, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: «Η παρακολούθηση των συμμετεχόντων διασφαλίστηκε και ελέγχθηκε από το οργανισμό υποδοχής με τήρηση παρουσιολογίων. Η υποστήριξη των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια του σχεδίου γινόταν από τον εκπαιδευτή που είχε οριστεί από το φορέα υποδοχής, καθώς και από εργαζόμενους στη Γραμματεία του Οργανισμού, οι οποίοι είχαν επιφορτιστεί με το έργο της παροχής κατάλληλων πληροφοριών, της επίλυσης τυχόν προβλημάτων και της φροντίδας για οτιδήποτε άλλο απασχολούσε τους συμμετέχοντες αναφορικά με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα». «Η παρακολούθηση της κινητικότητας σύμφωνα με τις δραστηριότητες του Σχεδίου, ανατέθηκε στον αρχηγό της αποστολής, που ήταν και διευθυντής της εταιρείας αποστολής, όπως είχαν προβλεφθεί από την αρχική συμφωνία της εταιρείας και των οργανισμών υποδοχής. Την πρόοδο των καταρτιζομένων παρακολούθησε επίσης ο διευθυντής του φορέα υποδοχής και ο αξιολογητής του προγράμματος. Οι εταιρείες υποδοχής ανέλαβαν την αξιολόγηση του προγράμματος κατάρτισης των συμμετεχόντων μέσω ερωτηματολογίου, αλλά και δομημένων συζητήσεων και ανασκοπήσεων σε ελεύθερη βάση», και «οι φορείς υποδοχής είχαν την ευθύνη της παρακολούθησης, της συμμετοχής και της προόδου των εργασιών κατά την διεξαγωγή των σεμιναρίων, της ομαλής και απρόσκοπτης συμμετοχής των εμπλεκόμενων αλλά και την κάθε είδους υποστήριξη ώστε να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα».

5.3. Προετοιμασία συμμετεχόντων

Όσον αφορά στην προετοιμασία των ωφελούμενων στις Τελικές Εκθέσεις αναφέρονται τα εξής: «Μετά την τελική επιλογή, οι συμμετέχοντες πήραν μέρος σε ομαδικές και ατομικές προπαρασκευαστικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, παρακολούθησαν μια σειρά μαθημάτων Αγγλικής γλώσσας εστιάζοντας στην ορολογία του αντικειμένου εργασιών από την νόμιμη εκπρόσωπο του σωματείου και μελέτησαν το ενημερωτικό υλικό που λάβαμε από το διαδικτυακό βιβλιοπωλείο «EU bookshop» ή Η διαδικασία προετοιμασίας περιελάμβανε τα εξής στάδια:

1. Κατά την αρχική διαδικασία πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος των υποψηφίων τέθηκε ως κριτήριο για την υποβολή αίτησης συμμετοχής η συνάφεια της θέσης εργασίας με το αντικείμενο εκπαίδευσης. Επιπρόσθετα, η ομάδα αξιολόγησης κατά τη διαδικασία των ατομικών συνεντεύξεων έδωσε ιδιαίτερο βάρος στη συσχέτιση θέσης εργασίας και αντικειμένου εκπαίδευσης. Με τον τρόπο αυτό οι τελικά επιλεγμένοι εκπαιδευόμενοι είχαν ήδη τη βιωματική γνώση και εργασιακή εμπειρία, ώστε να αντεπεξέλθουν στις μαθησιακές απαιτήσεις της κάθε κινητικότητας, να κατανοήσουν εις βάθος τις γνωσιακές προσλαμβάνουσες και τέλος να αφομοιώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την εκπαιδευτική γνώση και εμπειρία.
2. Μετά την επιλογή των εκπαιδευομένων και πριν την έναρξη κινητικότητας πραγματοποιήθηκε ατομική συνάντηση με τον καθένα ξεχωριστά με τον υπεύθυνο του γραφείου υποστήριξης (helpdesk), προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του δικαιούχου του οποίου η μετακίνηση εγκρίθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+. Επίσης, στη συνάντηση αυτή αποσαφηνίστηκαν απορίες, επιλύθηκαν προβληματισμοί και ενημερώθηκαν αναφορικά με θέματα χρηματοδότησης και εκπαιδευτικά ζητήματα. Στη 1η αυτή συνάντηση δόθηκε σε κάθε εκπαιδευόμενο το έντυπο «Οδηγός Ενημέρωσης προς Δικαιούχους» με όλες τις απαραίτητες πληροφορίες αναφορικά με το πρόγραμμα Erasmus+, Περίληψη Σχεδίου Κινητικότητας, Πληροφορίες σχετικά με τον φορέα υποδοχής – εκπαιδευτικό οργανισμό (π.χ. μετακινήσεις εντός πόλης, καιρικές συνθήκες, ρουχισμό,

διατροφή, κ.α.), Υποχρεώσεις και Δικαιώματα Συμμετεχόντων – Προετοιμασία, Γενικές Πληροφορίες για την πόλη υποδοχής και τέλος Χρήσιμα Τηλέφωνα κατά την παραμονή τους στο εξωτερικό. Κατά την προπαρασκευαστική συνάντηση συζητήθηκαν εκτενώς οι υποχρεώσεις του κάθε εκπαιδευόμενου (υποβολή τελικής έκθεσης, προσκόμιση όλων των απαραίτητων δικαιολογητικών για δαπάνες, υποβολή έκθεσης καλών πρακτικών, συμμετοχή ως εισηγητής σε τελική εκπαιδευτική ημερίδα κ.α.), όπως απορρέουν από την υπογραφή σύμβασης και τις απαιτήσεις του Σχεδίου Κινητικότητας. Επιπρόσθετα, προσκόμισαν όλα τα απαραίτητα έγγραφα προκειμένου να συμπληρωθεί η ατομική σύμβαση κινητικότητας με τον κάθε εκπαιδευόμενο και να δρομολογηθεί η έγκαιρη επιχορήγηση της κάθε μετακίνησης (δαπάνες ταξιδιού και κάλυψη ατομικών εξόδων). Επίσης, συζητήθηκαν και τα δικαιώματα του κάθε εκπαιδευόμενου (προσκόμιση βεβαιώσεων εκπαίδευσης και κατάρτισης, Eurorpass Mobility Certificate, χρηματοδότηση κ.α.). Με τον τρόπο αυτό ο κάθε εκπαιδευόμενος διαμόρφωσε πλήρη εικόνα των προϋποθέσεων της συμμετοχής του στο παρόν σχέδιο.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση με τον κάθε εκπαιδευόμενο για την τελική υπογραφή της σύμβασης κινητικότητας και επίλυση τυχόν αμοιρών. Αξίζει να σημειωθεί ότι τρεις από τους πέντε εκπαιδευόμενους προέρχονταν από απομακρυσμένες γεωγραφικά περιφέρειες (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, Περιφέρεια Κρήτης, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου). Κάποιες προπαρασκευαστικές συναντήσεις έγιναν μέσω skype, προκειμένου οι εκπαιδευόμενοι να μην δαπανήσουν χρόνο και ενέργεια σε αυθημερόν μετακινήσεις από και προς την Αθήνα».

5.4. Προφίλ Συμμετεχόντων

Αναφορικά με το υπόβαθρο και το προφίλ των συμμετεχόντων στα Σχέδια Erasmus+, στις Τελικές Εκθέσεις αναφέρονται μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: «Στο σχέδιο αυτό συμμετείχαν για εκπαιδευτική επιμόρφωση 8 μέλη του προσωπικού του ΣΔΕ. Το σύνολο των συμμετεχόντων ήταν μόνιμοι εκπαιδευτικοί του σχολείου μας με σπουδές διαφόρων επιπέδων (ΑΕΙ-ΤΕΙ, ή/και master). Στην επιλογή των συμμετεχόντων ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα: Κατ' αρχήν έγινε ενδελεχής ενημέρωση του συλλόγου διδασκόντων, σχετικά με τις προδιαγραφές του προγράμματος, τις υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και ιδιαίτερα τονίστηκε η ανάγκη συμμόρφωσης στην πρακτική υλοποίηση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+. Ακολούθως μοιράστηκε υπεύθυνα δήλωση συμμετοχής σε όσους δήλωσαν ενδιαφέρον συμμετοχής. Επίσης, αναλύθηκε ο τρόπος χρηματοδότησης και διαχείρισης του σχεδίου, όσον αφορά τις καταβολές της κοινοτικής χρηματοδότησης. Τελικά η ομάδα των 8 συμμετεχόντων συγκροτήθηκε με τα εξής κριτήρια: • Το χρονικό διάστημα συνεργασίας (προϋπηρεσία) • Την εσωτερική αξιολόγηση των στελεχών και των εκπαιδευτικών που γίνεται από την εκάστοτε Διοίκηση • Το επίπεδο γνώσης μιας τουλάχιστον γλώσσας από τις κύρια ομιλούμενες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. • Άλλους τίτλους σπουδών, μεταπτυχιακά ή Διδακτορικό. • Την κοινωνική τους συμπεριφορά στο χώρο εκπαίδευσης. • Την προσφορά και συμμετοχή σε κοινωνικές, πολιτιστικές και ανθρωπιστικές δράσεις», «Πρέπει να επισημανθεί ότι αρχικά ενημερώθηκαν όλοι οι συνάδελφοι του σχολείου για το Σχέδιο Erasmus+ και στη συνέχεια οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν μέσα από συλλογική συζήτηση, τρόπο διαφανή και ομόφωνη απόφαση και όχι από μόνο ένα άτομο. Μάλιστα, για να τηρήσουμε την αξιοπιστία της διαδικασίας επιλογής, έγινε και καταγραφή αυτής με πρακτικό συλλόγου. Κύριο μέλημα της διεύθυνσης του σχολείου είναι η επαγγελματική ανάπτυξη και η εξέλιξη της σταδιοδρομίας των εκπαιδευτών με άμεσο αποτέλεσμα την αναβάθμιση της παρεχόμενης διδασκαλίας στο σχολείο μας, η οποία θα υλοποιηθεί μέσω της κατάρτισης από το πρόγραμμα κινητικότητας. Αναζητήσαμε προγράμματα όπου τα περιεχόμενά τους να είναι σε άμεση συνάρτηση με την επαγγελματική δραστηριότητα του κάθε αιτούντος και συνεπώς συμβατά με τους στόχους του προγράμματος της κινητικότητας των εκπαιδευτών ενηλίκων. Γενικά κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη είναι: α) τα κίνητρα της κινητικότητας, β) οι σαφείς στόχοι για κάθε κινητικότητα, γ) η προθυμία των συναδέλφων να γνωρίσουν νέες μεθοδολογίες και πρακτικές εκμάθησης, δ) η δυνατότητα να μοιραστούν τις εμπειρίες τους μετά την επιστροφή και ε) η γνώση σε πολύ καλό επίπεδο της Αγγλικής γλώσσας. Εκτός από τα γενικά κριτήρια ελήφθησαν υπόψη και συγκεκριμένα κριτήρια που συνδέονται

με τη φύση και το σκοπό του κάθε Σχεδίου (δηλαδή τη συνάφεια των δραστηριοτήτων του φορέα υλοποίησης με τις αντίστοιχες ειδικότητες του προσωπικού). Υπάρχει σαφής αντιστοιχία μεταξύ της κάθε επιμόρφωσης και τις ανάγκες του αιτούντος τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων όσο και του σχολείου» ή «Οι συμμετέχοντες είναι στελέχη του Προγράμματος Εναλλακτικής Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων και εργάζονται στον τομέα της επανένταξης ατόμων εξαρτημένων από παράνομες και νόμιμες ουσίες (ναρκωτικά, αλκοόλ) αλλά και δραστηριότητες (τζόγος, διαδίκτυο κ.λπ.). Χρησιμοποιώντας τόσο θεραπευτικές όσο και παιδαγωγικές μεθόδους, στοχεύουν στην εκμάθηση από τους συμμετέχοντες στο Σχέδιο ενός διαφορετικού τρόπου ζωής. Το εκπαιδευτικό επίπεδο του προσωπικού κυμαίνεται από αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έως κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος. Στο προσωπικό έχουν επίσης ενταχθεί πρώην εξαρτημένοι, οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει τη θεραπεία τους και εργάζονται πλέον σε αυτό ως «ειδικοί θεραπευτές» προσφέροντας στις παρεχόμενες υπηρεσίες την πολύτιμη εμπειρία τους και το βίωμά τους. Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του Σχεδίου, όλοι εμπλέκονται στη θεραπευτική-εκπαιδευτική διαδικασία ανάλογα με τις γνώσεις και τις ιδιαίτερες ικανότητες τους.

Το προσωπικό του φορέα ενημερώθηκε για τη δυνατότητα υποβολής αίτησης για εκπαίδευση στο εξωτερικό και τους δόθηκε το «εγχειρίδιο του δικτύου» καθώς και ο σύνδεσμος προς την ιστοσελίδα του δικτύου προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία και τον φορέα υποδοχής. Αφού μελέτησαν το εγχειρίδιο των φορέων υποδοχής και καλών πρακτικών του δικτύου και κατόπιν συνεννόησης με τον Διευθυντή του προγράμματος, οι υποψήφιοι συμμετέχοντες υπέβαλλαν τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Η επιλογή των συμμετεχόντων γίνεται με κριτήριο την αναγκαιότητα της εκπαίδευσής τους, λαμβάνοντας υπόψη και πιθανές προηγούμενες συμμετοχές τους σε παρόμοια εκπαιδευτικά προγράμματα».

5.5. Αξιολόγηση των Σχεδίων Κινητικότητας εκ μέρους των συμμετεχόντων

Αναφορικά με την αξιολόγηση των Δράσεων από τους ίδιους του συμμετέχοντες, μεταξύ άλλων, αναφέρθηκε: «Η ανατροφοδότηση των συμμετεχόντων ήταν πλήρως θετική. Κατά τη διάρκεια της διαμονής μας στην Πορτογαλία το πρόγραμμα ήταν δομημένο και ανταποκρινόταν πλήρως στις προσδοκίες τους. Το μόνο που σημειώθηκε ως πρόσθετη πρόταση προς το φορέα υποδοχής και όχι σαν αρνητικό είναι σε μια επόμενη εκπαίδευση να έχουν την ευκαιρία να γνωρίζουν κι άλλα γκρουπ του φορέα υποδοχής και να συζητούν μαζί τους για θέματα κοινού ενδιαφέροντος π.χ. εκπαίδευση ακόμη κι αν βρίσκονται για διαφορετικά project. Η πρόταση βασίστηκε στο γεγονός ότι ο φορέας υποδοχής είναι ένας από τους πέντε μεγαλύτερους στην Ευρώπη και υποδέχεται κάθε βδομάδα πάνω από 200 άτομα, οπότε υπήρχε η ευκαιρία να γνωριστούμε με άλλα γκρουπ αλλά όχι να παρακολουθήσουμε κοινά session». «Οι συμμετέχοντες έμειναν καθ' όλα ευχαριστημένοι από το πρόγραμμα, ενώ τόνισαν θετικά κυρίως: -Το επίπεδο εκπαίδευσης -Την σοβαρότητα των εκπαιδευτών και του οργανισμού υποδοχής-Την οργάνωση του οργανισμού μας -Τις χρήσεις των γνώσεων που αποκτήθηκαν» και «θετικά σχόλια υπήρξαν από τους συμμετέχοντες όπως: -Καινούργιες ιδέες, γνώσεις, εκμάθηση αλλαγών που μπορούν να εφαρμοστούν στη διοίκηση, διαφορετικές προσεγγίσεις στη διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού -Γνωριμία με άλλους συναδέλφους, παιχνίδια γνωριμίας, βιωματική μάθηση, χρήση νέας τεχνολογίας στην τάξη -Θετική εμπειρία, ανταλλαγή απόψεων, ιδεών, εκμάθηση τεχνικών διαχείρισης πολυπολιτισμικών τάξεων, εκμάθηση τρόπων διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού -Επιτεύχθηκε δικτύωση και κρατήθηκε επαφή με συναδέλφους που είχαν κοινά ενδιαφέροντα -Δημιουργήθηκε επαφή και δικτύωση με τους φορείς υποδοχής».

5.6. Μαθησιακά Αποτελέσματα & Αντίκτυπος

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα των ωφελουμένων, καθώς και τον αντίκτυπο από την συμμετοχή στο πρόγραμμα στις Τελικές Εκθέσεις αναφέρονται τα ακόλουθα: «Όσον αφορά τους συμμετέχοντες το πρόγραμμα βοήθησε στην: - Ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ τους - Ενδυνάμωση της εργασίας τους σε ομάδες και στον υπεύθυνο καταμερισμό εργασιών - Αύξηση της αυτοπεποίθησής τους όσον αφορά τη συμμετοχή τους σε ευρωπαϊκά προγράμματα - Ανάδειξη των δυνατοτήτων παρουσίασης καλών πρακτικών σε ξένους συναδέλφους τους - Αλλαγή της στάσης έναντι της επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις σύγχρονες τάσεις της - Ολοκληρωμένη άποψη της αγοράς εργασίας των χωρών υποδοχής - Ενίσχυση της πεποίθησής τους για μια ολοκληρωμένη και στατιστικά τεκμηριωμένη πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας. Όσον αφορά στον οργανισμό αποστολής, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος: Οδήγησε στη χρήση νέων καλών πρακτικών στον οργανισμό αποστολής. Οδήγησε στην εισαγωγή αλλαγών σε επίπεδο οργάνωσης /διαχείρισης στον οργανισμό αποστολής. Οδήγησε σε ενίσχυση της συνεργασίας του εταιρίου αποστολής με τα ιδρύματα υποδοχής. Οδήγησε στη διεθνοποίηση του οργανισμού αποστολής. Οδήγησε στην υλοποίηση συμβουλευτικής και σύνδεσης με την αγορά εργασίας. Θα οδηγήσει στην εισαγωγή νέων διδακτικών /εκπαιδευτικών αντικειμένων. Τέλος, οι συμμετέχοντες οργανισμοί υποδοχής διέδραν το δίκτυο των διεθνών επαφών και συνεργασιών τους, ενώ παράλληλα δέχτηκαν την επιβράβευση των συμμετεχόντων για να συνεχίσουν την εργασία τους. Επιπλέον, με την ανταλλαγή των καλών πρακτικών εμπλούτισαν την φαρέτρα των επιλογών τους για την αντιμετώπιση των δυσκολιών στην υλοποίηση του έργου τους». «αντίκτυπος για τους συμμετέχοντες: - Βελτίωσαν τα επαγγελματικά τους προσόντα - Επηρεάστηκαν θετικά από την ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών με άλλους εκπαιδευτικούς- Ανέπτυξαν μια ευρύτερη άποψη για τα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων- Ανέπτυξαν επαφές με ευρωπαϊούς εταιίρους- Βελτίωσαν τις δεξιότητες στην χρήση νέων τεχνολογιών - Βελτίωσαν τις δεξιότητες στην χρήση της ξένης γλώσσας- Μπόρεσαν να προάγουν την έννοια της Ευρωπαϊκής πολιτεότητας - Άρχισαν να αντιμετωπίζουν με περισσότερη αυτοπεποίθηση τις νέες ηλεκτρονικές μεθόδους- Αυξήθηκε η ικανοποίησή τους από την εργασία τους.

Αντίκτυπος για τους συμμετέχοντες οργανισμούς: - Οδήγησε στη χρήση νέων διδακτικών μεθόδων και καλών πρακτικών στον οργανισμό αποστολής - Οδήγησε στην απόκτηση ενός πιο εμπείρου και καλά καταρτισμένου προσωπικού - Οδήγησε στην αύξηση της αυτοπεποίθησης μεταξύ των μελών του προσωπικού - Οδήγησε σε περισσότερες συνεργασίες μεταξύ των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας - Οδήγησε σε νέες συνεργασίες με εταιίρους στο εξωτερικό - Οδήγησε στην διεθνοποίηση του οργανισμού μας.

Αντίκτυπος για τις ομάδες -στόχο: - Αυξήθηκε το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων για τα γνωστικά αντικείμενα στα οποία ενσωματώθηκαν νέες διδακτικές μέθοδοι - Οδήγησε στην έκδηλη ικανοποίηση των εκπαιδευομένων από την εφαρμογή των νέων διδακτικών μεθόδων και ψηφιακών εργαλείων - Δημιουργήθηκαν καινοτόμες δραστηριότητες» και «Τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν για τους συμμετέχοντες και τους οργανισμούς είναι πολλαπλά καθώς το πρόγραμμα συνέβαλε στην: • προώθηση συνεργασιών και ανταλλαγή εμπειριών για τη διασφάλιση ποιότητας σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην Ευρώπη • Επιμόρφωση σε καινοτόμους τομείς – αντικείμενα που περιγράφηκαν παραπάνω. • βελτίωση των επιμορφούμενων ως εκπαιδευτικοί. • βελτίωση της διαχειριστικής ικανότητας. • αύξηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας των σχολικών μονάδων. • αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού της δημόσιας διοίκησης της χώρας μας. • ορθή και άμεση αντιμετώπιση των διαφόρων ενδοσχολικών προβλημάτων. • προώθηση της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής αλλά και της Διεθνούς Κοινότητας. • συμβολή στην ανάπτυξη ποιοτικής διά βίου μάθησης και προώθηση των υψηλών επιδόσεων, της καινοτομίας και μιας ευρωπαϊκής διάστασης στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. • συνδρομή στη βελτίωση της ποιότητας, της ελκυστικότητας και της διαθεσιμότητας των ευκαιριών για διά βίου μάθηση στα κράτη μέλη. • υποστήριξη της ανάπτυξης καινοτόμου περιεχομένου, υπηρεσιών, παιδαγωγικών μεθόδων και πρακτικής για τη διά βίου μάθηση με βάση τις ΤΠΕ. • ενίσχυση του ρόλου της διά βίου μάθησης στη συνειδητοποίηση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη βασιζόμενης στην κατανόηση και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας, καθώς και την ενθάρρυνση της ανοχής και του σεβασμού για τους άλλους λαούς».

5.7. Διάδοση Αποτελεσμάτων Σχεδίων Κινητικότητας

Αναφορικά με τα αποτελέσματα των Σχεδίων Κινητικότητας που σύμφωνα με τους συμμετέχοντες χρήζουν διάχυσης, σημειώνονται τα εξής: «Τα σημαντικότερα από τα αποτελέσματα του παρόντος σχεδίου που χρήζουν διάχυσης είναι:

1. Η γνωριμία με τις σύγχρονες μεθόδους αξιολόγησης και τη χρήση της διαμορφωτικής αξιολόγησης, η οποία πρέπει να αποτελεί μέρος της μαθησιακής διαδικασίας και όχι το τελικό στάδιο αυτής. Σύμφυτη με τη διαμορφωτική αξιολόγηση είναι και η χρήση τρόπων διδασκαλίας πέρα από την κλασική μετωπική διδασκαλία. Σε αυτό το πλαίσιο οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία, στη φάση υλοποίησης των κινητικότητων, να δοκιμάσουν και να αξιολογήσουν βιωματικά την αποτελεσματικότητα σύγχρονων μεθόδων συνεργατικής μάθησης. Ήδη σε δεύτερη φάση, στο πλαίσιο των επιμορφωτικών Σχεδίων Κινητικότητας του φορέα, οι επιμορφούμενοι συμμετείχαν ως σχεδιαστές και επιμορφωτές σε σεμινάρια (είτε δια-ζώσης είτε εξ αποστάσεως) για τη χρήση αυτών των μεθόδων διδασκαλίας και αξιολόγησης των σπουδαστών τους. Με αυτόν τον τρόπο, χρησιμοποίησαν κατάλληλες μεθόδους διαμορφωτικής αξιολόγησης και ανατροφοδότησης των σπουδαστών τους με τη χρήση ρουμπρικών και ερωτηματολογίων ανατροφοδότησης και αυτό-αξιολόγησης.
2. Η χρήση τεχνικών εμπύκωσης, συμβουλευτικής, καλύτερης επικοινωνίας και επίλυσης συγκρούσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στο πλαίσιο των επιμορφωτικών σχεδίων κινητικότητας του φορέα, οι επιμορφούμενοι συμμετείχαν ως σχεδιαστές και επιμορφωτές σε σεμινάρια για τη διάδοση των τεχνικών και προσεγγίσεων αναφορικά με τη βελτίωση των συγκεκριμένων οριζόντιων δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών, κυρίως στο περιβάλλον της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Θέματα όπως η μη-λεκτική επικοινωνία, η ενεργητική ακρόαση και τεχνικές NLP καθώς και η συμβολή τους στην καλύτερη επικοινωνία στο περιβάλλον εκπαίδευσης αποτελούν τμήμα του ευρύτερου πλαισίου των οριζόντιων δεξιοτήτων που οι εκπαιδευτικοί αφενός πρέπει να καλλιεργήσουν, αφετέρου να μεταλαμπαδέυσουν στους σπουδαστές τους.
3. Η βελτίωση της ικανότητας των εκπαιδευτικών του φορέα να συμμετέχουν ενεργά σε ξενόγλωσσα προγράμματα επιμόρφωσης, καθώς όλοι οι συμμετέχοντες ολοκλήρωσαν με επιτυχία τα επιμορφωτικά προγράμματα. Ακόμα και οι συμμετέχοντες οι οποίοι δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία σε εκπόνηση εργασιών και παρουσίαση αποτελεσμάτων στην Αγγλική γλώσσα, αντιμετώπισαν με επιτυχία τη συγκεκριμένη πρόκληση.
4. Η διεύρυνση των οριζόντων των εκπαιδευτικών με την ενίσχυση της διαπολιτισμικότητας και του ευρωπαϊκού τους προσανατολισμού, που προκύπτει από το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες παρακολούθησαν συναδέλφους τους άλλων χωρών, οι οποίοι παρουσίασαν τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών τους, ενώ είχαν την ευκαιρία να συνεργαστούν με επιτυχία στα πλαίσια πολυεθνικών ομάδων εκπαιδευτικών.
5. Η ενδυνάμωση του επαγγελματικού προφίλ των εκπαιδευτικών μέσω της εξοικείωσης με σύγχρονα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, καθώς σε ατομικό επίπεδο, οι συμμετέχοντες αναβάθμισαν τις γνώσεις τους σχετικά με σύγχρονες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και τη χρήση τεχνικών επικοινωνίας και εμπύκωσης/συμβουλευτικής τονώνοντας την αυτοεκτίμησή τους και το αίσθημα επάρκειας στο σύγχρονο ευρωπαϊκό περιβάλλον της εκπαίδευσης». «Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα που επιθυμούμε να κοινοποιήσουμε είναι τα θέματα που προκαλούν προβληματισμό στους Ευρωπαίους. Διαπιστώθηκε ότι πολλά ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί που υπηρετούν στην εκπαίδευση στη φυλακή είναι κοινά και σε άλλες περιοχές στην Ευρώπη, ενδέχεται όμως να προσεγγίζονται και να επιλύονται με τρόπο διαφορετικό. Αυτό προκαλεί σημαντικό ενδιαφέρον και αξίζει να μελετηθεί σε βάθος, μάλιστα και σε συνδυασμό με τη μελέτη και της σχετικής βιβλιογραφίας» και «Τα αποτελέσματα του Σχεδίου μας που επιθυμούμε να κοινοποιήσουμε και να μεταδώσουμε είναι τα παρακάτω:
- Τους τρόπους και τις τεχνικές για να κάνουμε το σχολείο μας πιο διεθνές. (Ανάπτυξη σχεδίου διεθνοποίησης. Κινητικότητα 1) -Τη χρήση των νέων τεχνολογιών για διαφοροποίηση του προγράμματος σπουδών. (Εκπαιδευτικά προγράμματα kahoot και quizzes, κινητικότητα 7, e- learning κινητικότητα 6) -Να τονιστεί η πολυπολιτισμι-

κότητα (Παιχνίδι βελτίωσης επικοινωνίας και δραστηριότητα μη λεκτικής επικοινωνίας. Κινητικότητα 3) - Να επιδειχθεί η χρήση της επικοινωνίας και τεχνολογίας (δραστηριότητες με twitter. Δραστηριότητες με το Weebly. Κινητικότητα 5). -Να παραχθεί μια κοινωνική αλυσίδα καλών πρακτικών, βασισμένων σε απλές εκπαιδευτικές δράσεις της καθημερινής ζωής. (Παραδείγματα σχεδίων δράσης. Κινητικότητα 1). - Να μεταδοθούν γνώσεις και δεξιότητες όχι μόνο με τη μορφή τυπικής μάθησης αλλά και άτυπης μέσα από διαδικασίες όπως είναι εξ αποστάσεως εκπαίδευση, συνεργατική εργασία σε ομάδες κ.λ.π. (Διδασκαλία με τη μέθοδο Project. Κινητικότητα 7). - Να μεταδοθεί η χρήση Κινητής Μάθησης μέσω φορητών υπολογιστών, έξυπνων τηλεφώνων και tablets και γενικότερα της χρήσης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. (Videoediting, Virtualtour, QR code. Κινητικότητα 4) - Να ενημερώσουμε την εκπαιδευτική κοινότητα για την ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης (Ημερίδα παρουσίασης με τεχνικές και πρακτικές από τις κινητικότητες 1, 2, 3) -Να ενημερώσουμε για την γενική ανάγκη της ψηφιακής τάξης. (Ημερίδα παρουσίασης με τεχνικές και πρακτικές από τις κινητικότητες 4, 5 και 6). - Να παρουσιαστούν μέθοδοι μάθησης με βιωματικές μεθόδους. (Θέατρο του καταπιεσμένου, κινητικότητα 2) - Να δειχθεί η χρήση μιας εικονικής πλατφόρμας για διδασκαλία, μάθηση και αξιολόγηση. Να παρουσιασθεί ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη και η αξιολόγηση ολοκληρωμένων προτάσεων ηλεκτρονικής μάθησης. (Ψηφιακή τάξη. Κινητικότητα 5). -Αλληλεπίδραση στο διαδίκτυο. (Χρήση εργαλείων web 2.0. Κινητικότητες 4, 5, 6)».

6. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ERASMUS+: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΕ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

6.1. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων σε Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων

1. Σύμφωνα με τον/την Υπεύθυνο Διαχείρισης Σχεδίων, **τα οφέλη που αποκόμισε ο κάθε φορέας από τη συμμετοχή του** στο πρόγραμμα Erasmus+ ήταν σημαντικά σε επίπεδο εμπειρίας, στην επικαιροποίηση γνώσεων, στη δημιουργία ομάδας, στην επαφή με κρατικούς φορείς (ΕΜ/ΙΚΥ), αλλά και στην οργάνωση. Παράλληλα βοήθησε στην ανάπτυξη εξωστρέφειας και στην κατανόηση του τι γίνεται σε αντίστοιχους φορείς στην Ευρώπη:

- }** *Ήταν για εμάς το πρώτο Σχέδιο που μας έδωσε πολύτιμη εμπειρία και τη βάση για να προχωρήσουμε σε άλλα σχέδια.*
- }** *Το συγκεκριμένο Σχέδιο για εμάς είχε πολλαπλές πτυχές. Μία από αυτές ήταν η επικαιροποίηση των γνώσεων για το τι γίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο σε διάφορους τομείς. Μία δεύτερη ήταν η ανάγκη δημιουργίας μιας ομάδας. Επειδή ήταν όλοι εκπαιδευτές νέοι, θέλαμε να δουλέψουμε το κομμάτι της ανάπτυξης ομάδας (team building) και κομμάτια που είχαν να κάνουν με τη διατύπωση ενός ενιαίου λόγου ως φορέας και ως οργανισμός.*
- }** *Εντύπωση: θετική και ωφέλιμη. Οφέλη: άμεσα= επαφή με νέες καλές πολιτικές στον τομέα της ειδικής εκπαίδευσης, γνώση νέων τεχνικών παρέμβασης, νέες συνεργασίες για τον Φορέα. Έμμεσα: επαφή με νέα κουλτούρα και γνωριμία με σκανδιναβικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας.*
- }** *Εγώ θα το χαρακτήριζα εντυπωσιακό. Το Erasmus+ νομίζω ότι είναι το πιο επιτυχημένο πρόγραμμα που υπήρξε ποτέ στην Ευρώπη με μετρήσιμα αποτελέσματα και μετρήσιμα αποτελέσματα στις καθημερινότητες μας. Οι κινητικότητες που έχουμε σχεδιάσει είχαν επίπτωση πάνω στη διδασκαλία μας, στην άμεση καθημερινότητα μας. Για αυτό το λέω εντυπωσιακό.*
- }** *Μας άνοιξε νέους δρόμους. Είδαμε άλλους πολιτισμούς. Είδαμε κουλτούρες είδαμε τρόπο ζωής ανθρώπων – λαών και είδαμε τρόπους διδασκαλίας.*
- }** *Αποκτήσαμε κάποιες γνώσεις... και στη βελτίωσή τους σε θέματα οργάνωσης και διαχείρισης από οικονομικά θέματα μέχρι θέματα αντιμετώπισης εκτάκτων θεμάτων. Δηλαδή οφέλη τόσο σε επίπεδο "επαγγελματικής ανάπτυξης" όσο και σε επίπεδο προσωπικής αυτοβελτίωσης.*
- }** *Επειδή εμείς ζητάμε από κάθε εκπαιδευόμενο που γυρνάει από μία κινητικότητα ή από στρατηγικές συμπράξεις να μας φέρουν την τεχνογνωσία, την καλή πρακτική που αυτοί θεωρούν ότι θα μπορούσαν να εφαρμόσουν στο πλαίσιο εργασίας τους είναι κι ευκαιρία όχι μόνο για το τι μπορεί να εφαρμοστεί αλλά και για ανάπτυξη κριτικής σκέψης και αυτό είναι η εκπαίδευση ενηλίκων. Δηλαδή οι Ολλανδοί έχουν ένα φιλελεύθερο πολύ προχωρημένο πρόγραμμα για την απεξάρτηση από εξαρτησιογόνες ουσίες. Είναι πολύ μπροστά. Δεν σημαίνει ότι όλα αυτά που είδαν οι συνάδελφοι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν ή να διδαχτούν γιατί έρχονται και αυτοί ως εκπαιδευτές ενηλίκων να εκπαιδεύσουν άλλους. Μόνο και μόνο όμως που δημιουργήθηκε αυτή η κριτική σκέψη ...είναι πολύ μεγάλο κέρδος.*

- } *Συνέβαλε το Πρόγραμμα μεν στην ενίσχυση των γνώσεων των συμμετεχόντων του φορέα, αλλά κυρίως συνέβαλε στην ανάπτυξη κάποιων ικανοτήτων καθοδήγησης ενηλίκων...*
 - } *Ήταν το πρώτο Σχέδιο Erasmus+ που διαχειρίστηκα. Μου άρεσε πάρα πολύ και πιο πολύ η επαφή με την ΕΜ/ΙΚΥ. Αν μπορώ να ξεχωρίσω κάτι ήταν ο επαγγελματισμός ο οποίος ήταν σε πολύ υψηλό επίπεδο.*
 - } *Για εμένα ήταν μια πολύ καλή εμπειρία με την έννοια ότι δεν είχαμε ξανακάνει στον οργανισμό ένα τέτοιο Σχέδιο που να έχουμε τη συνολική ευθύνη εμείς. ...Επίσης σαν εμπειρία ταξιδιών και αποτελεσμάτων αποκομίσαμε σημαντικά πράγματα και δεξιότητες για τη ζωή μας με σκοπό κάθε ατομικότητα που αλλάζει να φέρει την επαφή προς το καλύτερο.*
 - } *Η εντύπωση ήταν θετική προς πολύ θετική. Και τα εκπαιδευτικά οφέλη ήταν αρκετά υψηλά, και βλέπαμε μία εκπαιδευτική κουλτούρα η οποία υπάρχει στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες που είναι κατά τρόπο ιδίως στην εκπαίδευση ενηλίκων διαφορετική και προς το καλύτερο, όπως την ονειρευόμαστε εδώ στην Ελλάδα αλλά αποκτήσαμε και εργασιακή εμπειρία.*
 - } *Επί της ουσίας τέθηκαν θέματα που αφορούν τη μετανάστευση, την κρίση, αλλά και τις πολιτικές.*
 - } *Αυτό το Σχέδιο ήταν απαραίτητο για την ανάπτυξή μας γιατί εδώ δεν υπάρχει πανεπιστημιακό επίπεδο στο χορό. Μάθαμε από την οργάνωση των Γερμανών.*
2. Το πρόγραμμα που ο κάθε φορέας παρακολούθησε φαίνεται ότι **συνεισέφερε στην παιδαγωγική κατάρτιση του Υπεύθυνου Διαχείρισης Σχεδίου σε υψηλό βαθμό**. Οι Υπεύθυνοι Διαχείρισης Σχεδίων, βέβαια, δεν προσδιορίζουν με ακρίβεια τους τομείς της βελτίωσης της παιδαγωγικής κατάρτισης, εν τούτοις φαίνεται ότι περιγράφονται νέες προοπτικές οι οποίες οφείλονται κυρίως στο καλό σχεδιασμό των πρακτικών που παρακολούθησαν:
- } *Βελτιώθηκε η παιδαγωγική κατάρτιση των συμμετεχόντων, αφού εμπλουτίστηκε σημαντικά ...το ρεπερτόριο το παιδαγωγικό... κάναμε βήματα μπροστά... Μέσα από την καταγραφή απόψεων και την ανταλλαγή εμπειριών με ξένες χώρες που είχαμε τη δυνατότητα, μπορέσαμε να καταγράψουμε τι κάνουμε σωστά και δεν κάνουμε για να βελτιώσουμε τις πρακτικές μας.*
 - } *Βελτίωσε αρκετά την παιδαγωγική μου κατάρτιση, τόσο σε επίπεδο γνώσεων, στάσεων όσο και δεξιοτήτων.*
 - } *Πάνω κάτω η διαδικασία είναι πανομοιότυπη. Βλέπουμε το εκπαιδευτικό σύστημα πώς ακριβώς δουλεύει σε χώρες του εξωτερικού. Βλέπουμε και τους εργασιακούς χώρους. Ενδεχομένως προγράμματα σπουδών τα οποία προς το παρόν ακόμα είναι πιο ευέλικτα από τα δικά μας, είναι λίγο ξένα ως προς το δικό μας σύστημα και αν μη τι άλλο μας δίνει και μας. Αποτελούν ενδεχομένως μια πηγή έμπνευσης με την έννοια ότι βλέπουμε ότι μπορούμε να κάνουμε αυτό ακόμα και στα στενά όρια τα δικά μας. Ακόμα και μέσα σε αυτό το αν θέλετε στενό όριο κινήσεων μπορούμε να διαφοροποιηθούμε, να ελιχθούμε, να προσθέσουμε κομμάτια, τα οποία είδαμε και έξω πως δουλεύουν και ενδεχομένως και εμείς από την πλευρά μας να αποτελέσουμε τους αρωγούς για τους μαθητές έτσι ώστε να δουν καλύτερα αυτά τα οποία διδάσκουμε. Με μία άλλη οπτική.*
 - } *Ήρθα σε επαφή με καλές πρακτικές που νομίζω επαναπροσδιόρισαν και τις δικές μας πρακτικές... ήταν δυο σπουδαίες εμπειρίες που μας έφεραν σε επαφή με οργανισμούς μη τυπικής μάθησης σε*

επίπεδο εθνικό και ευρωπαϊκό. Από τότε μέχρι σήμερα είμαστε σε επικοινωνία και με αντίστοιχα μουσεία που ήρθαμε σε επαφή κατά τη διάρκεια του πρότζεκτ.

-]** Στο παιδαγωγικό σκέλος είδαμε τη μαθητοκεντρική προσέγγιση σε όλη την Ευρώπη. Είδαμε ότι έχει τελειώσει το δασκαλοκεντρικό μοντέλο. Είδαμε τη νέα πραγματικότητα και ότι όλοι χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Όχι powerpoint μόνο. Τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης παίζουν πια έναν σημαντικό ρόλο.
-]** Μας βοήθησε πάρα πολύ να αντλήσουμε έμπνευση και να διαμορφώσουμε εκπαιδευτικά προγράμματα που είχαν περισσότερο καινοτόμο στοιχείο αντλώντας τεχνογνωσία από αυτήν τη συμμετοχή μας και αυτό φάνηκε και σε έναν οδηγό που διαμορφώσαμε.
-]** Είδαμε νέες προσεγγίσεις. ...Θα έλεγα ότι δύο πράγματα είδαμε εκεί. Το ένα ότι δεν διαφέρουμε πάρα πολύ. Το άλλο που είδαμε είναι ότι προχωρούν, ότι κάνουν βήματα σε πράγματα τα οποία είναι πιο προσωποκεντρικά και θα έλεγα ότι αυτό με βοήθησε κι εμένα να παρακολουθήσω το πού θα πάμε κι εμείς. Η εμπειρία μου δείχνει ότι όπου πηγαίνει η Ευρώπη, με τα χρόνια ακολουθούμε αυτή την ίδια πορεία.
-]** Η αλήθεια είναι ότι η συμμετοχή σε προγράμματα σου δίνει κάτι καινούριο. Η θεωρία είναι ένα μέρος, η πρακτική όμως είναι κάτι διαφορετικό.
-]** Είχε μεγάλη διάρκεια καθημερινά και ξεκινούσε με τη σύνδεση της ομάδας, δηλαδή μια δραστηριότητα ενδυνάμωσης της ομάδας και σύνδεσης και στην συνέχεια είχαμε αποστολή σε χώρο πολιτισμικής αναφοράς. Εκεί υπήρχαν παιχνίδια ρόλων και εργασίες σε μικρές ομάδες και μετά είχαμε σύνθεση. Άρα λοιπόν νομίζω ήταν πολύ καλός γνώστης και χειριστής των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων.
-]** Μέσα από τις περιγραφές της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τις τηλεδιασκέψεις με τους συντονιστές του άλλου οργανισμού συνειδητοποίησα αρκετά κοινά και κάποιες διαφορές στην παιδαγωγική προσέγγιση που ακολουθούμε. Αν όχι βελτιώθηκε, τουλάχιστον ισχυροποιήθηκε η θετική στάση για τη βιωματική εκπαίδευση (κυρίως το κομμάτι μάθηση μέσα από την πράξη –learning by doing).
-]** Πάρα πολύ σε τέτοιο σημείο που να θέλω να δουλέψω ακόμα περισσότερο το εκπαιδευτικό κομμάτι. Θα ήθελα να προσπαθήσω να γίνω και επίσημα εκπαιδεύτρια ενηλίκων. Έμαθα πάρα πολλά σε όλα τα στάδια της συμμετοχής του προγράμματος.
-]** Στο πλαίσιο της συνάντησης υπήρξαν δύο νέα πράγματα για το πώς μπορεί να γίνει η δουλειά μας στην πραγματικότητα. Το ένα είχε να κάνει με το βίωμα του εκπαιδευόμενου, το πώς μπορεί ένας άνθρωπος που συμμετέχει στην ομάδα να αποτελεί μοντέλο συμμετοχής.
-]** Ως εκπαιδύτρια ενηλίκων έμαθα να χρησιμοποιώ μεθόδους μη τυπικής μάθησης. Στη νέα μεθοδολογία θα υπάρξει συνδυασμός και των δύο μεθόδων εκπαίδευσης και μάθησης.
-]** Πάρα πολύ κυρίως ως προς τις καινούριες χορογραφίες που κάνουμε, τα μαθήματα που κάνουμε, στον τρόπο που δημιουργούμε χοροδράματα... Δεν χρειάζεται να μπει κανείς σε μια τάξη για να μάθει.

3. Ως προς το κατά πόσο η συμμετοχή στο πρόγραμμα **επηρέασε τις διοικητικές ικανότητες των Υπεύθυνων Διαχείρισης Σχεδίων**, αλλά και την ικανότητά τους να διαχειρίζονται σχέδια Erasmus+. Μέσα από τις συνεντεύξεις αναδεικνύεται η αυτοπεποίθηση που πηγάζει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την εμπλοκή σε αυτή τη διαδικασία. Οι περισσότεροι τόνισαν πόσο σημαντική ήταν αυτή η διαδικασία, τόσο ως προς το υπόβαθρο που απαιτείται, όσο και ως προς την οργάνωση:

- 】 *Ήταν το πρώτο σχέδιο Erasmus+ στο οποίο συμμετείχα, συμμετείχα και στη συγγραφή και στη διαχείριση οπότε για εμένα αποτέλεσε τη βάση για να ξεκινήσω με τη διαχείριση σχεδίων. Μέχρι και τώρα έχω συμμετάσχει σε 4 ή 5 σχέδια.*
- 】 *Μας έχει κάνει καλύτερους σε θέματα διαχείρισης. Μπορεί να έχω το βάρος το περισσότερο, αλλά έχω και τους συναδέλφους με τους οποίους συνεργαζόμαστε που είναι καταπληκτικοί.*
- 】 *Αν αναφερθώ στο διαχειριστικό κομμάτι, ήρθα σε επαφή με σοβαρούς φορείς και είδα πώς διαχειρίζονται το θέμα της οργάνωσης. Σε μερικά πράγματα δεν είμαστε και τόσο οργανωτικοί και μας βοήθησαν με το παράδειγμά τους να πάμε στο σωστό δρόμο.*
- 】 *Στο βαθμό που ενεπλάκην σε διαδικασίες ευρωπαϊκών προγραμμάτων, γιατί αυτό ήταν το επάγγελμά μου πριν διοριστώ, αυτή την δουλειά έκανα, έκανα ευρωπαϊκά προγράμματα σαν ιδιώτης. Έμαθα πως γίνεται από την πλευρά του δημοσίου, από την δημόσια εκπαίδευση και προφανώς απέκτησα επαφές με συναδέλφους από το εξωτερικό, με φορείς και έμαθα να αξιολογώ τους φορείς, να είμαι επιφυλακτικός εκεί που χρειάζεται και αυστηρός επίσης εκεί που χρειάζεται έτσι ώστε να έχουμε την αποτελεσματικότητα την οποία περιγράφουμε στις αιτήσεις μας, ότι θα επιδιώξουμε.*
- 】 *Νομίζω ότι είδα πολλές διαφορές στην άσκηση των καθηκόντων ενός Διευθυντή μιας δομής στη χώρα μας από ότι στις άλλες χώρες. Εδώ είμαστε συνέχεια σε επαφή, είμαστε πιο ζωντανοί, πιο ζωντανοί είναι οι δικοί μας οργανισμοί και δεν είναι απρόσωποι. Από την άλλη βέβαια αυτό είναι και λίγο πιο κουραστικό και μας αφαιρεί άλλα πράγματα και από την προσωπικότητα και από τον προσωπικό μας χρόνο και χώρο. Έχουμε πολλές διαφορές σε σχέση με τους ασκούντες διοίκηση σε οργανισμούς της Ευρώπης. Αυτό είναι μία διαπίστωση, αλλά δεν με βοηθάει σε κάτι αυτό. Παρ' όλα αυτά διαπιστώνει κανείς ότι τα πράγματα στη χώρα μας έχουν άλλη κατεύθυνση και δεν θεωρώ ότι είμαστε τρομερά πίσω. Είχαμε ακούσει πριν ταξιδέψουμε και βρεθούμε σε κάποιες άλλες χώρες για να δούμε τις δομές τους, να δούμε την εκπαίδευσή τους και όλα αυτά. Φαίνεται ότι υποτιμήσαμε το δικό μας έργο και τα δικά μας έργα. Εγώ αντιθέτως έχω να πω ότι ενώ βρεθήκαμε σε οργανισμούς πολύ καλύτερους από εγκαταστάσεις, με πολύ καλύτερο εξοπλισμό όμως στην πράξη έκαναν ακριβώς τις ίδιες μεθόδους, μόνο που είχαν περισσότερο εξοπλισμό.*
- 】 *... Πρέπει να συντονίσεις ανθρώπους, να βρεις ανάγκες, να μπορέσεις να βρεις τις κατάλληλες λύσεις για τις ανάγκες αυτές. Με βοήθησε να δω τις ανάγκες και να προσπαθήσω να βρω μία λύση. Τα πράγματα τα οποία είδα από την πλευρά του εταίρου που είναι ένας αξιόλογος οργανισμός μου έδωσαν πολλές νέες οπτικές γωνίες. Ο εταίρος με δίδαξε πως χρειάζεται να είμαι εγώ.*
- 】 *... Όλο το κομμάτι της προόδου του προγράμματος, της αξιολόγησης, των ελέγχων, της συλλογής αποδεικτικών, το οποίο όμως δεν ήταν τόσο βουνό όσο φανταζόμουν πριν ξεκινήσει το πρόγραμμα. Ελπίζω βέβαια να απλουστευτούν οι διαδικασίες.*

- 】 Ξέρετε πολύ καλά ότι οι Γερμανοί είναι πολύ οργανωμένοι. Το πώς κάνουν τις συναντήσεις, το πώς οργανώνουν τη δουλειά τους μας βοήθησε να μάθουμε πράγματα, να οργανώνουμε καλύτερα τη δουλειά μας, να κάνουμε σχέδια Erasmus+.
- 】 Όχι πολύ. Γιατί ήταν ένα ΚΑ1, δεν είχε πάρα πολύ γραφειοκρατία. Η αίτηση ήταν δική μου και καλή η επικοινωνία λόγω φιλίας με τους συγκεκριμένους ανθρώπους, συνεπώς δεν θα έλεγα ότι με βοήθησε πάρα πολύ. Ήταν εύκολη η δράση.
- 】 Θα ήταν καλό να υπάρχει ένα γραφείο που να δίνει συμβουλές στο κομμάτι το οικονομικό και το διοικητικό. Ένα Helpdesk. Υπήρχε θολούρα για τη λογιστική καταγραφή στο φορέα μας (οι άνθρωποι στην ΕΜ/ΙΚΥ δεν μπορούν να ξέρουν τα λογιστικά του κάθε φορέα) οπότε δεν ήμασταν ποτέ βέβαια αν είμαστε λογιστικά σωστοί απέναντι στο ελληνικό κράτος.

4. Στο ζήτημα της **μετακίνησης των θέσεων και απόψεων για άλλες χώρες και πολιτισμούς** οι περισσότεροι από τους Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων μίλησαν με θετικά λόγια και επεσήμαναν τη σημασία της μετακίνησης των απόψεων για άλλες χώρες και πολιτισμούς μέσα από την επαφή. Να σημειώσουμε ότι για τους περισσότερους από τους υπευθύνους το ταξίδι στο εξωτερικό δεν ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία αφού κάποιοι είχαν κάνει σπουδές και είχαν ζήσει στο εξωτερικό. Τελικά σχεδόν όλοι επισημαίνουν ότι η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας και η γνωριμία πολιτισμών μέσα από ένα πλαίσιο εργασίας αλλά και ταυτόχρονα μη τυπικής επαφής, βοηθάει στην βελτίωση των προσωπικών μας στάσεων απέναντι στον κόσμο:

- 】 Είδαμε ότι είμαστε εξίσου καλοί και με άλλες χώρες γι' αυτό θεωρώ ότι τα σχέδια αυτά είναι ιδιαίτερα χρήσιμα καθώς ο καθένας προσφέρει το δικό του κομμάτι γνώσης.
- 】 Σίγουρα άλλο είναι να διαβάζεις κάποια πράγματα, να τα βλέπεις από το ίντερνετ και άλλο δια ζώσης. Να τα βρεις μπροστά σου. Είναι πολύ διαφορετικό και αν μη τι άλλο σε γεμίζει περισσότερο μια ζωντανή εικόνα εσωτερικά από μία εικόνα που είδες στο ίντερνετ ή σε ένα κείμενο.
- 】 Δηλαδή μεγαλώνοντας σε ένα κράτος όπου εμείς οι Έλληνες είμαστε τόσο φοβεροί, βγαίνοντας λίγο παραέξω με κάνει να εκτιμώ πολύ περισσότερο και τους υπόλοιπους. Κάτι τέτοια ταξίδια ανοίγουν τα μάτια προφανώς και τον τρόπο σκέψης.
- 】 ...Στην περιοχή είχαμε την ευκαιρία να γνωριστούμε με τους λιγοστούς κατοίκους του μικρού χωριού. Το πρόγραμμα ήταν πολυπολιτισμικό οπότε υπήρχε διάδραση με άλλους ανθρώπους από διαφορετικές περιοχές του κόσμου, οπότε υπήρχε ανταλλαγή απόψεων, πολιτισμών, κουλτούρας, στον ελεύθερο χρόνο μας μοιραζόμασταν μουσικές και την κουλτούρα της περιοχής μας και πέρα από αυτό υπήρχαν επαφές στη συνέχεια με κάποια μέλη του Σχεδίου. Είχαν έρθει Αθήνα, τους είχα φιλοξενήσει...
- 】 Ναι. Δυστυχώς μας επηρέασαν για πολύ μικρό χρονικό διάστημα γιατί προσαρμοζόμαστε εύκολα στην ελληνική πραγματικότητα. Πρέπει να πάει μεγάλη μάζα, να ζήσει μια κρίσιμη μάζα στο εξωτερικό. Εγώ θα έλεγα όλοι οι Έλληνες να πάνε τρεις μέρες στην Ευρώπη. Να δουν ότι δεν πετάνε κάτω το τσιγάρο, ότι δεν περνάνε κόκκινο φανάρι και ότι φοράνε ζώνες ασφαλείας. Τρία πράγματα πολύ βασικά που δεν τα έχουμε. Αν τα δούμε αυτά όλοι οι Έλληνες ίσως κάτι να αλλάξει.
- 】 Σε κάθε περίπτωση επηρεάζει ακόμη κι αν δεν γίνεται στοχευμένα και άμεσα. Το βλέπεις να γίνεται μέσα στην καθημερινότητα. Πώς οι εκπαιδευτές ενηλίκων αντιλαμβάνονται τους ρόλους τους ή ο ρόλος τους συνεχίζει και έξω από την τάξη.

- Μας επηρέασε. Γιατί είδαμε πώς δουλεύει ένα ξένο κράτος, πώς χρησιμοποιεί την τεχνολογία κι εμείς είδαμε πώς να χρησιμοποιούμε την τεχνολογία και τον πολιτισμό για να εξελιχθούμε.
5. Ως προς τις αλλαγές που μπορεί να επέλθουν στο **αναλυτικό πρόγραμμα (curriculum)**, ή τις **διαδικασίες διαχείρισης** ή τις **εργασιακές σχέσεις** μετά από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+. Αλλαγές επήλθαν από σχεδόν όλους τους φορείς που συμμετείχαν στη συνέντευξη τουλάχιστον ως προς το αναλυτικό πρόγραμμα:
- } Προσαρμοζόμαστε στα νέα δεδομένα. Πάντα δυσκολευόμαστε στις νέες αλλαγές. Είμαστε Έλληνες και σαν Έλληνες δυσκολευόμαστε στις αλλαγές. Σαν ενήλικες δυσκολευόμαστε ακόμα περισσότερο στις αλλαγές και δεν θέλουμε να αλλάξουμε τον τρόπο συμπεριφοράς μας ή το πώς μαθαίνουμε. Μέσα από αυτές τις δράσεις βλέπουμε πως πρέπει να κάνουμε αλλαγές και γίνονται αλλαγές, αλλά όχι άμεσα. Θέλουν χρόνο.
 - } Το συγκεκριμένο πρόγραμμα βοήθησε στην αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος που χρησιμοποιούμε – μιλάω για τους εκπαιδευτές. Το χρησιμοποιήσαμε πιλοτικά και στη συνέχεια εντάχθηκε και στο πρόγραμμά μας.
 - } Ναι, ακολούθησαν αλλαγές στο αναλυτικό πρόγραμμα καθώς εντάχθηκε μια νέα μέθοδος παρέμβασης την οποία παρακολουθήσαμε στη χώρα προορισμού. Για την ακρίβεια, εντάχθηκαν οι διαδικασίες και τα σχετικά έντυπα καταγραφής της τεχνικής «Χαμηλής διέγερσης» για άτομα με Διαταραχή αυτιστικού φάσματος. Οι διαδικασίες διαχείρισης και οι εργασιακές σχέσεις δεν άλλαξαν.
 - } Βέβαια. Δηλαδή μέσα από τη συνεργασία και τη συμμετοχή στην ομάδα αποφασίστηκαν πράγματα και πρακτικές όχι εκ των βάθρων αλλαγές αλλά σε κομμάτια του προγράμματος.
 - } Μπορώ να πω ότι τα εργαλεία τα οποία πήραμε όλοι όσοι συμμετείχαμε και φέραμε πίσω, τα μοιραστήκαμε μέσω της διάχυσης και μπορώ να πω ότι κάποια από τα εργαλεία αυτά τα χρησιμοποιήσαμε στις δράσεις μας.
 - } Μεθοδολογικά θα λέγαμε ότι ανοίγουμε τις τάξεις. Ξεπερνάμε τον πιο συμβατικό σχηματισμό. Δεν χρειάζεται στην πραγματικότητα να μείνουμε και μέσα στην τάξη, αυτό είναι ένα θέμα που μας έχει απασχολήσει.
 - } Τα προγράμματα σπουδών που έχουμε εμείς συνήθως έρχονται αυτούσια. Επειδή ο κύριος όγκος των προγραμμάτων που κάναμε είναι ευρωπαϊκά, είναι συγκεκριμένο το τι έχουν μέσα.
 - } Ως προς το αναλυτικό πρόγραμμα που ακολουθούμε επειδή είμαστε στην Ελλάδα, αναγκαστικά δουλεύουμε με τους νόμους της Ελλάδας, δεν μπορούμε να το αλλάξουμε πολύ.
 - } Όσον αφορά στη διαχείριση των σχεδίων μπορώ να πω ότι η εμπειρία ήταν πολύτιμη αφού η επαφή με τη γραφειοκρατία έχει σίγουρα αρνητικές πλευρές, ωστόσο η ανάγκη να ανταποκριθούμε στη γραφειοκρατία μας βάζει σε διαδικασία να είμαστε τυπικοί, να ακολουθούμε κανόνες, πράγμα το οποίο το θεωρώ χρήσιμο.
 - } Πάντα τα προγράμματα στα οποία συμμετέχουμε μας βελτιώνουν όσον αφορά στο θέμα της διαχείρισης επομένως και βελτιώνουν τις διαδικασίες.

- }** Οι εργασιακές σχέσεις πάντα μπορεί να γίνουν καλύτερες, πάντα χρειάζονται βοήθεια και η εμπειρία του να βρίσκεται όλη η ομάδα όλη τη μέρα στο εξωτερικό και να συνεργάζεται για να εκτελέσει και να ολοκληρώσει μια ενδιαφέρουσα εργασία, γυρίζει με άλλη στάση. Έχουν δημιουργηθεί δεσμοί μεταξύ των μελών της ομάδας.
- }** ...Μια φορά το μήνα μαζευόμαστε και κάνουμε κάτι μεταξύ μας που βοηθά εμάς τους ίδιους ώστε να δεθούμε σαν ομάδα και να υπάρχει η πραγματική ανθρώπινη σύνδεση και το νιάξιμο. Το ονομάζουμε *culture of care* δηλαδή πολιτισμό της φροντίδας. Τον πολιτισμό της φροντίδας τον μάθαμε εκεί και είναι ένας τρόπος που επικοινωνούμε.
- }** Ως προς τις εργασιακές σχέσεις δεν καθόρισε κάτι. Εμείς αυτό που κατανοήσαμε μέσα από τα χρόνια είναι ότι πρέπει να είναι αφοσιωμένος ένας άνθρωπος στην κουλτούρα του φορέα...
- }** ...Με τις εργασιακές σχέσεις ναι. Είναι πιο επαγγελματικές. Μαθαίνουμε να είμαστε πιο επαγγελματίες σε σχέση με τους ανθρώπους που συνεργαζόμαστε, να έχουμε τις απαιτήσεις μας, να έχουμε τις αξιολογήσεις που δεν είχαμε παλιά.

6. Ως προς τις αλλαγές **στις παιδαγωγικές μεθόδους και στις μεθόδους διδασκαλίας** που εφαρμόζονται από τους φορείς περιγράφονται παρακάτω:

- }** Με βάση τη γνώμη που αποκόμισαν οι εκπαιδευτές, οι μέθοδοι που εφαρμόζουμε εμείς με αυτές των εταίρων είναι κοινές, οι ανάγκες παραμένουν οι ίδιες. Ωστόσο επειδή το θεσμικό πλαίσιο είναι διαφορετικό, είδαμε ότι υπήρχαν πολλές φόρμες, πολλές διαδικασίες, υπήρχε χρήση νέων τεχνολογιών, κάνουν καταγραφή δεδομένων που εμείς την κάναμε με χειρόγραφες φόρμες τις οποίες τηρούσαμε σε τεράστια αρχεία και τελικά τα δεδομένα αυτά έμεναν αναξιοποίητα, μας έδειξαν τον τρόπο που χρησιμοποιούσαν εκεί.
- }** Είδαμε διαφορετικές προσεγγίσεις που ήταν πιο κοντά στην εκπαίδευση ενηλίκων και αυτό επηρέασε τον τρόπο που βλέπουμε τα πράγματα.
- }** Βοηθήσαμε τους ανέργους να συμμετέχουν παραπάνω άρα και να βελτιώσουν τις γνώσεις που δέχονται επειδή το αντικείμενο τους δίνεται με πιο ενδιαφέρον και μοντέρνο τρόπο, απ' ό,τι με τον παραδοσιακό.
- }** Ναι, ενσωματώσαμε πολλά από τα στοιχεία που είδαμε στις δικές μας δράσεις.
- }** ...Όταν λοιπόν είδαμε το μοντέλο των *qualifica centers* (μετεξέλιξη των δικών μας ΚΕΚ) πάρα πολλές φορές είπαμε: ας γίνουμε άτυπα ένα κέντρο καθοδήγησης αφού δεν μπορούμε να παρέχουμε σταθερά εκπαίδευση καθώς δεν υπάρχουν χώροι.
- }** Ναι, μας βοήθησε πολύ να μάθουμε πώς να συμμετέχουν οι μαθητές περισσότερο. ...Δηλαδή πώς θα συνεργαζόμαστε με τους εκπαιδευόμενους σε πιο διαδραστικό επίπεδο.

7. Ως προς το κατά πόσο η συμμετοχή στο Πρόγραμμα **επηρέασε τη συνεργασία των μελών του φορέα**, μέσα από τις συνεντεύξεις φάνηκε ότι η συνεργασία επηρεάστηκε θετικά. Κάποιοι φορείς έδειξαν μάλιστα ένα δυναμικό προφίλ διαχέοντας τα αποτελέσματα της συνεργασίας στα μέλη της ομάδας. Από τα σημαντικά οφέλη στη συνεργασία ήταν η επίτευξη της κοινής διατύπωσης λόγου:

- 】 *Επειδή συμμετέχουν από τον φορέα άνθρωποι διαφορετικών ειδικοτήτων, ένα ψυχολόγος, ένας παιδαγωγός, ένας ειδικός εκπαιδευτής, ένας διοικητικός, όλοι αυτοί οι άνθρωποι κάθονται στο ίδιο τραπέζι, παρακολουθούν το ίδιο πράγμα και υπάρχει η διατύπωση ενός κοινού λόγου μετά.*
- 】 *Αναπτύσσεται οικειότητα και εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών.*
- 】 *Την επηρέασε. Όλοι χάρηκαν πάρα πολύ ακόμη κι αν δεν κατάφεραν να ταξιδέψουν για την επιτυχία του Σχεδίου αλλά για το γεγονός ότι φέραμε εις πέρας το Σχέδιο με επιτυχία.*
- 】 *Εξελιχθήκαμε όλοι. Και ο μουσικός κάνει πιο καλές και ολοκληρωμένες συνθέσεις γιατί επηρεάστηκε, και οι χορογράφοι γιατί πήραμε μεγάλη παραδειγματική ανάπτυξη, γίναμε πιο ώριμοι και πιο αποδοτικοί.*

8. Ως προς τις **καλές πρακτικές** που αποκόμισαν οι φορείς σε διάφορους τομείς της δραστηριότητας στις χώρες που επισκέφτηκαν, φάνηκε ότι όλοι οι φορείς αποκόμισαν καλές πρακτικές τις οποίες και ονοματίζουν. Σημαντικό είναι ότι τις πρακτικές αυτές όχι μόνο τις είδαν και τις κατανόησαν, αλλά και τις εξέλιξαν όπως παρουσιάζεται σε άλλα μέρη της συνέντευξης.

- 】 *Βεβαίως, ήδη την καλή αυτή γνώση τη μεταφέραμε στις πρακτικές μας.*
- 】 *...Είδαμε ένα ενταξιακό Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας για ανθρώπους με νοητική αναπηρία όπου το κύριο αντικείμενό τους είναι η τέχνη... Τώρα εστιάζουν σε πιο πρακτικά πράγματα, υπάρχουν κομμάτια υποστήριξης στο πεδίο κάτι το οποίο λείπει για την Ελλάδα, υπάρχουν κομμάτια μη τυπικής εκπαίδευσης για παράδειγμα ένα παιδί μπορεί να μετακινηθεί μόνο του στο χώρο...*
- 】 *...Ήταν όλο αυτό μια καλή πρακτική και ο επαγγελματισμός του εταιρίου συνέβαλε σε αυτό.*
- 】 *... Βιώσαμε την πολυπολιτισμικότητα. Όταν μιλάω για εργαλεία, όταν μιλάω για πρακτικές εννοώ αυτό.*
- 】 *Είδαμε πρακτικές ανίχνευσης των προσδοκιών των συμμετεχόντων.*
- 】 *Ήταν πολύ εξελιγμένοι στο διδακτικό. Εμείς πήραμε μέρος σε κάποια μαθήματα του εκεί πανεπιστημίου και είδαμε πώς δουλεύουν με τους μαθητές τους. ... Και επίσης χρησιμοποίησαν την ομάδα μας σαν έναν τεχνικό δίαυλο.*

9. Ως προς την διερεύνηση των απόψεων των υπευθύνων φορέων μετά την συμμετοχή τους στο Erasmus+, **σχετικά με την Εκπαίδευση Ενηλίκων και τη Διά Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συνάντησαν στο εξωτερικό**, οι απόψεις φάνηκαν να είναι διαφορετικές.

Κάποιοι από τους Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων, τόνισαν ότι στην Ελλάδα η Εκπαίδευση Ενηλίκων ταυτίζεται με την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και συνδέεται με την επαγγελματική αποκατάσταση και τα αντίστοιχα θέματα της πιστοποίησης. Για κάποιους η σύνδεση της Διά Βίου Μάθησης και Εκπαίδευσης Ενηλίκων με τα παραπάνω είναι ένδειξη/απόχρωση της κρίσης. Οι υποστηρικτές των θετικών προσήμων της Εκπαίδευσης Ενηλίκων διαχωρίζουν το ενδιαφέρον από την προσφορά προγραμμάτων και εστιάζουν στα προβλήματα τόσο στην προσφορά προγραμμάτων που τη χαρακτηρίζουν φτωχή όσο και στην έλλειψη χρηματοδότησης (επιδότηση προγραμμάτων):

- 】 Νομίζω ότι στην Ελλάδα η Εκπαίδευση Ενηλίκων ταυτίζεται στο μυαλό των περισσότερων εσφαλμένα με την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Είναι ένα μεγάλο κομμάτι που είναι εξαιρετικά χρήσιμο για τους ανθρώπους που είναι στο πεδίο αυτό γιατί βοηθάει και στην επαγγελματική αποκατάσταση.
- 】 ...Μοιάζει η εκπαίδευση να ενδιαφέρει τους ανθρώπους τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ο κόσμος ενδιαφέρεται να κυνηγάει τις πιστοποιήσεις διαφόρων ειδών.
- 】 Νομίζω γενικά ότι η Εκπαίδευση Ενηλίκων διέρχεται μία κρίση. Περισσότερο έχει ταυτιστεί με την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση κι αυτό συμβαίνει παντού.
- 】 Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα κατ' εμένα δεν είναι σε χαμηλό επίπεδο. Ούτε το ενδιαφέρον είναι χαμηλό. Υπάρχουν δομικά προβλήματα που κάνουν το μέσο Έλληνα να μη συμμετέχει. Υπάρχει και φτωχή προσφορά προγραμμάτων.

10. Ως προς τις προτάσεις των Υπεύθυνων Διαχείρισης Σχεδίων για **στοιχεία ή καλές πρακτικές** που πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα, οι προτάσεις εστίασαν σε εμπειρία που αποκτήθηκε και αναφέρεται σε συγκεκριμένους τομείς (τους τομείς που υποστηρίζει ο κάθε φορέας). Ως εκ τούτου δεν διατυπώθηκαν γενικευμένες προτάσεις. Οι λέξεις κλειδιά που θα ήταν χαρακτηριστικές των προτάσεων περιλαμβάνουν τα παρακάτω: προγράμματα που στοχεύουν στην αυτοβελτίωση, ελαστική εκπαίδευση, προγράμματα για ανθρώπους με αναπηρία και για ευάλωτες ομάδες πληθυσμού έξω από την τάξη, μοντέρνες μεθόδους, χρήση τεχνολογίας, προσαρμογή των προγραμμάτων στην Ελληνική πραγματικότητα, πρακτικό (hands on) μοίρασμα συναισθημάτων, πολιτισμό της φροντίδας (culture of care), ενσωμάτωση στις καθημερινές δραστηριότητες, προγράμματα που δεν στηρίζονται στον αποκλεισμό της γλώσσας, όπως φαίνεται πιο κάτω:

- 】 Νομίζω ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να δημιουργήσουμε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων τα οποία στοχεύουν στην αυτοβελτίωση – ό,τι σημαίνει αυτό για τον καθένα. Για κάποιον μπορεί να σημαίνει καλή διαχείριση χρόνου, για κάποιον διαχείριση άγχους, για κάποιον να ασχοληθεί με την τέχνη.
- 】 Κομμάτια της μη τυπικής εκπαίδευσης ίσως περισσότερο. Μιας πιο ελαστικής εκπαίδευσης.
- 】 ...Μοντέρνες μεθόδους. Είχαμε και κάποια παιχνίδια ρόλων, είχαμε αρκετή «χειρωνακτική» εργασία για να μπούμε στο πετσί του ρόλου. Είχαμε πολλά βιωματικά παραδείγματα.
- 】 ...Πρακτικές που συνδέονται με το μοίρασμα των συναισθημάτων... εργαλεία για την οικοδόμηση κοινότητας (community building)... το εργαλείο που πήρα από εκεί ήταν τον πολιτισμό της φροντίδας (culture of care) που έχει να κάνει με τα συναισθήματα και τη σύνδεση την ανθρώπινη μεταξύ των μελών της ομάδας.
- 】 ...Είχαμε συγκεντρώσει εξαιρετικά καλές πρακτικές για την ενίσχυση ευάλωτων ομάδων σε διαφορετικές χώρες.
- 】 ...Το DanceTheater / το χοροθέατρο είναι καλό μέσο για να εκπαιδεύσεις ανθρώπους που δεν ξέρουν τη γλώσσα ή είναι κωφοί(μπορούν να βλέπουν ή να διαβάζουν).

11. Οι Υπεύθυνοι Διαχείρισης Σχεδίων διατύπωσαν προτάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη **βελτίωση του τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα** όπως: ποιοτικά προγράμματα στην Ελληνική γλώσσα και πραγματικότητα, τα μικρής κλίμακας Σχέδια απαλλαγμένα από υπερβολικό φόρτο εργασίας, «ξαφνιάσματα» στην εκπαιδευτική πράξη βασισμένα στις νέες τεχνολογίες. Πέρα από τις αμιγώς εκπαιδευτικές ιδέες θίχτηκε και το θέμα της γραφειοκρατίας, καθώς και της σχολειοποίησης:

- } *Θα ήθελα να είχα τη δυνατότητα και στη χώρα μου και στη γλώσσα την οποία μιλάω γιατί κι αυτό παίζει μεγάλο ρόλο, να βρω προγράμματα τα οποία θα κάλυπταν ανάγκες σαν αυτές που ανέφερα προηγουμένως. ... Μια προσαρμογή των προγραμμάτων στην Ελληνική πραγματικότητα.*
- } *... Μικρά Σχέδια τα οποία όμως να είναι κοντά στο πεδίο, με δουλειά που γίνεται με τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο.*
- } *... Πρέπει να βρούμε τρικός ώστε να αυξήσουμε τη συμμετοχή των ανθρώπων στα προγράμματα. Είναι δύο πτυχές του ίδιου προβλήματος. Το ένα είναι πώς θα φέρεις τον κόσμο μέσα στην τάξη και το δεύτερο είναι πώς θα κάνεις να ενδιαφέρεται αυτόν που ήρθε μέσα στην τάξη. Απαντάμε στο δεύτερο κομμάτι με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση. ...*
- } *Λιγότερη γραφειοκρατία, λιγότερα χαρτιά, πιο ηλεκτρονικές διαδικασίες, και να υπάρξει βοήθεια στο κομμάτι της λογιστικής, φορολογικής απέναντι στο ελληνικό κράτος, να βοηθηθούμε για να μην πατάμε στα βαθιά και μπλέκουμε και φοβόμαστε.*
- } *... Να αποφύγουμε τη σχολειοποίηση. Θα πρέπει να βγει μπροστά η εκπαίδευση ενηλίκων ...*
- } *Οι προτάσεις είναι να μπορέσουν να δώσουν σημασία στην τέχνη και να τη χρησιμοποιήσουν σαν εκπαιδευτικό εργαλείο.*

12. Στην ερώτηση αν η **συμμετοχή σε προγράμματα** Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερος **χαμηλή**, οι απαντήσεις μοιράστηκαν. Κάποιοι είπαν ότι είναι χαμηλή και αυτό οφείλεται είτε στην κρίση και στην υποχρέωση των ανθρώπων να κάνουν δυο και τρεις δουλειές με αποτέλεσμα να μην προλαβαίνουν να ανταποκριθούν είτε και πάλι στην κρίση και στην έλλειψη χρημάτων ή στον κοινωνικό αποκλεισμό:

- } *Είναι χαμηλή. Οι άνθρωποι που συναναστρέφομαι και εργάζομαι είναι απομονωμένοι. Ακόμη και σε επίπεδο επαγγελματιών, ο μέσος επαγγελματίας στην Ελλάδα έχει δύο ή τρεις δουλειές. Ένα πρόβλημα είναι ο χρόνος. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η χρέωση. Πάρα πολλά προγράμματα είναι ενδιαφέροντα αλλά έχουν κάποιο κόστος που είναι απαγορευτικό για έναν άνθρωπο.*
- } *Ναι είναι χαμηλή και μάλιστα αν τη συγκρίνουμε με τις περιόδους των χρηματοδοτούμενων προτάσεων. Τα στατιστικά δεν αποτυπώνουν την αυθόρμητη συμμετοχή. ... Υπάρχουν δράσεις που γίνονται και συμμετέχει κόσμος αλλά και πάλι δεν θα πάνε οι άνθρωποι που είναι κοινωνικά ευάλωτοι. Πώς θα βγάλουμε έξω αυτόν που έχει κλειστεί στο καβούκι του.*
- } *Φαντάζομαι λόγω της έλλειψης ενημέρωσης στους Φορείς σχετικά με τις διαδικασίες ή ακόμα και την ύπαρξη των σχετικών προγραμμάτων, επιπλέον (πιθανολογώ) λόγω της δυσκολίας εύρεσης/αξιολόγησης των φορέων υποδοχής.*
- } *... Σε άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης τα Σχέδια Erasmus+ είναι κάτι που όλοι κυνηγούν. Στην Εκπαίδευση Ενηλίκων τα πράγματα είναι διαφορετικά.*

Κάποιοι από τους συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι είναι υψηλή ή ανερχόμενη. Τα επιχειρήματά τους βασίστηκαν στην πληθώρα προγραμμάτων που υλοποιούνται. Η συμμετοχή των ενηλίκων σε αυτά ήταν απόρροια της συγκέντρωσης προσόντων για την ανταγωνιστική παρουσία στην αγορά εργασίας. Επίσης, επισήμαναν ως παράγοντα την εσωτερική ανάγκη των ενηλίκων να μορφωθούν και να αναπτύξουν δεξιότητες.

-]** *Εγώ θεωρώ ότι έχει αυξηθεί. Αυτή είναι η προσωπική μου ιδέα. Βλέπω περισσότερα προγράμματα να πραγματοποιούνται απ' ό,τι στο παρελθόν, περισσότεροι άνθρωποι συμμετέχουν. Υπάρχει η κρίση που δημιουργεί θέμα, ψαχνόμαστε για περισσότερες δεξιότητες για να μας ανοίξουν πόρτες και παράλληλα υπάρχει η ανάγκη να γίνουν πράγματα διαφορετικά. Υπάρχει η τάση γενικότερης εκπαίδευσης και η νοοτροπία ότι συνεχίζεται μέχρι να πεθάνουν.*
-]** *Έχει κάποια υψηλά στοιχεία δείτε το ανοιχτό πανεπιστήμιο ή την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αλλά σε ανθρώπους που ήδη έχουν το μικρόβιο της μόρφωσης. Υπάρχουν σεμινάρια πολύ ενδιαφέροντα. Για ανθρώπους που είναι απομακρυσμένοι από το θέμα της μόρφωσης θέλει περισσότερη προσπάθεια.*

Τέλος ένας από τους Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων τόνισε ότι εξαρτάται από την περιοχή, επισημαίνοντας τη διαφορά ανάμεσα σε αστικά κέντρα και επαρχία αλλά και από την ηλικία η οποία ορίζει με τη σειρά της προτεραιότητες.

-]** *Είναι ανάλογα με την περιοχή. Θέλω να πιστεύω ότι είναι ανάλογα με την περιοχή. Το ότι είμαστε σε αγροτική περιοχή νομίζω ότι επηρεάζει την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Πιθανόν στα αστικά κέντρα τα πράγματα να είναι διαφορετικά. Οι οικονομικές δυσκολίες της εποχής δίνουν στον άνθρωπο άλλες προτεραιότητες. Ακόμη και ένα νέο παιδί δεν θα επενδύσει να κάνει κάτι παραπάνω αν θέλει να έχει μια δουλειά για να συντηρηθεί και δεν θέλει να ζητάει χαρτζιλίκι από τους γονείς. Νομίζω ότι ακόμη και μορφωμένοι άνθρωποι θα προτιμήσουν να βρουν κάποια δουλειά και όχι να επενδύσουν στις γνώσεις τους γιατί πιέζουν οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Χρειάζονται στην εποχή μας δύο δουλειές ή μια καλά πληρωμένη δουλειά.*

6.2. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων σε Συμμετέχοντες

1. Ποια είναι η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα Erasmus+;

Το σύνολο των συμμετεχόντων αναφέρεται σε μια πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία μέσα από την οποία ήρθαν σε επαφή με πρακτικές, εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, ιδέες. Επίσης η συμμετοχή σε εργαστήρια, αλλά και η εμπειρία που αποκόμισαν, σχολιάστηκε πολύ θετικά.

-]** *Σίγουρα ήταν κάτι πολύ ενδιαφέρον και μεγάλη ευκαιρία το να πάμε κάπου αλλού και να δούμε πρακτικές που εφαρμόζονται σε άλλες χώρες, ανταλλάξαμε απόψεις, υιοθετήσαμε πρακτικές, και χρησιμοποιούμε κάποιες από τις πρακτικές αυτές.*
-]** *Θα μπορούσα να πω αμέτρητα, άλλα τα πιο σημαντικά είναι ο τρόπος δράσης, ο τρόπος σκέψης, ο τρόπος αντιμετώπισης και λύσης προβλημάτων μέσα στην τάξη, εκτός της τάξης, ο τρόπος που βλέπω το επάγγελμα σαν ευρύτερο τομέα.*
-]** *Το πρόγραμμα ήταν κάτι πολύ όμορφο. Πήγαμε σε μια ξένη χώρα για αρκετές μέρες και έτσι γνώρισα τα ήθη, τα έθιμά τους, την κουλτούρα τους, και γνώρισα πώς ζει και πώς συμπεριφέρεται ένας άλλος λαός και μου άρεσε πάρα πολύ γιατί γνώρισα πώς ήταν η ζωή τους.*

- } Σαφώς και ήταν ένα πολύ επικοινωνιακό πρόγραμμα. Τέτοιου είδους προγράμματα σε βγάζουν από το τέλμα, σου δίνουν έναν άλλο τρόπο σκέψης, ένα άλλο μοτίβο -pattern, οπότε και είναι σημαντικά.
- } Ξέρετε τι θα σας έλεγα με μια κουβέντα, ότι νιώθω ευτυχής που τα γνώρισα και δυστυχής που δεν τα άρχισα, δεν υπήρχαν δηλαδή από την αρχή της καριέρας μου. Αυτό τα λέει όλα.
- } Είχα αρκετές γνώσεις γύρω από το ζήτημα... αλλά πέρα από αυτό, σε οποιοδήποτε τέτοιο πρόγραμμα και να συμμετείχα πιστεύω θα ήταν ωφέλιμο... όλες αυτές οι προσπάθειες που γίνονται είναι για να μπορέσουμε να έχουμε μια επικοινωνία όσοι εργαζόμαστε σε αυτό το πεδίο ή σε παρεμφερή, να ανταλλάσουμε απόψεις γιατί είναι καινούριο πεδίο δράσης. Πιστεύω ότι είναι εντελώς διαφορετικές οι απόψεις που έχουν οι άνθρωποι σε διάφορες χώρες και θεωρώ πολύ χρήσιμη μια τέτοια προσπάθεια.
- } Είναι πολύ θετική η εντύπωση μου. Ήταν και πολλά τα οφέλη, σε πολλούς τομείς. Είναι μια σπουδαία εμπειρία που θεωρώ ότι κάθε Έλληνας εκπαιδευτικός θα έπρεπε να έχει την ευκαιρία να συμμετέχει. Πρώτα από όλα γνώρισα τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών. Ήρθα σε επαφή με εκπαιδευτικούς διαφόρων χωρών και ανταλλάξαμε εκπαιδευτικές πρακτικές...
- } ...Ήξερα και με ποιον τρόπο θα μπορούσε αυτό το πρόγραμμα να συμβάλλει περισσότερο στην αντιμετώπιση των αναγκών. Το μεγαλύτερο όφελος ήταν μέσα από τις άλλες δράσεις της κινητικότητας και με τους συναδέλφους απ' το εξωτερικό. Αυτοί μετά ήρθαν στην Ελλάδα και συμμετείχαν σε κάποιες επιμορφώσεις που εμείς οργανώσαμε. Θα έλεγα λοιπόν ότι τα οφέλη προέρχονται από την ομαδική δουλειά, τον καταιγισμό ιδεών -brainstorming, από το πως μπορούμε να προσφέρουμε μέχρι την υλοποίηση αυτών των σχεδίων.
- } Τα οφέλη έχουν να κάνουν με τη γνωριμία με ενδιαφέροντες ανθρώπους, κάποιους συναδέλφους από άλλες χώρες, ανταλλαγή εμπειριών, η αλληλεπίδραση...
- } Ήταν ενδιαφέρουσα κατ' αρχήν η θεματολογία γι' αυτό και δέχτηκα να συμμετάσχω. Είχε εφαρμογές στη χημεία όπου έπαιρνες ένα διάλειμμα και εμφανιζόταν ο χημικός τύπος.
- } Μου έκανε πολύ καλή εντύπωση η οργάνωση των δραστηριοτήτων που παρακολούθησαμε, η συνεργασία, και το όλο κλίμα που υπήρχε με καθηγητές και εκπαιδευτές, οι εγκαταστάσεις τους ήταν πολύ καλές και η φιλοξενία ήταν άψογη. Ήταν ένα καλό δείγμα, μια καλή επαφή για το πώς θα ήταν μια συνεργασία σε αυτή τη χώρα.
- } Παρ' όλο που είναι κάποια χρόνια πίσω έχω την αίσθηση ότι με επηρέασε πάρα πολύ. Οπότε το θυμάμαι αρκετά καλά. Για να μιλήσω λίγο με δικά μου λόγια, κατ' αρχήν είδα έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης. Γνώρισα ανθρώπους των οποίων η τεχνική έχει αναχθεί σε τέχνη όσον αφορά την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους.
- } Αυτό που θα μπορούσα να διακρίνω ως μέγιστο όφελος ήταν η συνύπαρξη με τόσα άτομα, τα οποία έδειξαν μεγάλο πάθος για την Εκπαίδευση Ενηλίκων.
- } Όσον αφορά τα οφέλη, τι να λέμε τώρα, ότι έγινα σοφότερος, ναι έγινα σοφότερος πραγματικά και βέβαια και εγώ είμαι και μιας κάποιας ηλικίας, 57. Είδα πράγματα τα οποία και σοφότερο με έκαναν και καλύτερο όσον αφορά την συμπεριφορά μου και τη δουλειά μου. Η δυστυχία μου και

θλίβομαι και για αυτό, γιατί αυτά που είδαμε με αυτά που ζούμε, τα οποία δυστυχώς δεν συμβαδίζουν.

- 】 -- Από τη συμμετοχή μου στο πρόγραμμα μόνο θετική εντύπωση και οφέλη αποκόμισα. Περιεκτικά θα αναφέρω την προσωπική μου εξέλιξη μέσα από αυτήν την εμπειρία, τον εμπλουτισμό και την ανανέωση της γνώσης, τη δυνατότητα σύγκρισης των φορέων που επισκεφτήκαμε με αντίστοιχους φορείς της ειδικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.
- 】 Εγώ προσωπικά, νομίζω πάρα πολλά. Η διεύρυνση των οριζόντων που φαίνεται τόσο κοινότυπο, είναι πολύ ουσιαστικό. Όταν μπεις σε άλλους χώρους, στα εργαστήρια, στους χώρους, τους τρόπους που ακολουθούν, τις μεθόδους κ.λπ, παίρνεις αυτήν την ανατροφοδότηση - το feedback που χρειάζεσαι και εσύ.
- 】 ...Είχε μεγάλο ενδιαφέρον και στη δική μου περίπτωση όσον αφορά στο χορό, τις καινούργιες τεχνικές διδασκαλίας, αλλά και σε ακαδημαϊκό επίπεδο όσον αφορά την μόρφωση στον καλλιτεχνικό τομέα, πράγματα που δεν ήξερα καθόλου για μουσική, για την τέχνη, για την τεχνολογία που έχει εισβάλει στην τέχνη.

2. Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητες σας αναφορικά με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα;

Γενικά οι ερωτώμενοι επισήμαναν πόσο ωφελήθηκαν στα αγγλικά και κυρίως στην ορολογία. Ακόμη και εκείνοι που δεν γνώριζαν καλά αγγλικά κατάφεραν να βελτιώσουν τη γλώσσα ως αποτέλεσμα της ολοήμερης επικοινωνίας:

- 】 Ήξερα αγγλικά καλά γιατί είχα ζήσει στις Ηνωμένες Πολιτείες μερικά χρόνια... Υπήρξε βελτίωση και σε επίπεδο τεχνικής ορολογίας γιατί στην Ελλάδα δουλεύουμε με ελληνικά παρ' όλο που χρησιμοποιούμε εκφράσεις στην αγγλική, αλλά και σε επίπεδο τριβής με τη γλώσσα, επικοινωνίας χωρίς να χρησιμοποιείται δύσκολη ορολογία.
- 】 Σίγουρα βοήθησε η συμμετοχή μου στην καλύτερη εκμάθηση της Αγγλικής γλώσσας στην χώρα υποδοχής που βρισκόμουν. Η ανάγκη για επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων ενεργοποίησε τους μηχανισμούς μνήμης έτσι ώστε να ξαναθυμηθώ ξεχασμένες λέξεις, να μπω στη διαδικασία επανάληψης της Αγγλικής γλώσσας, να την εμπλουτίσω και τέλος να βελτιώσω και την προφορά μου.
- 】 Σαφώς βελτιώθηκα και στα αγγλικά γιατί όλες τις δραστηριότητες στα οποία συμμετείχα η γλώσσα ήταν τα αγγλικά. Μου δημιουργήθηκαν κίνητρα να μελετήσω και καλύτερα τα αγγλικά.
- 】 Δεν χρησιμοποιώ πάρα πολύ τα αγγλικά παρά μόνο στα συνέδρια ή τέτοιου τύπου εκπαιδεύσεις οπότε ήταν καλό.
- 】 ...Θεωρώ ότι ήταν θετική η εμπειρία από τη συμμετοχή. Με βελτίωσε [στα αγγλικά].
- 】 Ναι σε μεγάλο βαθμό. Μου αρέσει γιατί έρχομαι σε επαφή με άλλες χώρες.
- 】 Πιστεύω πως ναι. Βασικά ήταν στα αγγλικά, επειδή έχω σπουδάσει Αγγλία δεν ήταν πολύ δύσκολο, πήγε πολύ καλά.

- 】 Η γλώσσα του συγκεκριμένου σεμιναρίου ήταν τα αγγλικά. ... Ήμασταν 106 άτομα από ποικίλες χώρες. Εγώ ήξερα αγγλικά από πιο παλιά αλλά τα είχα αφήσει για κάποιο καιρό.
- 】 Η αλήθεια είναι ότι τα αγγλικά μου είναι σε χαμηλό επίπεδο. Μπορώ να διαβάσω αλλά δυσκολεύομαι λίγο να μιλήσω. Σε αυτό το σημείο η επαφή με την ξένη γλώσσα και η επίσκεψη στο ξένο κράτος βοήθησε πολύ.
- 】 Είναι διαφορετικά να διαβάζεις τη ξένη γλώσσα και διαφορετικά να μιλάς. Άρα το να έρθεις σε επαφή με έναν άλλο χώρο και να μιλήσεις είναι μια σπουδαία εμπειρία.

3. Παρακολουθήσατε κάποιο σεμιναριακό μάθημα; Και αν ναι, ποια ήταν η εντύπωσή σας, συγκρίνοντας το και με αντίστοιχα στην Ελλάδα;

Ως προς τα σεμινάρια οι συμμετέχοντες φάνηκαν ενθουσιασμένοι. Είδαν πόσες πολλές δεξιότητες απόκτησαν από τα σεμινάρια. Κάποιοι φορείς υιοθέτησαν τεχνικές σεμιναρίων και τις εφάρμοσαν σε κατοπινά πρότζεκτ. Το επίπεδο γενικά αξιολογήθηκε ως υψηλό.

- 】 ...Βέβαια βοήθησε και το αντικείμενο γιατί η κατάρτιση ήταν καθαρά πρακτική και σε όλες αυτές τις πέντε (5) μέρες εκτός από την αρχή μετά την επίδειξη όλο το υπόλοιπο ήταν βιωματικό, πρακτικό και ευχάριστο.
- 】 Ναι, παρακολούθησα. Οι διαφορές είναι τεράστιες ως προς την οργάνωση, τη δομή και τις εγκαταστάσεις. Ήταν η μέρα με τη νύχτα. Οι υπολογιστές ήταν όλοι Mac, καθένας είχε από έναν υπολογιστή.
- 】 ...Θα σας μεταφέρω το συναίσθημα μόλις επέστρεψα. Επέστρεψα λίγο απογοητευμένος. Η Ελλάδα είναι λίγο πίσω σε αυτά τα θέματα. ... Είχαμε τη δυνατότητα να εμπλακούμε σε διάφορα μέρη της εκπαίδευσης να συζητήσουμε, κ.τ.λ. Εδώ στο βαθμό που το έχω ψάξει θεωρώ ότι υστερούμε.
- 】 Η προσέγγιση ήταν μη τυπική –non formal. Υπήρχε ένα κομμάτι θεωρία, αλλά το πιο σημαντικό ήταν ότι κάναμε πρακτική. Δράσεις. Ένα σημαντικό παιχνίδι ήταν το θέατρο του καταπιεσμένου. Αντίστοιχη εμπειρία για δράση στην Ελλάδα δεν έχουμε. Θα το συνέκρινα λόγω με ομαδική ψυχοθεραπεία.
- 】 Ήταν κύκλος σεμιναρίων. ... Αυτό λοιπόν που λείπει και το είδαμε στη Γερμανία είναι το να δουλεύουμε με το σώμα, να δουλεύουμε με ψηφιακές προβολές, να χρησιμοποιούμε τον αυτοσχεδιασμό. Είναι λίγο παραδοσιακός ο τρόπος διδασκαλίας στην Ελλάδα.

4. Μετά τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα Erasmus+, ποια είναι η άποψη σας για τη Διά Βίου Μάθηση και την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;

Οι συμμετέχοντες στα σεμινάρια μίλησαν για την απουσία σεμιναρίων στον τομέα της Διά Βίου Μάθησης. Η απουσία εντείνεται από την έλλειψη πληροφόρησης. Εν τούτοις όλοι τονίζουν την ανάγκη της αυτομόρφωσης και της συμμετοχής. Επίσης πολλοί παρουσιάζονται απογοητευμένοι από την κατάσταση στην Ελλάδα.

- 】 Σίγουρα είναι πολύ σημαντική ειδικά στα πεδία της ψυχικής υγείας που οι εξελίξεις τρέχουν, οπότε πραγματικά είναι βοηθητικά.
- 】 Έχουν ξεκινήσει βήματα που στοχεύουν στη Διά Βίου Μάθηση. Έχουν ξεκινήσει προγράμματα και σαφώς υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης. Δεν ξέρω κατά πόσο ο κάθε επαγγελματίας θα μπορού-

σε να τα παρακολουθήσει ή κάθε εργοδότης να τα επαναλαμβάνει συχνά, αλλά γίνονται κάποια καλά πρώτα βήματα.

- 】 Για τη Διά Βίου Μάθηση στο εξωτερικό δεν ξέρω τι ισχύει ακριβώς. Εντούτοις αυτό που μπορώ να πω είναι ότι πρέπει να υπάρχει αυτομόρφωση. ...Τα σεμινάρια πρέπει να φτάνουν πιο πολύ στον κόσμο. Ειδικά με τα μαθήματα εξ' αποστάσεως - e-learning δεν υπάρχει δικαιολογία. Μπορείς άνετα να παρακολουθήσεις ένα σεμινάριο από το σπίτι σου.
- 】 ... Η Δια Βίου Μάθηση στην κοινωνική εκπαίδευση και όχι απλά σε μαθήματα που ακολουθούν έναν παραδοσιακό τρόπο, τέτοιου είδους εκπαίδευσης που να διαμορφώνει την κοινωνική συνείδηση νομίζω ότι στην Ελλάδα είναι ανύπαρκτη.
- 】 ...Από την εμπειρία μου η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα έχει περισσότερη σχέση με την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Υπάρχουν βέβαια προσπάθειες από ομάδες οι οποίες προωθούν τι είναι Δια Βίου Μάθηση και όχι τόσο την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση.
- 】 Στην Ελλάδα δεν υπάρχει η πληροφόρηση στις εφημερίδες, στα περιοδικά. Δεν υπάρχει η ενημέρωση ότι σε οποιαδήποτε ηλικία μπορούν να σπουδάσουν. Στην Ελλάδα υπάρχει η νοοτροπία ότι σπουδάζεις όταν είσαι νέος και αυτό που σπούδασες αυτό ακολουθείς.
- 】 ...Επειδή έχω παρακολουθήσει και πολλά σεμινάρια στην Ελλάδα από φορείς του Υπουργείου Παιδείας κυρίως, δεν υπάρχει και τόσο μεγάλη διαφορά. Βέβαια εξαρτάται και από το φορέα. Σίγουρα έχουν να δώσουν πράγματα δεν μπορώ να πω, είχαν μια ποιότητα...
- 】 Το ίδιο επίπεδο θα έλεγα με την Ελλάδα. Δεν βρήκα μεγάλες διαφορές. Καλά οργανωμένο ήταν, αλλά δεν ήταν κάτι τρομερό.
- 】 Επειδή κι εμείς διοργανώνουμε σεμινάρια, νομίζω ότι σε γενικές γραμμές ήταν επιτυχημένο, σε κάποια κομμάτια του συμμετείχαμε κι εμείς. Κάναμε κάποιες προτάσεις για βελτίωση που έκαναν ακόμα πιο ενδιαφέρον το σεμινάριο.

Ενώ, κάποιοι εκτιμούν ότι τα σεμιναριακά μαθήματα που γίνονται στην Ελλάδα ήταν καλύτερα συγκριτικά.

- 】 Έχω παρακολουθήσει και στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα πιστεύω ότι ήταν καλύτερα.
- 】 Δε θα έλεγα ότι ήταν πολύ ποιοτικό. Ειδικά για ένα τέτοιο πρόγραμμα. Και αυτό γιατί υπήρχε ένας επιμορφωτής τις πέντε μέρες. Όσο καλός και να ήταν δεν ήταν δυνατό να καλύψει όλες τις πτυχές του θέματος.

5. Η συμμετοχή σας στο πρόγραμμα επηρέασε τις κοινωνικές σας δεξιότητες;

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα και η εξωστρέφεια που αναπτύχθηκε σε αυτό φάνηκε ότι βελτίωσε τις κοινωνικές δεξιότητες όλων των συμμετεχόντων ακόμη και των κατά δήλωση κοινωνικών ατόμων. Για πολλούς ενίσχυσε το κομμάτι της αυτοαναζήτησης και της επικοινωνίας.

- 】 Έγινα περισσότερο κοινωνική και πιο ανοιχτή στη δουλειά και στην επικοινωνία με τους άλλους.
- 】 Σίγουρα γιατί ήταν σε άλλη χώρα με άλλη κουλτούρα, άλλο πολιτισμό. Οπότε για να πεις κάτι θα έπρεπε να σε νιώσουν πολύ δικό τους άνθρωπο οπότε θα έπρεπε να επικοινωνήσει κανείς διαφορετικά.

- 】 *Θετικά. Γνώρισα καινούριους ανθρώπους. Επικοινωνήσα με καινούριους ανθρώπους.*
- 】 *...Ναι βέβαια, και στον τομέα της επικοινωνίας και στον τομέα της συνεργασίας...*
- 】 *Επηρέαστηκαν. Πάντα κάτι καινούριο προστίθεται. Οι άνθρωποι είναι πάντα διαφορετικοί και έχουμε νέες εμπειρίες.*
- 】 *Από φύση είμαι πολύ κοινωνικός άνθρωπος, οπότε δεν περίμενα τη συμμετοχή μου στο πρόγραμμα για να βελτιωθούν οι κοινωνικές μου δεξιότητες ως προς το κομμάτι του χαρακτήρα μου και της δουλειάς μου. Ό,τι είδα, γνώρισα, γεύτηκα αποτελεί μια προστιθέμενη αξία για εμένα χωρίς όμως να νιώθω ότι με έκανε πιο κοινωνική.*
- 】 *Περισσότερο αυτόματα πολυπολιτισμικό, δηλαδή με βοήθησε στο να καταλάβω καλύτερα τους άλλους, να κάνω συγκρίσεις, να μας τοποθετήσω εκεί που πρέπει. Δεν ισχύει το εμείς είμαστε καλύτεροι απ' τους άλλους. Οι άνθρωποι εκεί έκαναν μια πολύ όμορφη δουλειά και πολύ καλά οργανωμένα.*
- 】 *Ναι, επηρέασε τις κοινωνικές μου δεξιότητες είναι ένα πεδίο που το αναζητώ και το ψάχνω πολλά χρόνια τώρα και σίγουρα τις επηρέασε.*
- 】 *Η επαφή με γλώσσες, πολιτισμούς, η εύρεση σε ένα ευρύ περιβάλλον, σαφώς επηρέασε την κοινωνική μου δράση. Με βοήθησε να ανοίξω και να επικοινωνήσω με τους συμμετέχοντες.*

6. Η συμμετοχή σας το πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις για άλλες χώρες και πολιτισμούς;

Τα περισσότερα από τα άτομα που συμμετείχαν στη συνέντευξη, παρά το γεγονός ότι δήλωσαν εξοικειωμένοι με την εικόνα των κρατών που επισκέφτηκαν εν τούτοις φάνηκαν ενθουσιασμένα από την επικοινωνία, τη φιλοξενία και τη συμπεριφορά των φορέων που επισκέφθηκαν. Τα άτομα που δεν είχαν επισκεφθεί ποτέ ξένη χώρα εξέφρασαν τον ενθουσιασμό τους για την υποδοχή, το ταξίδι και το χώρο που τους δόθηκε για επικοινωνία:

- 】 *...Ήμουν εξοικειωμένη με τη Σκανδιναβία, είδα και μια άλλη χώρα πώς προσεγγίζει κάποια θέματα, στην Ελλάδα δύσκολα βρίσκεις τέτοιες πρακτικές για άτομα με ειδικές ανάγκες στο κομμάτι της απλότητας της προσέγγισης.*
- 】 *Η εκπαιδευτική μας επίσκεψη ήταν στη Δανία η οποία ως χώρα μοιάζει πάρα πολύ με τη Γερμανία στην οποία έχω ζήσει. Γενικότερα οι βόρειες χώρες οργανωτικά και σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής είναι πιο μπροστά από την Ελλάδα. Επιπλέον, ο πολίτης εκεί νιώθει ασφάλεια καθώς εφαρμόζονται πολιτικές κοινωνικής ευαισθησίας και πρόνοιας. Η γνώση είναι πιο προσιτή και ίση σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Σύμβουλοι αναλαμβάνουν να καθοδηγήσουν τους ενδιαφερόμενους χωρίς οι ίδιοι να σπαταλούν ενέργεια και χρόνο.*
- 】 *Δεν νομίζω ότι υπήρχε διαφορά σε αυτό που σκεφτόμουν με αυτό που είδα. Περίμενα να δω ένα περισσότερο ανθρωποκεντρικό σύστημα. Αυτό τελικά και είδα. Η καθημερινότητα εμπειρείχε τα άτομα με αναπηρία και αυτό έχει ένα αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό σύστημα.*
- 】 *...Για παράδειγμα είδα ότι σε κάποιες χώρες δεν έχουν τα προβλήματα τα δικά μας. Δεν έχουν πρόσφυγες και όλο αυτό που γίνεται. Δεν έχουν και άποψη. Δεν προβληματίζονται ιδιαίτερα. Βλέπουν πολύ επιφανειακά το ζήτημα και δεν μπορούν να το κατανοήσουν επειδή δεν το ζουν. Δεν μπορούν να αντιληφθούν τη σοβαρότητα του ζητήματος.*

- : Νομίζω πως ναι, ανατράπηκαν. Παρ' όλο που θεωρώ ότι δεν είμαι άτομο που αναπαράγω στερεότυπα. Ωστόσο δεν σας κρύβω ότι μπορεί να είχα για τη Γερμανία, για παράδειγμα, κάποια εικόνα. Με όλα αυτά που συζητάμε τα τελευταία χρόνια της κρίσης και λοιπά, για τη Γερμανία, ίσως η μοναδική χώρα για την οποία είχα κάποια επιφύλαξη. Πηγαίνοντας εκεί και βιώνοντας τη φιλοξενία των Γερμανών συναδέλφων και βλέποντας την καθημερινότητα της χώρας ανατράπηκαν πολλά πράγματα αναφορικά με την ιδέα που είχα.
- Οι χώρες αυτές όπως Τσεχία, Σλοβακία... δεν άλλαξε η άποψή μου, ήξερα ότι δεν έχουν εμπειρία και κάποιοι από αυτούς είναι αρνητικοί [για τους πρόσφυγες].
- Ναι, άλλαξε προς το θετικό όχι προς το αρνητικό.
- Γνώρισα πράγματα βιωματικά και έχοντας την εποπτεία γνώρισα τι είναι το Βερολίνο και τι πρεσβεύουν άνθρωποι από άλλες χώρες. Είχα μια άποψη που επηρεάστηκε μετά από το πρόγραμμα.
- Συνέβαλε το πρόγραμμα σε σημαντικό βαθμό γιατί δεν ήταν μόνο η συναναστροφή με τους ανθρώπους στο πλαίσιο ενός σεμιναρίου ή ενός αντικειμένου, αλλά έχει να κάνει με τη γνωριμία με τον τόπο, με τους ανθρώπους, με την κουλτούρα μέσω των δραστηριοτήτων στο πλαίσιο των προγραμμάτων.
- Επηρεάστηκα θετικά και επιβεβαιώθηκε η γνώμη μου για τους Γερμανούς ότι είναι πολύ μεθοδικοί και αυτό μου αρέσει πολύ. Ήταν πολύ καλή η στάση τους απέναντί μας. Δεν αντιμετωπίσαμε ρατσισμό, ούτε μας υποβάθμισαν. Μας αντιμετώπισαν ως επαγγελματίες.
- Το πολιτισμικό κομμάτι είναι ό,τι καλύτερο. Ήθελα να επαληθεύσω αυτά που άκουγα για τους ανθρώπους. Στη Μάλτα αυτό που πίστευα για τους ανθρώπους επαληθεύτηκε. Ήταν πάντως πολύ καλύτερα απ' ό,τι περίμενα.
- Ναι βέβαια γιατί δεν είχα εμπειρία για άλλες χώρες και πολιτισμούς. Αυτό ήταν το πρώτο μου ταξίδι εκτός Ελλάδας και με επηρέασε πολύ. Κατάλαβα αυτό που λένε ότι άμα πας σε άλλη χώρα βλέπεις κάτι διαφορετικό. Ίσως μιλάμε για καινούργιους κώδικες επικοινωνίας.
- Ειδικά για τη Γερμανία που επισκεφτήκαμε ναι. Το σεμινάριο ήταν πολυπολιτισμικό... Με αυτά τα άτομα μιλήσαμε κι ανταλλάξαμε απόψεις για το πώς είναι η ζωή σε άλλες χώρες, πώς ζουν στη Γερμανία ερχόμενοι από άλλες χώρες, πώς είναι οι εργασιακές τους συνθήκες.

7. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε την άποψή σας για το σχολείο και την εκπαίδευση γενικότερα;

Η άποψη των ατόμων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, για το σχολείο και την εκπαίδευση ενισχύθηκε. Αυτό σε μεγάλο βαθμό ήταν λογικό γιατί η συμμετοχή τους και μόνο φανέρωνε μια αρχική θετική στάση. Μέσα από τις συνεντεύξεις φαίνεται ο ρόλος της θετικής εμπειρίας στην ενίσχυση της θέσης του σχολείου και της εκπαίδευσης στη ζωή τους.

- Ναι, την επηρέασε για το πώς πρέπει να είναι τελικά η εκπαίδευση και το σχολείο. Πώς εντάσσονται τα άτομα με αναπηρία σε ένα σύστημα, τι παρέχει το σύστημα αυτό για τα άτομα και τις οικογένειές τους.
- Το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα θα έπρεπε να είναι μία από τις κυριότερες επενδύσεις της πολιτείας. Να καλλιεργεί την κριτική σκέψη, να προωθεί τη δημιουργική έκφραση και να ωθεί

τους νέους προς τη γνώση. Αντί αυτού παρατηρούμε ένα σχολείο που μεταδίδει στείρα γνώση και μια ύλη που πρέπει να διδαχτεί όπως την έχει ορίσει το Υπουργείο Παιδείας και όχι όπως την έχει οραματιστεί ο δάσκαλος/καθηγητής. Τέλος το εκπαιδευτικό μας σύστημα υπόκειται σε μια σειρά από αλλαγές ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση. Στη Δανία η εκπαίδευση είναι μια συλλογική προσπάθεια είναι υπόθεση όλων προωθώντας τη γνώση υπέρ του πολίτη.

- 】 *Είδα ότι μπορώ να φέρω έναν νέο τρόπο διδασκαλίας και στους ενήλικες και στα παιδιά. ... Άρα λοιπόν με έκανε κι εμένα να ψάξω για διάφορα πράγματα. Δίνει επίσης το κίνητρο και στα παιδιά (μαθητές) για αναζήτηση αφού βρίσκομαι σε διαρκή αναζήτηση κι εγώ.*
- 】 *Ασφαλώς και θα ήθελα το σχολείο που πέρασα στη ζωή μου να ήταν με τέτοιους όρους και φιλοσοφία.*
- 】 *Από τη στιγμή που ασχολούμαι με την εκπαίδευση ενηλίκων προσπαθώ όχι μόνο να μαθαίνω αλλά και να προωθώ την ιδέα του σχολείου και της εκπαίδευσης. Οπότε είναι και ο στόχος μας να προωθούμε τη σημασία της εκπαίδευσης στον κόσμο.*
- 】 *Ενίσχυσε την άποψή μου σχετικά με τη θέση του σχολείου και την εκπαίδευση. Το σχολείο μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό κύτταρο το οποίο στη συνέχεια θα οδηγήσει στην ανάπτυξη θετικών στάσεων και συμπεριφορών για την εκπαίδευση.*
- 】 *Την επηρέασε θετικά. Γενικά προσέφερε, ειδικότερα στον τομέα του πώς να προσεγγίσεις άτομα μέσω της τέχνης, άτομα περιθωριοποιημένα. ... Το βήμα παραπάνω ήταν για άτομα που δεν γνωρίζουν την γλώσσα. Άτομα που έρχονται από άλλη χώρα και πρέπει να τους μεταδώσεις το δικό σου πολιτισμό μέσα καθαρά από ένα μη γλωσσικό προϊόν, τη μουσική, την τέχνη, το χορό ή τον συνδυασμό τους μέσα από μια παράσταση.*

8. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε την αυτοπεποίθησή σας;

Τα άτομα που συμμετείχαν στη συνέντευξη δήλωσαν πως η αυτοπεποίθηση βελτιώθηκε. Κάποιοι αναφέρονται στην προσωπική αυτοπεποίθηση, η περισσότεροι αναφέρθηκαν στην επαγγελματική αυτοπεποίθηση. Αυτό τους έκανε να νιώθουν πιο δυνατοί και επαρκείς. Η αυτοπεποίθηση επίσης ενισχύθηκε από την επιβεβαίωση ότι κάνουν καλά τη δουλειά τους και ότι χρησιμοποιούν τεχνικές αποδεκτές από τους διεθνείς φορείς. Επίσης σημαντικό μέρος της ενίσχυσης είναι ότι από τα ταξίδια φέρνουν πίσω εμπειρίες και καινοτομία η οποία τους κάνει να νιώθουν περισσότερο επαγγελματική αυτάρκεια.

- 】 *Ναι. Βελτιώνει την αυτοπεποίθηση σε πολλούς τομείς. Από την επιλογή, που δείχνει ότι ο φορέας σε εμπιστεύεται, πιστεύει σε εσένα, επενδύει. Επιπλέον πράγματα που κάνω εδώ και τα βλέπω και στο εξωτερικό μου δείχνουν ότι τα κάνουμε καλά και πρέπει να προχωρήσουμε, και πόσο μάλλον αν δεις και καινούργια πράγματα που μπορείς να τα φέρεις στην Ελλάδα και πάλι σε εξελίσει και σου δίνει κίνητρο ότι γνωρίζεις κάτι νέο.*
- 】 *Βελτιώθηκε προς το καλύτερο.*
- 】 *Βελτιώθηκε. Η επιμόρφωση... καινούργιες εμπειρίες. Το γεγονός ότι βρέθηκα σε ένα περιβάλλον σε μια ξένη γλώσσα και μπόρεσα να σταθώ βελτίωσε την αυτοπεποίθησή μου."*
- 】 *Αυτοπεποίθηση... Σαφέστατα βελτιώθηκε, γιατί ακόμα και το γεγονός ότι φεύγεις να πας σε μια ξένη χώρα με ανθρώπους που δεν γνωρίζεις και όλη αυτή η εμπειρία μέχρι να ξεκινήσεις από δω και να ολοκληρωθεί και να επιστρέψεις... Ωραίες εμπειρίες"*

- 】 Από την άποψη ότι μπορώ πια να πω ότι ένα μοντέλο που το γνώριζα θεωρητικά το έχω δει και στην πράξη, ναι. Επομένως αυτοπεποίθηση από άποψη γνώσης, αλλά όταν ξέρεις περισσότερα και δεν μπορείς να τα εφαρμόσεις είναι δύσκολα τα πράγματα.
- 】 Ναι γιατί το τεχνολογικό κομμάτι δεν το ήξερα και είναι ωραίο να βλέπεις νέα πράγματα. Οπότε νιώθω ότι μπορώ να δημιουργήσω νέα πράγματα. Θέλει δουλειά για να αφομοιώσεις το νέο και να έχεις και ένα αποτέλεσμα.
- 】 Θα έλεγα ότι τέτοιου είδους βιωματικά εργαστήρια όντως έχουν αυτό το σκοπό. Να βελτιώνουν την εσωτερική αντίσταση που παρουσιάζεις μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον οπότε πραγματικά τελικά βοηθούν στη βελτίωση της αυτοπεποίθησης.
- 】 Σχετικά ναι. Βοήθησε στο να αναπτύξω περισσότερο την ενσυναίσθηση. Να βλέπω πέρα από τα λόγια των συνεργατών, να προσπαθήσω να αντιληφθώ καλύτερα τι αισθάνονται. Νιώθω πιο άνετα να επικοινωνήσω με τον συνεργάτη και να καταλάβω σε ποια κατάσταση βρίσκεται την ώρα που μιλάμε.

9. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας;

Όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι αναπτύχθηκε καλό κλίμα ανάμεσα στην ομάδα. Τόνισαν ότι το ταξίδι και η κοινή εμπειρία βελτίωσαν τις σχέσεις ανάμεσα στην ομάδα και κατά συνέπεια βελτίωσαν τη συνεργασία και την ποιότητα των σχέσεων. Επίσης αναφέρθηκε η χρήση κοινού κώδικα στα μέλη της ομάδας, γεγονός που βοήθησε στη δουλειά.

- 】 Γενικά έχουμε πολύ καλό επίπεδο συνεργασίας. Επίσης, όσοι δεν κατάφεραν να έρθουν ήταν ανοικτοί στο να ακούσουν τις νέες προτάσεις. Αυξήθηκε η συνεργασία με τα μέλη της ομάδας που ταξιδέψαμε και εδραιώθηκαν οι σχέσεις. Δεθήκαμε αλλιώς.
- 】 Η συμμετοχή μου στο πρόγραμμα επηρέασε θετικά τη σχέση μου με την υπόλοιπη ομάδα. Η συνεργασία μας ήταν άψογη και η αίσθηση -ότι ήμασταν ξένοι σε μια ξένη για μας χώρα- μας συσπείρωσε δημιουργικά.
- 】 Σαφέστατα. Οι μέρες που περάσαμε εκεί συνέβαλαν στην ενίσχυση της ομάδας –team building. Καλείσαι να συνεργαστείς με έναν άλλο τρόπο με ανθρώπους που μέχρι τότε γνώριζες ελάχιστα μέσα από την εργασία. Οπότε εξαρχής αλλάζουν οι κανόνες και μπαίνουν νέα όρια στην ομάδα. Ξαναγνωριστήκαμε. Και είναι ένα από τα κομμάτια που είναι απαραίτητο να γίνεται μέσα στην ομάδα. Και μόνο που υπάρχει ως αναφορά είναι σημαντικό.
- 】 Το καλό ήταν ότι γνωριζόμασταν με τα μέλη της ομάδας. Μετά το ταξίδι με πολλούς απ' αυτούς συνεργαστήκαμε πάνω στο ίδιο αντικείμενο. Μεταξύ μας πάντως έτσι κι αλλιώς είμαστε μια ομάδα ενωμένη.
- 】 ...Κάθε πρόγραμμα που έχει να κάνει κάτι τέτοιο δηλαδή που βγαίνει στο εξωτερικό σαν ομάδα, να λειτουργήσει από κοινού πρέπει να συνεργαστεί να βγάλει ένα έργο κι είναι πάρα πολύ καλό.
- 】 ...Ναι πολύ και με τους συναδέλφους που ήμασταν από δω, είμαστε παιδαγωγική ομάδα και συνεργαστήκαμε πάρα πολύ καλά.
- 】 Η συνεργασία μας ήταν εξαιρετική, εξελίχθηκε, νομίζω ότι υπήρξε μία ζύμωση όσον αφορά το θέμα και νομίζω ότι δουλέψαμε πολύ καλά ως ομάδα.

- 】 Θετική ήταν η συνεργασία. Ο καθένας ανάλογα με τις δυνατότητές του και τις γνώσεις του βοήθησε, υπήρχε ένας καταμερισμός. Με αυτούς τους ανθρώπους γνωριζόμασταν κιόλας.
- 】 Τις περισσότερες φορές με ελάχιστες εξαιρέσεις ήταν εποικοδομητική, σε καλό πλαίσιο. Γνώρισα και καλούς ανθρώπους με διάθεση για συνεργασία.
- 】 Ασφαλώς. Καταρχήν κάτι που μου αρέσει και μου έδωσε τη δυνατότητα να δίνω μεγαλύτερη σημασία στους γύρω μου κρατώντας χαμηλότερους ρυθμούς. Έχω βιώσει ότι στις σχέσεις των ανθρώπων υπάρχει ταχύτητα, υπάρχει πανικός, όλα να γίνουν γρήγορα και τελικά δεν δίνεις καμία σημασία στον άλλο. Είδα ανθρώπους να ακούν υπομονετικά να μη βιάζονται να απαντήσουν κι αυτό είναι κάτι που θέλω να αναφέρω. Μπορώ να πω πολλά. Τα μέλη της ομάδας που πήγαμε γνωριζόμασταν από πριν. Από τη δικιά μου την πλευρά βελτιώθηκαν οι σχέσεις μαζί τους.
- 】 Ναι βεβαίως. Με κάποιους συμφωνήσαμε με κάποιους ήρθαμε σε κόντρα. Αλλά ακόμα και αυτό προάγει τις ανθρώπινες σχέσεις και τις σχέσεις της ομάδας.
- 】 Ναι, μας έφερε πιο κοντά, και επειδή συμμετείχαμε στο ίδιο γεγονός, είχαμε ένα κοινό σημείο αναφοράς που ήταν το συγκεκριμένο σεμινάριο, και η γνώση που πήραμε θα μας βοηθήσει να συνεργαστούμε με καλύτερους όρους στο μέλλον.

10. Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε θέματα εκπαίδευσης ή και εργασίας στις χώρες που επισκεφθήκατε;

Οι πρακτικές που ανέφεραν τα άτομα που συμμετείχαν στην συνέντευξη αφορούσαν τη θεματική την οποία διδάχθηκαν και είχαν συνάφεια με το χώρο που υπηρετούσαν ως επαγγελματίες. Έτσι συζητήθηκαν πρακτικές που είχαν αναφερθεί και από τους Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων.

- 】 Στο θέμα προσέγγισης κάποιων περιστατικών μας βοήθησε να δούμε πώς μπορούμε να πλησιάσουμε αποτελεσματικότερα αυτά τα περιστατικά και όσον αφορά στην καινοτομία κάποια πράγματα τα οποία δεν τα τρέχαμε, προσπαθήσαμε να τα εντάξουμε σιγά σιγά στο πρόγραμμά μας. Βέβαια και η κοινωνία έχει κάποιες άμυνες. Με τα ελληνικά πάντως δεδομένα προσπαθήσαμε και προσπαθούμε να βάζουμε δραστηριότητες σαν αυτές που είδαμε.
- 】 Καλές πρακτικές αυτό που είπα και πριν: ότι κάθονται για παράδειγμα στην Ιταλία οι συνάδελφοι μετά το πέρας διδακτικού ωραρίου και η δασκάλα των παράλληλων τάξεων ας πούμε της Τρίτης και της Τετάρτης έχουν συνεργασία συστηματικά. Είναι στο συμβόλαιο τους ότι κάθε Τετάρτη 2 με 4 οι δάσκαλοι του σχολείου και όσοι έχουν τμήματα της ίδιας τάξης συνεργάζονται για να σχεδιάσουν το πρόγραμμα της επόμενης εβδομάδας. Είναι σχολεία της Γερμανίας, της Εσθονίας και μέσα στο σχολείο υπάρχει εργαστήριο με εργαλεία που θα χρησιμοποιήσουν κάποιες θεωρητικές γνώσεις στην πράξη.
- 】 Ναι. Οι πιο καλές πρακτικές εστίαζαν στον τρόπο που εντάσσονται τα άτομα στην ομάδα, ο τρόπος που δούλευαν ανεξάρτητα από την αναπηρία. Ουσιαστικά στον τρόπο με τον οποίο δούλευαν με τα άτομα. Σημαντική καλή πρακτική ήταν επίσης ότι η υποστήριξη ήταν ανάλογα με το άτομο. Υπήρχαν άτομα που βοηθούσαν ανάλογα με την περίπτωση αυτούς που το είχαν ανάγκη. Σε ένα εργαστήριο μπορεί να ήταν και πέντε έξι άτομα επιπλέον. Σαν παράλληλη στήριξη. Ανάλογα με τη βοήθεια που χρειαζόταν ο καθένας είχε και την αντίστοιχη ειδικότητα κοντά του ώστε να μπορέσει να ενταχθεί.

-]** *Ναι, μας έφερε σε επαφή με το πρόγραμμα της επαυξημένης πραγματικότητας και είδαμε πως μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε μέσα στην τάξη και στα σεμινάρια τα οποία προσφέρουμε. Επίσης μας έφερε σε επαφή με μια καλή μέθοδο για την οργάνωση σεμιναρίων σε επαγγελματίες.*
-]** *Ναι, ήταν πολύ θετικό το σεμινάριο. Ήταν καλά δομημένο, έπιασαν το θέμα από την αρχή και το πήγαιναν έως στο τέλος. Συζητούσαμε τις ενέργειες που πρέπει να κάνουμε για τη διαχείριση της κρίσης, και μας έκαναν και λίγες ασκήσεις (γέλιου και αναπνοής) οι οποίες αν και δε νομίζω να βοήθησαν, εντούτοις ήταν μια πρακτική. Ήταν θετικό.*
-]** *Υπάρχουν γενικότερα στο χορό κάποιες τεχνικές που άλλος χορεύει χωρίς να το καταλάβει. Ακόμα κι αν τα όρια αυτά τίθενται από την κουλτούρα του ή από μία προσωπική του άρνηση να χορέψει. Τέτοιες τεχνικές έχουμε δοκιμάσει στους μετανάστες και σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες αφού μεγάλο μέρος της εργασίας μου εστιάζει σε αυτές τις ομάδες στο πλαίσιο του κοινωνικού έργου με το οποίο ασχολούμαι. Οπότε τέτοιου είδους καλές πρακτικές τις οποίες διδάχτηκα στη Γερμανία έχουν βοηθήσει σε όλο το έργο που κάνω.*

11. Μέσα από την εμπειρία σας από το Πρόγραμμα Erasmus+, έχετε να προτείνετε κάτι για την αύξηση της ελκυστικότητας της Διά Βίου Μάθησης και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στη χώρα μας;

Στις προτάσεις για την αύξηση της ελκυστικότητας της Διά Βίου Μάθησης από τους συμμετέχοντες περιλαμβάνονται η καινοτομία και η δυναμική που έχει στην κινητοποίηση επαγγελματιών. Επίσης τόνισαν ότι το παράδειγμα ανθρώπων που επιμορφώθηκαν μπορεί να συμβάλλει θετικά στην προσέλκυση περισσότερων ενηλίκων. Αναφορές έγιναν στην ανάγκη αλλαγής του τρόπου που παρουσιάζονται τα μαθήματα και τονίστηκε η ανάγκη εύρεσης ενός μη συμβατικού μοντέλου προκειμένου να προσελκύσει τα άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο και που η ένταξή τους σε μοντέλα μάθησης θα ήταν πολύτιμη. Επίσης τονίστηκε η ανάγκη στην αλλαγή κουλτούρας ώστε τα προγράμματα να μην απευθύνονται μόνο σε επαγγελματίες αλλά σε ένα ευρύ κοινό διαφόρων κατηγοριών που θα μπορούσε ακόμα και για κοινωνικούς λόγους να παρακολουθήσουν ανάλογα προγράμματα.

-]** *Τι να προτείνω τώρα αυτά τα πράγματα είναι κι οικονομικά. Ο άλλος δεν έχει κάποιο κίνητρο δεν πάει αν είναι να πληρώνει. Αυτή τη στιγμή είναι δύσκολα τα πράγματα αλλά θα πρέπει να γίνονται δωρεάν κάποιες επιμορφώσεις. Θα πρέπει να είναι στο πλαίσιο της βιωματικής συνεργατικής μάθησης. Δηλαδή λίγο έξω από το πολύ προγραμματισμένο και καθόμαστε και ακούμε, ότι υπάρχουν διαφάνειες που δίνονται και τέτοια πράγματα. Θα πρέπει να υπάρχει χώρος για να μπορούν να εκφραστούν απόψεις για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι. Για τους εκπαιδευτικούς, τα στελέχη, και όλους όσοι ασχολούνται με το χώρο να εκφράσουν δυσκολίες στη δουλειά και να είναι βιωματική. Να υπάρχουν άτομα που να εκπαιδεύουν με βιωματικό τρόπο*
-]** *Να λειτουργήσουν τα κέντρα Διά Βίου Μάθησης στους Δήμους όλης της χώρας, να λειτουργήσουν ουσιαστικά όμως. Ξεφεύγοντας από αυτό το δασκαλοκεντρικό και γνωσιοκεντρικό μοντέλο, να πάνε σε μεγαλύτερο βάθος όσον αφορά τις κοινωνικές δεξιότητες και άλλες δεξιότητες που μπορούν να αναπτύξουν οι συμμετέχοντες. Να τους δώσουν το λόγο, να συνεργάζονται μεταξύ τους, παρά να έχουμε αυτό το γνωστό μοντέλο που συναντάμε και μέσα στα σχολεία. Το γνωσιοκεντρικό. Το μοντέλο που ένας δάσκαλος κάθεται απέναντι σε ένα ακροατήριο και μιλάει, μιλάει χωρίς οι άλλοι να συμμετέχουν.*
-]** *Ναι, από τη μία θα πρέπει να δοθούν κίνητρα στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι και αυτοί αισθάνονται απαξιωμένοι από το σύστημα. Θα μπορούσε να είναι μία μοριοδότηση για τις κρίσεις, ίσως να*

ενισχύεται η καριέρα τους. Και τα σεμινάρια να είναι κυρίως βιωματικά. Από τη μία είναι οι συνάδελφοι που δε θέλουν να πάνε γιατί δεν έχουν εσωτερικό κίνητρο. Αυτοί που έχουν εσωτερικό κίνητρο θα πάμε όπως και να' χει. Το θέμα είναι πώς θα κερδίσει η Διά Βίου Μάθηση εκείνους που θα διαθέσουν το χρόνο τους εκτός ωραρίου. Ενδεχομένως να γίνεται και μέσα στο ωράριο προκειμένου να παρακολουθήσουν όσοι δε θα διέθεταν το απόγευμά τους. Και πρέπει να είναι βιωματικά για να κερδίσουν, να δουν πρακτικές που μπορούν να εφαρμόσουν στην τάξη για τα παιδιά.

- } Πιστεύω ότι θα πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη ενημέρωση για το έργο και τους στόχους του τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Έτσι οι νέοι θα συνειδητοποιήσουν καλύτερα τις επαγγελματικές προοπτικές που θα μπορούσαν να έχουν σε μια τόσο ανταγωνιστική κοινωνία που ανά πάσα στιγμή παραδοκεί η μάστιγα της ανεργίας. Επιπλέον οι ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας είναι τέτοιες που όχι μόνο είναι επιτακτική η επιπλέον επιμόρφωση αλλά ακόμα και η αλλαγή επαγγέλματος. Από τα 22 που κάποιος θα έχει πάρει το πτυχίο του μέχρι και τη συνταξιοδότηση του στα 67 του χρόνια μεσολαβούν 45 χρόνια! Σε αυτά τα 45 χρόνια είναι ραγδαίες οι αλλαγές, οι εξελίξεις και οι ανάγκες της κοινωνίας για επιπλέον γνώση και εξέλιξη.
- } Η εμπειρία μου γενικότερα θα έλεγα ότι ενίσχυσε την άποψή μου για τη σημασία της Διά Βίου Μάθησης. Κι αυτά πρέπει να γίνονται με έναν οργανωμένο τρόπο, προσαρμοσμένο στις ανάγκες και στις απαιτήσεις των ενηλίκων, και πρέπει να είναι πολύ σοβαρά και πολύ στοχευμένα για να εξυπηρετήσουν τους στόχους τους. Νομίζω ότι υπάρχει ακόμα περιθώριο μεγάλο βελτίωσης.
- } Σίγουρα θα εστίαζα στην καινοτομία, να μην ήταν κάτι που ένας ενήλικας θα το είχε ξαναδεί. Ίσως και το να υπάρχει τμήμα επιμόρφωσης σε μια ξένη χώρα είναι πολύ σημαντικό όπως συνέβη σε εμάς.
- } Πιστεύω ότι αν υπάρχει βιωματική εκπαίδευση και οργάνωση θα πάει πάρα πολύ καλά. Αν όμως δεν υπάρχουν γενικά συνάδελφοι και ο κόσμος που συμμετέχει δεν μπορεί να γνωριστούν μεταξύ τους και να συνομιλήσουν ισότιμα με έναν άλλο τρόπο είναι πιο δύσκολο ή αν ακούν τα ίδια και τα ίδια πράγματα, τα οποία μπορούν και να διαβάσουν.
- } Παρέμεινα στην ίδια άποψη. Υπάρχει μια ομάδα ανθρώπων που το επιδιώκει, μια συγκεκριμένη ομάδα που συμμετέχει στο Erasmus+ και διευρύνεται βάσει της προηγούμενης ομάδας που είχε συμμετάσχει. Πρέπει κανείς να έχει ήδη ενδιαφέρον για να μπορέσει να παρακολουθήσει την Εκπαίδευση Ενηλίκων.
- } Σημαντικός τομέας που θα πρέπει να αναπτυχθεί. Δεν έχει αναπτυχθεί όσο χρειάζεται. Έχει όλα εκείνα τα στοιχεία της εκπαίδευσης, της παιδαγωγικής, που το κάνουν να διαφέρει. Έχει τα στοιχεία δηλαδή της ανάπτυξης κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας, της συνεργατικής μάθησης, που τα θεωρώ πολύ σημαντικά. Νομίζω, είναι και η προσωπική μου αγωνία, γιατί έχω κάνει προσπάθειες, όχι σε προσωπικό επίπεδο, αλλά περισσότερο εθελοντικά για τη διοργάνωση κάποιων σεμιναρίων για ενήλικες, για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, ή την εκμάθηση δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες κ.λπ.
- } Νομίζω ότι την Εκπαίδευση Ενηλίκων δεν την έχουμε προωθήσει πολύ. Δεν έχουμε πείσει τους ενήλικες οι οποίοι εργάζονται για την αναγκαιότητά της. Το βλέπω και στους καθηγητές στο σχολείο. ...Με τα λόγια δεν πείθεται κάποιος. Μόνο μέσα από το παράδειγμα ανθρώπων που έχουν βιώσει ανάλογες πρακτικές μπορεί να πειστεί κάποιος ενήλικας ότι αυτό που πρόκειται να κάνει είναι ωφέλιμο.

- 】 Βασικά πρέπει να κάνουμε όλο τον κόσμο να αισθανθεί σαν στο σπίτι του. Να μην μπαίνει σε έναν νέο χώρο, να αισθανθεί όπως στο σπίτι του. Τότε μόνο πιστεύω ότι ο κόσμος θα έρθει και θα παρακολουθήσει τα μαθήματα. Και τότε μόνο θα βγει κάτι θετικό από αυτό.
- 】 Θα μπορούσαν να γίνουν προγράμματα εκπαίδευσης για μη επαγγελματίες. Είναι καλό να προωθηθούν ανάλογες ενέργειες, να ασχοληθεί για παράδειγμα κάποιος με την τέχνη χωρίς να είναι απαραίτητο να γίνει ηθοποιός ή χορευτής. Άρα να μην συνδέεται η εκπαίδευση με την επαγγελματική βελτίωση αλλά γιατί όχι με την ανάταση, την τέρψη. Ήδη γίνονται προγράμματα για ηλικιωμένους αλλά καλό θα ήταν να γίνουν οι δραστηριότητες μέσα στο πλαίσιο της Δια Βίου Μάθησης που θα εντάξουμε παιδιά στο χορό που δεν είναι όμως χορευτές και που δεν ασχολούνται με το χορό.

12. Για ποιους λόγους πιστεύετε η συμμετοχή σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή;

Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε χαμηλή συμμετοχή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτό κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων είναι η νοοτροπία των Ελλήνων, το πλαίσιο της κρίσης που υποβάλλει τους ανθρώπους σε ένα διαρκές τρέξιμο με αποτέλεσμα να μην επενδύουν στην εκπαίδευσή τους. Επίσης η αριστεία και η αίσθηση της αποτυχίας, η έλλειψη υποδομών που δεν δημιουργεί το πλαίσιο, η έλλειψη ανοικτότητας και πληροφόρησης.

- 】 Μήπως έχουμε την κουλτούρα ως λαός; Δεν έχουμε αναπτύξει την κουλτούρα της Δια Βίου Μάθησης στην ελεύθερη αγορά. Ίσως φταίει και η καθημερινότητα που δεν βοηθάει τους ανθρώπους να ξεφύγουν από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Σκέφτονται και τις άλλες υποχρεώσεις τους. Ή δεν το πιστεύουν ότι αξίζει να δαπανήσουν το χρόνο τους.
- 】 Δεν φτάνει το πρόγραμμα σε αυτόν που πραγματικά το χρειάζεται.
- 】 Γίνονται για να γίνονται. Συνεπώς, δεν είναι καλά οργανωμένα.
- 】 Όπως προανέφερα, η συμμετοχή σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι χαμηλή διότι δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση. Επίσης, η κουλτούρα του Έλληνα πολίτη συμβάλλει στη χαμηλή συμμετοχή. Το ενδιαφέρον για σπουδές αρχίζει και τελειώνει με τις πανελλήνιες εξετάσεις και την εισαγωγή του νέου σε μια σχολή. Φυσικά μετά τη διεκπεραίωση των σπουδών, προτεραιότητα έχει η ανεύρεση εργασίας και κάπως έτσι η συμμετοχή σε τέτοιου είδους προγράμματα περνάει σε δεύτερη μοίρα.
- 】 Υπάρχει μια υπερπροσφορά που δεν είναι εύκολο για το συμμετέχοντα να ξέρει εκ των προτέρων την ποιότητα τους. Κάποια δεν είναι ποιοτικά. Τα μαθήματα που προσφέρονται πρέπει με κάποιο τρόπο να αξιολογούνται. Να υπάρχει ένα κριτήριο ποιοι είναι οι επιλέξιμοι οργανισμοί στην προσφορά αυτών των μαθημάτων.
- 】 Καθένας κάνει 2 και 3 δουλειές. Και εμείς δηλαδή. Πάρα πολύ δύσκολα τα πράγματα στις δουλειές, με ελλείψεις, και γενικώς δεν είναι ότι απαξιωνούμε την εκπαίδευση. Ίσως αν δίνονταν ευκαιρίες κι από τη δουλειά να εκπαιδευτούν κάποιες ώρες να υπήρχε ένα κίνητρο να συμμετέχουν, να είναι μειωμένο το ωράριο τους εκείνη την περίοδο που συμμετέχουν, να υπάρχει μια διευκόλυνση...
- 】 Οι συνάδελφοι, μετά την κρίση ειδικά, αισθάνονται απαξιωμένοι. Με τις περικοπές στους μισθούς, ενδεχομένως επειδή κάποιοι κάνουν δεύτερη δουλειά το απόγευμα προκειμένου να συμπλη-

ρώσουν το εισόδημά τους. Το γεγονός ότι η επιμόρφωση δεν συνδέεται με κάποια εξέλιξη, δεν λαμβάνεται υπόψη κάπου, παρά μόνο κάποια σεμινάρια σε αυτούς που θέλουν να λάβουν θέση διευθυντών ή να διεκδικήσουν κάποιες άλλες θέσεις.

- 】 Διαχείριση καθημερινότητας και εξοικονόμησης των προς το ζην. Αυτά είναι ο λόγος. Παλιότερα που υπήρχε μεγαλύτερη άνεση νομίζω υπήρχε μεγαλύτερη συμμετοχή.
- 】 Ναι, η συμμετοχή σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι χαμηλή. Μάλλον αυτό προέρχεται από το ότι οι εργαζόμενοι, οι επαγγελματίες δεν κάνουν κάτι αν δεν τους χρειάζεται απόλυτα. Είναι η νοοτροπία μας. Επίσης η σύνδεση με την αμοιβή δηλαδή ότι κάποιος παρακολουθεί σεμινάρια για να πάρει μόνο χρήματα αυτό οδηγεί στο να χάνουμε τη διαδικασία της εκπαίδευσης.
- 】 Χαμηλή θα έλεγα. Νομίζω ότι δεν υπάρχει υποδομή. Δηλαδή η συμμετοχή προϋποθέτει αντίστοιχα υποδομή, η οποία μπορεί να κοινωνήσει το προς εξέταση θέμα σε ευρεία κλίμακα. Νομίζω ότι το Δημόσιο είναι απών σε όλη αυτή τη διαδικασία. Είναι και η διαφορά της κουλτούρας. Αυτό που βλέπω στις ομάδες που έρχονται από το εξωτερικό είναι ότι έχουν μία κουλτούρα κοινωνικής συνείδησης. Αυτό είναι μία κουλτούρα που δημιουργείται μέσα στην κοινωνία και δεν μπορώ να πω ότι μπορεί να αλλάξει από τη μία στιγμή στην άλλη. Είναι κάτι που αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα δεν προσελκύει την συμμετοχή. Γενικά ο Έλληνας φοβάται να κοινωνικοποιηθεί.
- 】 Ζούμε σε μία χώρα το γνωρίζετε κι εσείς που μας κυνηγάει η αριστεία σε κατασταλτικό βαθμό. Και όταν δεν την επιτυγχάνουμε, παραλύουμε πολλές φορές. ... Δυστυχώς ευθυνόμαστε και οι ίδιοι φορείς που παρέχουμε την Εκπαίδευση Ενηλίκων, στο κομμάτι της ανοικτότητας όπως σας είπα.
- 】 Η συμμετοχή είναι ιδιαίτερα χαμηλή είτε γιατί δεν υπάρχει ενημέρωση είτε γιατί δεν είναι στην κουλτούρα των Ελλήνων.

Μικρότερος αριθμός από τους ερωτώμενους εστίασε στην υψηλή συμμετοχή κυρίως νέων, ή συγκεκριμένης κατηγορίας επαγγελματιών που επιδιώκουν της επιμορφώσεις ή και γυναικών.

- 】 Είναι υψηλή πλέον. Θεωρώ ότι υπάρχει η νοοτροπία ότι όσο περισσότερα χαρτιά μαζέψω τόσο καλύτερο βιογραφικό θα έχω. Είναι σημείο των καιρών και της ανεργίας. Από την άλλη θέλω να είμαι αισιόδοξη γιατί έχω γνωρίσει και ανθρώπους και νέα παιδιά που έχουν αποφασίσει σοβαρά αυτό με το οποίο ασχολούνται γι' αυτό και επιμορφώνονται.
- 】 Νομίζω ότι έχουν γίνει ανοίγματα προς τη Δια Βίου Μάθηση. Βλέπω τα νέα παιδιά που έρχονται, που έχουν θέληση για να μάθουν και να κάνουν πράγματα. Υπάρχουν και οι παλαιότεροι επαγγελματίες που βαριούνται, που λένε «δεν θέλω, τι θα κερδίσω»;
- 】 Δεν ξέρω δεν μπορώ να το πω δεν έχω πολύ μεγάλη εμπειρία σε αυτό το κομμάτι. Σε προγράμματα που παρακολούθησα υπήρχε συμμετοχή κυρίως από γυναίκες. Η ανάγκη είναι και το να μάθω κάτι, δεν γνωρίζω σε τι βαθμό υπάρχει η κουλτούρα αλλά σε μεγάλο βαθμό υπάρχει και η κοινωνικοποίηση.
- 】 Δεν είναι εύκολο να κρίνω από τα δικά μας σεμινάρια. Γενικά όσο περνάει ο καιρός τόσο περισσότερα άτομα έχουν ανάγκη να εξελίσσονται συμμετέχοντας σε σεμινάρια.

7. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+· ΟΜΑΔΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

7.1. Ανάλυση του λόγου των συμμετεχόντων στην Ομάδα Εστίασης

Στο πλαίσιο της Μελέτης Αποτίμησης Αντίκτυπου των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ Εκπαίδευσης Ενηλίκων για τη χρονική περίοδο 2014-2018 πραγματοποιήθηκε στις 29 Οκτωβρίου 2019 συνάντηση της Ομάδας Εστίασης (Focus Group) κατά την διάρκεια της οποίας συζητήθηκαν επίκαιρα θέματα που αφορούσαν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των Σχεδίων Κινητικότητας εντός του πλαισίου του Προγράμματος Erasmus+.

Στην εν λόγω Ομάδα Εστίασης συμμετείχαν μετά από πρόσκληση εκπρόσωποι του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και φορέων με εμπειρία στη διαχείριση Σχεδίων Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Επίσης, στην Ομάδα Εστίασης, σε ρόλο συντονιστή, μετείχαν τα μέλη της ερευνητικής ομάδας που υλοποιεί την παρούσα αποτίμηση υπό τον Καθηγητή Αργύρη Κυρίδη, καθώς και εκπρόσωποι της ΕΜ/ΙΚΥ.

Η Ομάδα Εστίασης στο πρώτο στάδιο επικεντρώθηκε στη φύση και στα προβλήματα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στη χώρα μας με την κ. Τ. να επιχειρεί μια αναδρομή στο πεδίο και να σημειώνει: «Κάθε χώρα είχε (σημ. πριν 30 χρόνια) διαφορετικά συστήματα και διαφορετικές μορφές Εκπαίδευσης Ενηλίκων που είχαν να κάνουν με την ιστορική και πολιτική διαδρομή της κάθε χώρας. Στην Ελλάδα λόγω ιστορικών και πολιτικών συνθηκών δεν υπήρξε ένα σύστημα... Αυτή τη στιγμή το νούμερο ένα πρόβλημα που έχει η Ελλάδα είναι ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο αναγνωρισμένο σύστημα Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Είναι κατακερματισμένο. Ανήκει ένα μέρος στο Εργασίας, ένα μέρος στο Παιδείας. Υπάρχει μεγάλη αμφισβήτηση για το τι λέμε εκπαίδευση, αν είναι μέσα και η κατάρτιση, υπάρχουν και οι μορφές άτυπης μάθησης που δεν αναγνωρίζονται. Άρα, δηλαδή προβλήματα συστήματος, ταυτότητας, ολιστικής προσέγγισης, διακυβέρνησης αυτού του συστήματος, προϋπολογισμού και εθνικής στρατηγικής και προτεραιοτήτων.... Πρώτη ομάδα-στόχος πρέπει να είναι οι λιγότερο ευνοημένοι. Δεν είναι η περιουσία κατάρτιση που γίνεται στις επιχειρήσεις. Είναι και αυτή αλλά όταν μιλάμε για εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική μιλάμε κυρίως για να ανεβάσουμε το επίπεδο, να κάνουμε αναβάθμιση δεξιοτήτων (upskilling) ή επανακατάρτιση (reskilling) αυτών που έχουν ανάγκη». Επιβεβαιώνοντας την κ. Τ., ο κ. Κ. θα αναφέρει: «Εμείς ως φορέας συμμετέχουμε σε μια Κοινοπραξία όπου 19 κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πιστοποιούν ένα σχήμα ως επαγγελματικό περίγραμμα, τον Επιμελητή Κοινωνικής Φροντίδας. Το ξέρετε ότι από τα 19 κράτη μόνο στην Ελλάδα δεν αναγνωρίζεται; Μόνο στην Ελλάδα. Είμαστε 19 κράτη. Και λέω οι άλλοι 18 γιατί; Τι καλύτερο έχουν δηλαδή που μπορούν;»

Για τη φύση της εκπαίδευσης ενηλίκων, αλλά και πως την αντιλαμβάνονται οι εν δυνάμει ωφελούμενοι θα μιλήσει εν συνεχεία η κ. Τ. και μεταξύ άλλων θα σημειώσει: «Έχουμε αντιμετωπίσει τη συνθετότητα των ζητημάτων που αφορούν την Εκπαίδευση Ενηλίκων και αφορά την περιπλοκότητα των λόγων, με την έννοια ότι δεν είναι μόνο θέμα πολιτικών. Είναι και θέματα πολιτισμικών αναφορών, το πως έχει διαμορφωθεί η αντίληψη του νεοέλληνα σε σχέση με την Εκπαίδευση Ενηλίκων, κατά πόσο εμείς που το υπηρετούμε και είμαστε οι ενδιάμεσοι έχουμε πράγματι αντιληφθεί πέρα από την επιβίωσή μας ποιος είναι ο ρόλος μας.Αν είναι καθαρά μία επαγγελματική διέξοδος ή είναι κάτι ευρύτερο. Γιατί αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, εάν δεν έχουμε συνειδητοποιήσει όλες οι πλευρές ότι πέρα από τις χρηματοδοτήσεις που είναι καλοδεχούμενες, απαραίτητες γιατί, εν πάση περιπτώσει, είναι και ένας λόγος πως να υπάρξεις... Δεν είναι δυνατόν να πληρώνει ο μέσος Έλληνας και μάλιστα εν κρίση την ανάγκη του να πληροφορηθεί πάνω από όλα, να καθοδηγηθεί για το πώς να προχωρήσει ο ίδιος, τα παιδιά του και κυρίως ο ίδιος που βρίσκεται σε ένα τεχνολογικά μεταβαλλόμενο κόσμο και δεν μπορεί να αντιληφθεί ούτε καν τι σημαίνει βασικές δεξιότητες και δεν έχει και το χρόνο και να διαθέσει πέρα από τη σύνδεση του υπολογιστή να αγοράσει. Ερχόμαστε, λοιπόν, σε μία πραγματικότητα και λέμε ότι πέρα από τις χρηματοδοτήσεις είναι πολύ σημαντικό να διαμορφωθεί

και μια αξιακή κατάσταση, ένα αξιακό σύστημα σε όλους όσους το υπηρετούμε και να υπάρχει κατά μία έννοια η συναίσθηση ότι αντιλαμβανόμαστε από κοινού αυτό που λέμε. ... Δηλαδή τι είναι η Εκπαίδευση Ενηλίκων και γιατί οι ενήλικες έχουν πραγματικά ανάγκη εμπλοκής, την οποία ανάγκη τις περισσότερες φορές δεν την εκφράζουν. Είναι όντως μια σιωπηρή τους ανάγκη, όπως σιωπηρή είναι και η ικανότητά τους».

Από την πλευρά του ο κ. Α. θα τονίσει την σημασία της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και της Διά Βίου Μάθησης, αλλά επισημαίνει την εμφανή έλλειψη κουλτούρας μάθησης στην ελληνική κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα θα αναφέρει: «Η Διά Βίου Μάθηση αν είναι να ξεκινήσει σαν κουλτούρα πρέπει να ξεκινήσει από την ηλικία των 5 ετών, δηλαδή με το που θα μπαίνει κάποιο παιδί στο σχολείο να καταλαβαίνει ότι δεν τελειώνει αυτό το πράγμα. Μάλλον όχι, ότι αυτό μάλλον είναι το αναγκαίο κακό. Και αυτό είναι ένα κομμάτι. Δηλαδή προσπαθούμε να κάνουμε ελκυστική την Εκπαίδευση Ενηλίκων μέσα από συστήματα τα οποία μας έχουν πληγώσει όλους μας. Δεν μας αρέσει το σχολείο, δεν μας αρέσει η εκπαίδευση γιατί έτσι μας είπαν. Μέχρι να πεθάνουμε δεν πρόκειται να φύγει αυτό το πράγμα από πάνω μας». Ακολούθως, ο κ. Α. θα σημειώσει την έλλειψη οράματος, αλλά και την μη αυτοπραγμάτωση των εκπαιδευόμενων που υπό κανονικές συνθήκες θα έπρεπε να είναι το ζητούμενο από τέτοιου είδους Δράσεις. Πιο συγκεκριμένα σημείωσε: «Πουθενά σε όλη αυτή την ιστορία δεν υπάρχει η αυτοπραγμάτωση και η ευτυχία του ανθρώπου, που έρχεται μέσα από την Εκπαίδευση και την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Γιατί οι άνθρωποι να μην γίνουν περισσότερο ευτυχισμένοι και να γίνουν περισσότερο καταρτισμένοι επαγγελματικά; Βλέπω ανθρώπους οι οποίοι σου λένε ότι «Εντάξει, δεν θα γίνω καλύτερος επαγγελματίας αλλά θα γίνω καλύτερος γονιός, καλύτερος γείτονας, θα γίνω καλύτερος φίλος. Και με αυτό το πράγμα θα αντλήσω χαρά από τη ζωή μου και θα τη διοικητεύσω σε ό,τι κάνω». Αυτό δηλαδή που ήθελα να πω σαν κατάληξη από το ειδικό στο γενικό είναι το όραμα. Το όραμα δεν είναι σαφές. Ένα συγκεκριμένο πράγμα στο οποίο σιγά – σιγά, εάν είναι σαφές και συμφωνήσουμε όλοι να δουλέψουμε για αυτό... Ένα όραμα, ένα πολύ συγκεκριμένο όραμα. Και νομίζω ότι αφορά τις επόμενες γενιές. Δεν αφορά τη δική μας τη γενιά αυτό».

Εν συνεχεία η κ. Τ. τόνισε την ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων ενηλίκων εκπαιδευόμενων, τονίζοντας τις δυσκολίες να τους προσεγγίσει ένας φορέας και να τους πείσει να ενεργοποιηθούν. Στο ανωτέρω πλαίσιο σημείωσε: «Αντιμετωπίζουμε το ζήτημα του πώς φτάνω στην ανάγκη του άλλου, πώς θα τον πλησιάσω, πώς θα τον κρατήσω καταρχήν μέσα στον φορέα. Και εντάξει, τον έπεισα να έρθει, τι είναι αυτό το προσδοκώμενο από την πλευρά του; Έχουμε το ίδιο; Η προσδοκία δηλαδή έχει, κατά μία έννοια, γίνει αντικείμενο συνεργασίας; Έχουμε συμφωνήσει; Έχουμε θέσει τους όρους μας ξεκάθαρα; Και το κάναμε αυτό. Για πόσο καιρό; Δηλαδή είναι ένα άλλο ζήτημα. ... Γιατί γενικά μέσα στον άνθρωπο, τον οποιονδήποτε άνθρωπο, η δίψα για μάθηση υπάρχει. Από εκεί και πέρα, το θέμα είναι κατά μία έννοια πώς φτάνουμε εμείς που θεωρητικά είμαστε ειδικοί; Και το λέω για τον εαυτό μου γιατί μαθαίνω κάθε μέρα και κάθε μέρα ανατρέπονται πάρα πολλά δεδομένα στην επικοινωνία με τους ανθρώπους... Όταν μπαίνει κάποιος σε μια διαδικασία θέλει να διατηρήσει την επαφή γιατί η καθημερινότητά του δεν είναι εύκολη και θέλει ένα κίνητρο, δηλαδή μία υπενθύμιση, μία επιβεβαίωση, που πώς θα την βρει; Θα ακουμπήσει στον εθελοντισμό των ανθρώπων;»

Ο κ. Κ. με την σειρά του θα σημειώσει και αυτός ότι όσοι πραγματικά έχουν ανάγκη αυτά τα προγράμματα, συνήθως δεν είναι και αυτοί που τελικά συμμετέχουν. Συγκεκριμένα, θα σημειώσει: «Τα προγράμματα, τουλάχιστον από τη δική μας εμπειρία, έτσι όπως είναι φτιαγμένα δεν αφορούν τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Θα πρέπει να επικεντρωθούμε λίγο πιο πολύ στους ανθρώπους που πραγματικά έχουν ανάγκη. Το να πάω εγώ ή εσύ σε ένα πρόγραμμα Εκπαίδευσης Ενηλίκων προφανώς δεν έχει να μας δώσει τίποτα περαιτέρω πέραν από μια εμπειρίας. Αλλά για κάποιο μέλος ευάλωτης κοινωνικά ομάδας μπορεί να είναι πάρα πολύ σημαντικό. Το θέμα είναι πώς αυτούς τους ανθρώπους και θα τους πείσουμε, θα δημιουργήσουμε ένα αξιακό σύστημα να τους πείσουμε ότι «Ναι, κοίταξε να δεις, είναι σημαντικό να πας να κάνεις μια εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα». «Να τους πείσεις να πάνε και όταν γυρίσουν να κάνουν διάχυση μέσα στην κοινότητά τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο».

Για τη φύση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στη χώρα μας, τη σύνδεσή της με την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, αλλά και για την εμφανή έλλειψη ενιαίας πολιτικής η κ. Χ. θα σημειώσει: «Αυτό που μπορώ εγώ να

προσδιορίσω ως κοινό σημείο είναι μια σύγχυση. Είναι μια σύγχυση και ως προς τις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί, μια σύγχυση εννοιολογική και αξιακή που αναφέρθηκε προηγουμένως. Δηλαδή τι είναι αυτός ο υπέροχος κόσμος της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Εγώ δεν ξέρω κατά πόσο είμαι σύμφωνη να υπάρχει διαχωρισμός πλήρης της Εκπαίδευσης Ενηλίκων από την επαγγελματική εξειδίκευση, εννοώντας ότι εάν θέλουμε να ενδυναμώσουμε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, πέρα από τα *soft skills*, οριζόντιες δεξιότητες, όπως θέλουμε να το μετονομάσουμε, πρέπει να ενδυναμωθούν αυτοί οι άνθρωποι για να μπορέσουν να ενταχθούν εργασιακά και κατ' επέκταση και κοινωνικά. Έτσι, ένας πρώτος προβληματισμός».

Αναφορικά με τα δυνατά σημεία και τα οφέλη που προκύπτουν για τους συμμετέχοντες από την υλοποίηση Σχεδίων Κινητικότητας η κ. Τ. σημείωσε μεταξύ άλλων: «Παρ' ότι η έρευνα των τελευταίων είκοσι ετών στην Εκπαίδευση Ενηλίκων έχει δείξει ότι τα οφέλη δεν μπορούν να μετρηθούν, είναι πάρα πολλά σε προσωπικό επίπεδο, σε επίπεδο φορέα, σε επίπεδο οικογένειας, σε επίπεδο γονιών. Σε όλα τα επίπεδα έχει απίστευτα παράπλευρα αποτελέσματα – *side effects*».

Στο ίδιο μήκος κύματος, ο κ. Κ. τόνισε: «Το καλό είναι ότι μέσα από το πρόγραμμα Erasmus+ αποκτάς δεξιότητες απίστευτες, όχι γιατί πας στο εξωτερικό και μαθαίνεις κάτι μέσα από ένα πρόγραμμα αλλά χειρίζεσαι οικονομικό αντικείμενο, χειρίζεσαι φυσικό αντικείμενο, πρέπει να σχεδιάσεις την εκπαίδευση, πρέπει να την υλοποιήσεις, πρέπει να κάνεις την αξιολόγηση και τα λοιπά και αυτά, αν σε ενδιαφέρει αυτή η δουλειά, τα μαθαίνεις, τα μαθαίνεις και καλά», ενώ η κα. Χ. σημείωσε: «το δυνατό σημείο είναι ότι το Πρόγραμμα διαμορφώνει διόδους επικοινωνίας και διαλόγου με την Εκπαίδευση Ενηλίκων ευρύτερα. Δηλαδή δεν σε περιορίζει μόνο στο τι αντιλαμβάνεσαι εσύ και με βάση τις προσλαμβάνουσες που έχεις από το χώρο σου. Άρα είναι μία δυνατότητα διαλόγου».

Ο κ. Κ. στην τοποθέτησή του επεσήμανε τα σημαντικότερα οφέλη που αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους στα εν λόγω Σχέδια Κινητικότητας οι συμμετέχοντες, αποκτώντας νέα κίνητρα εξέλιξης, αλλά και επαναπροσδιορισμού της μέχρι τότε βιογραφίας τους. Συγκεκριμένα ανέφερε: «Εγώ πραγματικά είδα ανθρώπους οι οποίοι επανανοηματοδότησαν τη ζωή τους, μετά από αυτές τις επισκέψεις. Δηλαδή γύρισαν με εντελώς διαφορετικές προσλαμβάνουσες, για το τι κάνουν και το τι γίνεται στη χώρα και πώς κάποια στιγμή πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους και με τα εργασιακά τους και με τα επαγγελματικά τους». Εν συνέχεια, η κα. Χ. επιχειρώντας να οριοθετήσει τη χρήση αλλά και τη χρησιμότητα των Σχεδίων Κινητικότητας ανέφερε: «Η διαδικασία του Erasmus+, συγκεκριμενοποιεί και τους στόχους σου γιατί σε βάζει σε μια διαδικασία να σκεφτείς πολύ συγκεκριμένα και να σκεφτείς και πέρα από το ατομικές σου ανάγκες, του φορέα σου εννοώ ατομικά. Γιατί αυτό το οποίο θα πρέπει να υποβάλλεις ως πρόταση να πρέπει να αγγίζει τις ανάγκες και άλλων, που σημαίνει ότι αρχίζει μία αντίληψη συγκριτικής αποτύπωσης αναγκών σε ένα επίπεδο ευρωπαϊκό, χωρών, διακρατικό».

Συμπληρώνοντας στα ανωτέρω ο κ. Σ. σημείωσε: «Από εκεί και πέρα ένα ακόμη δυνατό σημείο που έχουμε στο πρόγραμμα είναι ουσιαστικά ότι προσφέρουμε, μπορούμε να προσφέρουμε μέσα από το πρόγραμμα Erasmus+ στους συμμετέχοντες ένα νέο παράθυρο, ένα νέο παράθυρο προς την Ευρώπη. Ένα νέο παράθυρο προς τη γνώση, που δυστυχώς εάν δεν υπήρχαν αυτά τα προγράμματα, δεν θα μπορούσαν να το έχουν».

Αναφορικά με τα σημεία εκείνα των Σχεδίων Erasmus+ που χρήζουν κάποιας μικρής ή μεγάλης βελτίωσης, ή αυτά που αποτελούν τροχοπέδη στην ορθή υλοποίηση των Δράσεων, η κ. Τ. τόνισε, μεταξύ άλλων, εστιάζοντας την προσοχή των συμμετεχόντων στα θέματα διαχείρισης και κεντρικής οργάνωσης: «Διατηρούμε δομές και σχήματα διακυβέρνησης - *governance* που είναι τελειώς αναχρονιστικά - *outdated*. Έχουν ξεπεραστεί από τις ίδιες τις πολιτικές. Με αποτέλεσμα να μην μπορεί να γίνει διαχείριση στην Ελλάδα, ούτε να ληφθούν αποφάσεις». Ενώ επίσης ανέφερε: «Άλλες δομές δεν προχώρησαν... δεν έχουμε εθνικό σύστημα επικύρωσης, και όχι πιστοποίησης, επικύρωσης της εμπειρικής μάθησης μέσα από εργασία και προσωπική ανάπτυξη». Αναφορά έγινε ακόμα και στη βιωσιμότητα των διαφόρων Δράσεων με την κ. Τ. να σημειώνει: «Όλες αυτές οι πολιτικές που λέμε γιατί κάπου σταματάνε; Διότι αρχίζουν και τελειώνουν με τη χρηματοδότηση από τα διαρθρωτικά ταμεία. Μόλις τελειώσει και

κλείσει το πρόγραμμα και πρέπει να κλείσει με την αναγνωρισμένη διαδικασία των διαρθρωτικών ταμείων, φεύγουν οι άνθρωποι, τελειώνουν οι ενέργειες».

Στο ζήτημα της διάχυσης και της συνεργασίας μεταξύ των φορέων στην Ελλάδα εστίασε η κ. Ν., η οποία και σημείωσε: «ενώ ως Έλληνες βγάζουμε την περισσότερη δουλειά, όσοι από εμάς έχουμε συμμετάσχει σε διακρατικές συμπράξεις το έχουμε δει, βγάζουμε την περισσότερη δουλειά. Δεν υπολείπομεθα σε γνώσεις και δεξιότητες έναντι των Γερμανών, των Ιταλών, των Γάλλων. Πού υπολείπομεθα; Στο ότι δεν συνεργαζόμαστε και δεν εμπιστευόμαστε ο ένας τον άλλον».…… Αυτό όμως άμα δεν το επικοινωνήσετε με άλλους ελληνικούς φορείς, με αρμόδιους πολιτικούς, αρμόδιους φορείς, άτομα που λαμβάνουν αποφάσεις –decision makers, εμπλεκόμενους φορείς και άτομα –stakeholders, δεν θα πάει παραπέρα. Δηλαδή μπορεί ο Ιταλός συνεργάτης σας ή ο Γάλλος να ξέρει τι έχετε κάνει και ο ελληνικός φορέας στη διπλανή πόλη να μην ξέρει τι έχετε κάνει».

Στο ζήτημα της περιορισμένης συμμετοχής ευάλωτων κοινωνικά ωφελούμενων, στάθηκε η κα Χ., αναφέροντας μεταξύ άλλων: «επειδή ακριβώς μιλάμε για ευάλωτες κοινωνικά ομάδες θα πρέπει με κάποιο τρόπο να εμπλουτιστούν οι δυνατότητες συμμετοχής αυτών των ομάδων. Εννοώντας ότι είναι πολύ εύκολη η πρόσβαση στελεχών, προσωπικού, εκπαιδευτών ενηλίκων σε τέτοιου είδους προγράμματα αλλά αρκετά δύσκολο για τα μέλη των συγκεκριμένων ομάδων, ευάλωτων κοινωνικά ομάδων να συμμετέχουν σε ένα απλό Σχέδιο Κινητικότητας». Στο ίδιο πλαίσιο ο κ. Κ. σημείωσε: «Εγώ το να πείσω κάποιο μέλος μιας ευαίσθητης κοινότητας το οποίο δεν έχει βγάλει ούτε το δημοτικό να πάει κάπου και να του πω ότι θέλω να μου στείλεις σκαναρισμένο ένα συμβόλαιο, είναι σαν να του μιλάω να με πάει στο φεγγάρι. Δηλαδή είναι πολύ δύσκολα τα γραφειοκρατικά. Εμάς μας φαίνονται πάρα πολύ απλά, όμως υπάρχει κόσμος ο οποίος τα αγνοεί και πρέπει να απλοποιηθούν προφανώς κάποιες διαδικασίες σε αυτό το ζήτημα, τουλάχιστον ώστε τα μέλη των ευπαθών κοινωνικά ομάδων να μπορούν να λάβουν μέρος σε αυτό». Παρόμοια ζητήματα έθιξε και η κ. Λ. σημειώνοντας, αναφερόμενη στην ομάδα στόχου του φορέα της «Το μεγαλύτερο πρόβλημα ακουμπάει λίγο στο δικό σας, ότι πώς θα το προσεγγίσουμε και πώς θα τους πείσουμε (σ. τους εν δυνάμει ωφελούμενους), όχι μόνο ότι μπορούν να συμμετέχουν, ότι μπορούν να μάθουν. Και να πείσουμε και τους υπόλοιπους φορείς και την υπόλοιπη κοινωνία, αν θέλετε, είναι τεράστιο το πρόβλημα ότι όλοι πιστεύουν ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας δεν μπορούν να γίνουν μαθητές, δεν μπορούν να μάθουν, ότι δεν έχει νόημα, δεν έχει αξία να ασχολούμαστε με αυτή την ηλικιακή ομάδα». Στις δυσκολίες συμμετοχής στάθηκε κατά την τοποθέτηση του και ο κ. Α. τονίζοντας πως: «Δεν έχει να κάνει μόνο με αυτό το κενό, ότι οι εκπαιδευόμενοι, δηλαδή οι πραγματικά ωφελούμενοι των οργανισμών μας, δεν μπορούν ούτε καν να ταξιδέψουν. Έχει να κάνει και με άλλου τύπου αδικίες. Για παράδειγμα παλαιότερα με τα Voucher σε άλλο χρηματοδοτικό πλαίσιο εκτός Erasmus+ κάποιοι άνθρωποι δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν την εκπαίδευση, ενώ την είχαν ανάγκη, καθώς είχαν λίγα έτη. Τέτοια νομίζω βρίσκουμε συνέχεια». Επίσης, το θέμα της γλωσσικής προετοιμασίας έθιξε η κ. Χ. αναφερόμενη σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, αναφέροντας: «Ότι είναι πάρα πολύ δύσκολο η συμμετοχή των ατόμων αυτών και από θέμα γλωσσικής προετοιμασίας, των μελών μιλάω, και από θέμα γλωσσικής προετοιμασίας αλλά και από το θέμα οργάνωσης επίσης. Ίσως και λίγο να απλοποιηθούν οι διαδικασίες αυτές».

Από την πλευρά του ο κ. Κ. τονίζοντας πιο γραφειοκρατικά ζητήματα που προκύπτουν τόσο κατά το σχεδιασμό, όσο και κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων, καθώς και ζητήματα που άπτονται του πολιτικού σχεδιασμού, ανέφερε: «Έχουμε φοβερά γραφειοκρατικά ζητήματα. Το ΙΚΥ και το οποιοδήποτε ΙΚΥ σου λέει «Εγώ θέλω τα συμβόλαια. Θέλω να είναι όλα κατά γράμμα και κατά κανονισμό» με τον κ. Φ. να συμπληρώνει ότι «μόνο από το Πρωτοδικείο ο φορέας μας χρειάστηκε τέσσερα έγγραφα». Εντός του συγκεκριμένου πλαισίου, αναφορικά με την γραφειοκρατία η κ. Τ. θα συμπληρώσει: «Αυτή η συζήτηση για τη γραφειοκρατία απασχόλησε πάρα πολύ σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Δηλαδή όλες οι χώρες μεταφέρουν τον προβληματισμό των φορέων και λένε τι θα γίνει με αυτό. Και στα κείμενα υπάρχει μια μεγάλη αντίφαση διότι ενώ λένε ότι θα ελαφρύνουν τη γραφειοκρατία, συγχρόνως λένε ότι πρώτη προτεραιότητα είναι αυτοί που δεν ευνοούνται, οι λιγότερο ευνοημένοι, οι ευάλωτοι και τα λοιπά. Αυτό είναι αντιφατικό, έτσι.».

Προσθέτοντας στις ανωτέρω παρατηρήσεις, ο κ. Α., σημείωσε: «Το αδύνατο σημείο, επίσης, στη διαδικασία της υποβολής είναι για όσους είναι καινούργιοι στο χώρο και δεν έχουν και τα περιθώρια τα χρονικά, με την έννοια να κατανοήσουν τη γλώσσα, την τεχνική, την οποία απαιτούν οι προτάσεις που υποβάλλονται. Τι κάνουν; Οι άνθρωποι αυτοί ακριβώς επειδή είναι δύσκολη η γλώσσα πολλές φορές απευθύνονται σε συμβούλους επιχειρήσεων να γράψουν μία πρόταση Erasmus+, που αυτό είναι αδύνατον γιατί οι σύμβουλοι επιχειρήσεων έχουν μια δική τους προσέγγιση που είναι χρηματοοικονομική καθαρά και μια γλώσσα ξύλινη και πολλές φορές αποτυγχάνουν γιατί ακριβώς την ανάγκη τους δεν μπόρεσαν να την μεταβιβάσουν στον σύμβουλο». Αντίστοιχη υπήρξε και η τοποθέτηση του κ. Κ., ο οποίος και σημείωσε: «Ίσως να χρειάζεται μία απλοποίηση, όχι ακριβώς τόσο της διαδικασίας, που και αυτή είναι σημαντική, αλλά και της γλώσσας για να μπορεί αυτός που γράφει και δεν έχει εξοικείωση και δεν είναι ένας άνθρωπος της εκπαίδευσης, να είναι ένας καλλιτέχνης αλλά να έχει τεράστια δημιουργική διάθεση και έμπνευση που θα μπορούσαν πάρα πολλοί να συνεργαστούν μαζί του». Στο ίδιο πλαίσιο η κ. Χ. θα συμπληρώσει: «Υπάρχει, επίσης, το κομμάτι το οργανωτικό. Θα ήθελα να συνεχίσω αυτό που είπε ο κύριος Π., ότι αντίστοιχα σε περιόδους υποβολής αιτήσεων ή διαχείρισης και υλοποίησης προγραμμάτων, ο κάθε οργανισμός που διαχειρίζεται προγράμματα Erasmus+, είτε σε ΚΑ1 ή ΚΑ2, έχει πολύ μεγάλο όγκο δουλειάς. Επομένως, είναι κάτι που αυτό μεταλαμπαδεύεται δυστυχώς με ένα αρνητικό πρόσημο. Το βλέπω και στους οργανισμούς γιατί τα προγράμματα Erasmus+, το ξέρουμε όλοι, δεν χρηματοδοτούν πρόσληψη προσωπικού. Επομένως γίνεται με ίδια μέσα από τον κάθε οργανισμό. Ο κάθε ένας από εμάς, ενώ δεν είναι καθαρά αμιγώς η δική του δουλειά καλείται να εκτελέσει ένα μεγάλο κομμάτι οργανωτικό και φόρτο εργασίας. Νομίζω ότι εσείς που υλοποιείται προγράμματα το ξέρετε τι ακριβώς σημαίνει αυτό».

Ένα ακόμα σημείο, το οποίο σύμφωνα με τους συμμετέχοντες επιφέρει βελτίωσης είναι αυτό του αντίκτυπου και της διάχυσης των αποτελεσμάτων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η κα. Τ: «Η διάχυση και ο αντίκτυπος είναι η Αχιλλείος πτέρνα του Erasmus+ και όλων των προγραμμάτων και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όλες οι αξιολογήσεις που κάνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που τις κάνουν ερευνητές, καταδεικνύουν ότι το ευαίσθητο σημείο είναι ο αντίκτυπος και η αξιοποίηση των παραδοτέων. Δεν έχει λυθεί, μέσα από όλες αυτές τις γενιές προγραμμάτων...». Ενώ στο ίδιο πλαίσιο συνέχισε: «Εκτός από τη γραφειοκρατία, η οποία επαναλαμβάνεται, το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ότι τα αποτελέσματα αφορούν μόνο τους εμπλεκόμενους. Δηλαδή και σε άλλες χώρες που δουλεύουν πολύ πιο οργανωμένα δεν έχουμε δει να υπάρχει ένας αντίκτυπος κεντρικά από τα αποτελέσματα των προγραμμάτων. Τόσο που σκέφτομαι εγώ που είμαι πολλά χρόνια στο χώρο ότι ο στόχος είναι να ωφεληθούν σιγά – σιγά από τη βάση προς τα επάνω και όχι τα συστήματα».

Εν συνεχεία, αρκετοί από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε ζητήματα υλοποίησης που επιβάλλεται μελλοντικά να επιλυθούν. Πιο συγκεκριμένα, ο κ. Α. ανέφερε: «Το κακό έχει να κάνει με μία αλλαγή που έγινε στο Erasmus+ με την ημερήσια αποζημίωση σε σχέση με το πόσο πληρώνεται ένας επαγγελματίας στην Ελλάδα, με το πόσο πληρώνεται στη Γερμανία και πόσο πληρώνεται στη Σουηδία ή στην Ολλανδία, πράγμα που σημαίνει το εξής: Σύμφωνα, μπορεί να είναι κάπως δίκαιο σε σχέση με το βιοτικό επίπεδο αλλά από την άλλη για εμάς είναι απαγορευτικό το να βάλουμε έναν εταίρο - partner αυτή τη στιγμή από την Ολλανδία ή από την Σουηδία, ακόμα και εάν είναι ο ιδανικός για ένα σχέδιο, γιατί είναι διπλάσια σχεδόν η ημερήσια αποζημίωση». Επίσης ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε με το χιλιόμετρο απόσταση –distance band, δηλαδή με τον δικό μου τον οργανισμό δεν έχουμε ταξιδέψει κάπου μέσα στα όρια του προϋπολογισμού που μας βάζει το πρόγραμμα Erasmus+ γιατί πολλές φορές πρέπει να ταξιδέψουμε να έρθουμε μέχρι την Αθήνα. Θα χρειαστεί να φάμε, θα χρειαστεί να κοιμηθούμε κάποια στιγμή στην Αθήνα γιατί το αεροπλάνο φεύγει στις 5:00 η ώρα το πρωί».

Όσον αφορά στις προτάσεις των συμμετεχόντων στην Ομάδα Εστίασης τόσο για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας του Προγράμματος, όσο και την αύξηση της ελκυστικότητας της Εκπαίδευσης Ενήλικων στη χώρα μας, ο κ. Κ. σημείωσε: «Νομίζω ότι προκειμένου η Εκπαίδευση Ενηλίκων να βρει πεδίο εφαρμογής και να δώσει αυτά που μπορεί να δώσει στην ελληνική κοινωνία πρώτα από όλα πρέπει να γίνει μία εκτεταμένη και σε βάθος έρευνα αναγκών. Δηλαδή δεν μπορούμε να πάμε στα τυφλά. Επειδή εμένα μου ήρθε ότι είναι καλή ιδέα να κάνω αυτό, δεν

σημαίνει ότι πραγματικά είναι καλή ιδέα ή ότι αντιστοιχίζεται με τις κοινωνικές ανάγκες τις σημερινές, του σημερινού κόσμου, της σημερινής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα».

Από την πλευρά της η κ. Τ. σημείωσε: «Θα μπορούσε η EM/IKY να συμβάλει στην ανάπτυξη κάποιων, στο εξωτερικό νομίζω τα λένε *One Stop Shops*, Κέντρων Ενιαίας Εξυπηρέτησης στη λογική της Διά Βίου Μάθησης συμπεριλαμβανομένων των λογικών εκπαίδευσης ενηλίκων που είναι ευρύτερο από το αποκτώ δεξιότητα για να πάω στη δουλειά», ενώ αρκετοί συμμετέχοντες στάθηκαν και στο κομμάτι της δικτύωσης. Πιο συγκεκριμένα, η κ. Κ. σημείωσε: «Θα πρέπει η EM/IKY να κάνει με κάποιο τρόπο περισσότερη δικτύωση με φορείς. Αυτή η συζήτηση είναι μια πολύ καλή αρχή. Ωστε να φέρνει περισσότερους φορείς στη συζήτηση για να μπορεί να καταθέτει πιο ολοκληρωμένες και πρακτικές προτάσεις», ενώ και η κ. Χ. προσέθεσε: «Θα ήταν πολύ σημαντικό και μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας αλλά και μέσω των συναντήσεων που διοργανώνει η EM/IKY, και μιλάω τώρα λίγο πιο συγκεκριμένα για την EM/IKY γιατί νομίζω ότι αυτό είναι και το ζητούμενο της σημερινής συνάντησης, να το πάμε λίγο πιο πολύ επί του πρακτέου, να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση, όπως είπατε και εσείς, στη δικτύωση των φορέων Εκπαίδευσης Ενηλίκων εδώ στην Ελλάδα».

Από την πλευρά του ο κ. Ζ. σημείωσε, αναφορικά με τις προτάσεις ότι: «Θα μπορούσε το πρόγραμμα Erasmus+ να τονίσει περισσότερο στους φορείς την ανάγκη για διάδοση. Καμιά φορά τα παραδοτέα είναι πολύπλοκα, δηλαδή επιστημονικά, μπορεί να είναι πολύ άρτια και τεκμηριωμένα αλλά δεν είναι εύπεπτα σαν τελικό προϊόν τα πνευματικά προϊόντα –*intellectual outputs*. Η EM/IKY λοιπόν θα μπορούσε να κάνει κάποιο σχετικό διαδικτυακό σεμινάριο – *webinar*. Κάθε χρόνο όταν βγαίνουν οι προσκλήσεις νομίζω βγαίνουν και κάποιες προτεραιότητες. Θα μπορούσε να γίνει ένα *webinar* κάθε χρόνο, στις αρχές ας πούμε μέχρι το πρώτο τρίμηνο του έτους, που να συζητούνται αυτές οι προτεραιότητες, είτε με καλές πρακτικές αντίστοιχες, ώστε να ενημερώνονται οι διάφοροι φορείς κατά πόσο υπάρχουν προτεραιότητες για συγκεκριμένα θέματα κάθε χρόνο.

Τέλος, σημαντική υπήρξε η παρέμβαση της κ. Ν., αναφορικά με τη φύση των υποβαλλόμενων προς έγκριση προτάσεων, καθώς μεταξύ άλλων τόνισε: «Ένα πολύ βασικό στοιχείο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, όπως αυτή περιγράφεται από το θεωρητικό της πλαίσιο, είναι η αυτοβελτίωση. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων σε μικρότερο βαθμό είναι η κατάρτιση και σε μεγαλύτερο βαθμό είναι η αυτοβελτίωση. Άρα εκεί ενδεχομένως να πρέπει και εμείς να επικεντρώσουμε τα σχέδιά μας, στο πώς θα μπορέσουμε τους εκπαιδευόμενους και τους ωφελομένους να τους κάνουμε και καλύτερους ανθρώπους».

8. ΣΥΝΟΠΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ERASMUS+ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014–2018

8.1. Σύνοψη Συμπερασμάτων – Συνολική Αποτίμηση

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε τα ευρήματα της παρούσας αποτίμησης αντικτύπου των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που υλοποιήθηκαν κατά την χρονική περίοδο 2014–2018, στη συγκεκριμένη ενότητα θα αναδείξουμε τα κυριότερα στοιχεία, τα οποία προέκυψαν από τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων. Οι κύριες πηγές των δεδομένων είναι (α) τα πληροφορικά στοιχεία των Σχεδίων όπως είναι καταχωρημένα στο ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης της EM/IKY, (β) οι Εκθέσεις Συμμετεχόντων και οι Τελικές Εκθέσεις Σχεδίων που έχουν κατατεθεί από τους φορείς, (γ) οι μεμονωμένες συνεντεύξεις σε Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων και Συμμετέχοντες/Προσωπικό, καθώς και (δ) η Ομάδα Εστίασης που περιλαμβάνει εκπροσώπους συμμετεχόντων φορέων στο πρόγραμμα, καθώς και εμπειρογνώμονες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και της Εθνικής Μονάδας Συντονισμού του Προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης/Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών.

Αρχικά, αναφερόμενοι στα ποσοτικά στοιχεία που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο της εν λόγω αποτίμησης σημειώνουμε ότι από τους 498 συνολικά συμμετέχοντες/προσωπικό φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων το 16,3% συμμετείχε σε Σχέδια Κινητικότητας με σκοπό την επιτόπια παρακολούθηση εργασίας στο εξωτερικό, το 51,4% παρακολούθησε δομημένους κύκλους μαθημάτων στο εξωτερικό, το 7,8% συμμετείχε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό και το 22,5% είχε αναλάβει καθήκοντα διδασκαλίας/κατάρτισης σε συνεργαζόμενο φορέα του εξωτερικού. Σημειώνουμε επίσης ότι το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων δήλωσε ικανοποιημένο από τη συμμετοχή του στο Πρόγραμμα Erasmus+ (πολύ ικανοποιημένο το 84,9% και μάλλον ικανοποιημένο το 13,5%) με το 99,4% των συμμετεχόντων να δηλώνουν ότι θα προέτρεπαν ανεπιφύλακτα κάποιο συνάδελφό τους να συμμετάσχει σε Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+.

Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι έχουν μάθει πολλά πράγματα από τις καλές πρακτικές στο εξωτερικό (4,69/5), έχουν αποκτήσει πρακτικές δεξιότητες σχετικές με την τρέχουσα δουλειά και την επαγγελματική τους εξέλιξη (4,58/5), έχουν ενισχύσει ή επεκτείνει το επαγγελματικό τους δίκτυο (4,19/5), έχουν μοιραστεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους με άλλα άτομα (4,46/5), έχουν βελτιώσει τις οργανωτικές/διαχειριστικές/ηγετικές ικανότητές τους (4,16/5), έχουν οικοδομήσει συνεργασίες με εμπλεκόμενους στην αγορά εργασίας (3,65/5), έχουν βελτιώσει τις δεξιότητές τους στις ξένες γλώσσες (4,13/5), έχουν αυξήσει τις κοινωνικές, γλωσσικές και/ή πολιτιστικές τους ικανότητες (4,56/5), έχουν βελτιώσει τις ικανότητές τους στη χρήση εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών (4,21/5), έχουν αυξήσει την ικανοποίηση από την εργασία τους (4,20/5), έχουν βελτιώσει τις ευκαιρίες σταδιοδρομίας τους (4,05/5), έχουν δημιουργήσει νέες επαφές (4,23/5), έχουν αυξήσει την ενημέρωσή τους σχετικά με νέες μεθόδους αξιολόγησης/αναγνώρισης δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που αποκτήθηκαν σε πλαίσιο επίσημης/άτυπης μάθησης (4,44/5), έχουν βελτιώσει τη στάση τους απέναντι στη διδασκαλία/κατάρτιση (4,53/5), έχουν αποκτήσει περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε άλλες χώρες (4,44/5), καθώς και έχουν ενημερωθεί περισσότερο σχετικά με τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων (4,34/5).

Επίσης, σε πολύ υψηλά ποσοστά οι συμμετέχοντες στα Σχέδια Erasmus+ δήλωσαν ότι η συμμετοχή τους στις δράσεις κινητικότητας έχει οδηγήσει σε χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας (4,58/5), σε καλύτερη κινητοποίηση των εκπαιδευομένων στη θεματική που διδάσκουν (4,41/5), στην εισαγωγή νέων θεμάτων διδασκαλίας (4,29/5),

στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση/διαχείριση του φορέα τους (4,16/5), στη διεθνοποίηση του φορέα τους (4,34/5) και στη δημιουργία νέων επαφών με φορείς του εξωτερικού(4,48/5).

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων οι Υπεύθυνοι Διαχείρισης Σχεδίων και οι Συμμετέχοντες σε Δράσεις Κινητικότητας σημείωσαν ότι είχαν την ευκαιρία να πειραματιστούν με νέους τρόπους διδασκαλίας, νέες μεθόδους, καινοτομίες γενικότερα, κάτι που δεν θα τολμούσαν εύκολα δίχως τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+, όπως οι ίδιοι τόνισαν. Οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι αυτή η επαφή με άλλα συστήματα ή άλλους τρόπους διδασκαλίας συνέβαλε καθοριστικά στην προσωπική τους επαγγελματική εξέλιξη καθώς διεύρυνε τους ορίζοντές τους και τους έβαλε σε μια διαδικασία αναστοχασμού και σύγκρισης με άλλες πρακτικές εντοπίζοντας άλλοτε καλύτερα και άλλοτε χειρότερα στοιχεία συγκριτικά με τις δικές τους πρακτικές.

Μία άλλη παράμετρο που ανέδειξαν οι συμμετέχοντες σε Σχέδια Κινητικότητας Erasmus+, αφορά το σημαντικό όφελος των δράσεων που είναι η δημιουργία ή βελτίωση ενός συνεργατικού – συναδελφικού κλίματος μεταξύ των συναδέλφων, αλλά και μεταξύ των συναδέλφων και της Διεύθυνσης. Επιπλέον, το σύνολο των ωφελούμενων συμφώνησαν ότι η συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+ βοήθησε στη βελτίωση της επικοινωνίας σε μια ξένη γλώσσα, αλλά και στην καταπολέμηση κάποιων προϋπαρχόντων στερεοτύπων αναφορικά με τις διαφορετικές κουλτούρες και τους διαφορετικούς πολιτισμούς. Είναι, επίσης, σημαντικό να αναφερθεί ότι το σύνολο σχεδόν των εμπλεκόμενων στην Εκπαίδευση Ενηλίκων που συμμετείχαν στις συγκεκριμένες δράσεις τόνισε ότι μέσω του Προγράμματος αυτού και των εμπειριών των οποίων έγιναν κοινωνοί έχουν πλέον τη δυνατότητα της σύγκρισης με συστήματα του εξωτερικού. Αυτό τους καθιστά πιο ικανούς να εργαστούν προς την κατεύθυνση της βελτίωσης του τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα όπως για παράδειγμα να προβούν σε ενέργειες ώστε να καταστούν τα προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων πιο ελκυστικά για τους ωφελούμενους, δηλαδή τους Έλληνες εκπαιδευόμενους.

Οι Υπεύθυνοι Διαχείρισης Σχεδίων ανέδειξαν και μια άλλη διάσταση, ότι τα Σχέδια Erasmus+ αποτελούν ένα ουσιαστικό κίνητρο για τους φορείς Εκπαίδευσης Ενηλίκων καθώς δίνουν ευκαιρίες στο έμπυχο δυναμικό τους να αναπτυχθεί ποικιλοτρόπως και να αλληλοεπιδράσει δυναμικά. Επιπροσθέτως, τονίστηκε από τη συγκεκριμένη ομάδα στόχου ότι οι εμπλεκόμενοι στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων ερχόμενοι σε επαφή με συναδέλφους από άλλες χώρες γνωρίζουν διαφορετικά συστήματα και διαφορετικές προσεγγίσεις, εκπαιδεύονται στο να αντιμετωπίζουν θετικά τις δυσκολίες που εμφανίζονται στην καθημερινότητά τους, αναπτύσσουν εξωστρέφεια, επικοινωνούν και διευρύνουν τους ορίζοντές τους, εκμεταλλευόμενοι ευκαιρίες που δεν θα μπορούσαν να έχουν μέσα από μια άλλη εθνική εκπαιδευτική διαδικασία.

Όσον αφορά στην ανάπτυξη παιδαγωγικών δεξιοτήτων αλλά και ικανοτήτων διαχείρισης μέσω της ενασχόλησής τους με Σχέδια Erasmus+, οι Υπεύθυνοι Διαχείρισης Σχεδίων επεσήμαναν ότι τα οφέλη ως προς την παιδαγωγική κατάρτιση αφορούν κυρίως τη στάση απέναντι στους εκπαιδευόμενους και την εύρεση τεχνικών για καλύτερη διαχείριση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ αναφορικά με την ανάπτυξη ικανοτήτων διαχείρισης οι απόψεις για τα οφέλη υπήρξαν επίσης ιδιαίτερα θετικές.

Σε επίπεδο προσωπικής ανάπτυξης, εξάλλου οι συμμετέχοντες εξήραν το γεγονός ότι το πρόγραμμα Erasmus+ τους προσέφερε εμπειρίες άμεσα συνδεδεμένες με τη διαμόρφωση της αυτοπεποίθησής τους, μέσω της παροχής ευκαιριών για ομαδική εργασία, της ανάληψης πρωτοβουλιών, της ενίσχυσης των διαπροσωπικών τους δεξιοτήτων, αλλά και μέσω δράσεων θετικής ανατροφοδότησης. Επίσης, οι συμμετέχοντες εστίασαν τις παρατηρήσεις τους στην επαφή τους με δομές του εξωτερικού κατά την υλοποίηση συνεργατικών δράσεων, στις μεθόδους προσέγγισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας (συνεργατικές δράσεις, ομαδική εργασία, μέθοδος project), καθώς και στις σύγχρονες πολλές φορές υλικοτεχνικές υποδομές των ιδρυμάτων του εξωτερικού. Οι ωφελούμενοι αναφερόμενοι στις σχέσεις με τους συναδέλφους τους που έλαβαν μέρος στο Πρόγραμμα έκαναν λόγο για τη σημασία των τυπικών και άτυπων σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τους, για την οικοδόμηση συνεργατικών σχέσεων που διέπονται από εκτίμηση και εμπιστοσύνη μεταξύ όλων των εμπλεκομένων.

Τέλος, επιχειρώντας να συνοψίσουμε τα βασικότερα σημεία της συζήτησης που διεξήχθη στο πλαίσιο της Ομάδας Εστίασης, σημειώνουμε ότι τα πλέον δυνατά σημεία του προγράμματος Erasmus+ αφορούν: α) στην ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, β) στη δημιουργία κινήτρων για τους συμμετέχοντες, γ) στη βελτίωση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων, δ) στην άμεση επαφή των συμμετεχόντων με προηγμένα μαθησιακά περιβάλλοντα, ε) στη βελτίωση των οριζόντιων δεξιοτήτων (soft skills) των συμμετεχόντων και στ) στην εμπέδωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της Ομάδας Εστίασης, θέματα που αφορούν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος Erasmus+ και χρήζουν βελτίωσης είναι: α) η διεύρυνση των αποδεκτών της ενημέρωσης για το πρόγραμμα Erasmus+ και κατ' επέκταση των ωφελούμενων, β) η περαιτέρω διάχυση και χρήση των αποτελεσμάτων των Σχεδίων, γ) η ενδυνάμωση της διασύνδεσης μεταξύ των εθνικών φορέων Εκπαίδευσης Ενηλίκων, δ) η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων των Σχεδίων από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, ε) ο περαιτέρω περιορισμός της γραφειοκρατίας, στ) η διακριτικότητα και η παράλληλη διασύνδεση των τομέων της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα στην παρούσα μελέτη είναι προϊόν της ερευνητικής ομάδας και όχι απαραίτητα του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών δεν φέρει καμία ευθύνη για την ακρίβεια ή την πληρότητα των πληροφοριών που περιλαμβάνει η μελέτη.

Βιβλιογραφία

- Ashcroft, K. & Palacio, D. (1996). *Researching into assessment and evaluation*. London: Kogan Page.
- Ball, S. (2011). *Evaluating Educational Programs*. ETS Research Report No. RR-11-15, <https://www.ets.org/Media/Research/pdf/RR-11-15.pdf>.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Carnegie Mellon University, (2002). *Evaluation and assessment*. <http://www.cmu.edu/teaching/assessment/earlycourseeval.html>.
- Herman, J.L., Morris, L.L., & Fitz-Gibbon, C.T. (1987). *Evaluator's handbook*. London: SAGE.
- Chelimsky, E. (1997). Thoughts for an evaluation society. *Evaluation*, 3 (1), 97-118.
- Dreachslin, J.L. (1999). Focus groups as a quality improvement technique: a case example from health administration education. *Quality Assurance in Education*, 7 (4), 224-233.
- ERO (Education Review Office) (2007). *The Collection and Use of Assessment Information in Schools*. Wellington: Education Review Office.
- Everitt, A., & Hardiker, P. (1996). *Evaluating for Good Practice*. London: Macmillan
- French, W., Bell, C.H., & Zawacki, R.A. (2000). *Organization development and transformation: Managing effective change*. New York: McGraw Hill/Irwin.
- Gibbs, A. (1997, Winter). Focus groups. *Social Research Update, Issue 19*, Department of Sociology, University of Surrey. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html>.
- Gross, N., Giaquinta, J., & Bernstein, M. (1971). *Implementing organizational innovations*. New York: Basic Books.
- Hepburn, A. (2004). Crying, Notes on description, transcription and interaction. *Research on Language & Social Interaction*, 37, 251-291.
- Huitt, W., Hummel, J., & Kaeck, D. (2001). *Assessment, measurement, evaluation, and research. Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/sciknow.html>.
- Jinks, A. M., & Daniels, R. (1999). Workplace health concerns: a focus group study. *Journal of Management in Medicine*, 13 (2), 95-105.
- Kirkhart, K.E. (2000). Reconceptualising evaluation use: An integrated theory of influence. In V. J. Caracelli and H. Preskill (Eds.), *The expanding scope of evaluation use - New Directions for Evaluation*, 88, (pp. 5-23). San Francisco: Jossey-Bass.
- Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.
- Krueger, R. (2002). *Designing and Conducting Focus Group Interviews*. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.eiu.edu/ihec/Krueger-FocusGroupInterviews.pdf>.
- Krueger, R. A. (1998). *Moderating focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2000). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kvale, S. (1996). *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Leitão, B. J., & Vergueiro, W. (2000). Using the focus group approach for evaluating customers' opinions: the experience of a Brazilian academic library. *New Library World*, 101(2), 60-65.
- Maxwell, J. A., Bashook, P. G., & Sandlow, C. J. (1986). Combining ethnographic and experimental methods in educational evaluation. In D. M. Fetterman & M. A. Pitman (Eds.), *Educational evaluation: Ethnography in theory, practice, and politics* (pp. 121-143). Beverly Hills, CA: Sage.
- Messick, S. (1970). The criterion problem in the Evaluation of Instruction: Assessing Possible, not Just Intended Outcomes. In M. C. Wittrock and D. Wiley (Eds.), *The Evaluation of Instruction: Issues and Problems*. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Milstein, B., Wetterhall, S., & CDC Evaluation Working Group. (1999). *Recommended framework for program evaluation in public health practice*. Atlanta, GA: CDC.
- Mishler, E. (1986). *Research interviewing: context and narrative*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.
- Morgan, D.L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Morgan, D.L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 159-152.
- Patton, M.Q. (1987). *Qualitative Research Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Philips, L., & Jorgensen, W. M. (2009). *Ανάλυση λόγου-θεωρία και μέθοδος*. (Μτφρ. Α. Κιουπκιολής, επιμ. Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Potter, J., Wetherell, M. (2009). *Λόγος και κοινωνική ψυχολογία*. (Μτφρ. Έ. Αυγήτα & Α. Τσονίδης - επιμ. Ν. Μποζατζής). Αθήνα: Μεταίχμιο, 226-230.
- Robson, C. (2007). *How to do a research Project: A guide for undergraduate students*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Rogers, A., & Smith, M. K. (2006). *Evaluation: Learning what matters*. London: Rank Foundation/YMCA George Williams College. Available as a pdf: www.ymca.org.uk/rank/conference/evaluation_learning_what_matters.pdf.
- Rossi, P. H., Freeman, H., & Lipsey, M. W. (2004). *Evaluation. A systematic approach*. Newbury Park, Ca: Sage.
- Schnell, R., Hill, P.B., & Esser, E. (2014). *Μέθοδοι εμπειρικής κοινωνικής έρευνας*. (επιμ. Ν. Ναγόπουλος & Γ. Γκιόσος). Αθήνα: Προπομπός.
- Scriven, M. (1998). A minimalist theory of evaluation: the least theory that practice requires. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 57-70.
- Shadish, W. (1998). Evaluation theory is who we are. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 1-19.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Leviton, L. C. (1991). *Foundations of Program Evaluation*. Newbury Park C.A.: Sage.
- Shadish, W., Cook, T., & Leviton, L. (1991). *Foundations of program evaluation*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Shaw, I.F. (1999). *Qualitative evaluation*. London: SAGE Publications.

- Shulha, L., & Cousins, J. (1997). Evaluation use: theory, research, and practice since 1986. *Evaluation Practice*, 18 (3), 195-208.
- Smith, A. G., & Robbins, A. E. (1984). Multi- method policy research: A case study of structure and flexibility. In D. M. Fetterman (Ed.), *Ethnography in educational evaluation* (pp. 115-130). Beverly Hills, CA: Sage.
- Stewart, D.W., & Shamdasani, P.N. (1990). *Focus groups: Theory and practices*. Newbury Park: Sage.
- Sudman, S., & Bradburn, N. (1974). *Response Effects in Surveys: A review and synthesis*. Chicago: Aldine.
- Sutcliffe, S., & Court, J. (2005). *Evidence -Based Policy- making: What is it? How does it work? What relevance for developing countries?* United Kingdom: Overseas Development Institute.
- Tannen, D., Hamilton, H. E., & Schiffrin, D., (eds) (2003). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell
- Threlfall, K. D. (1999). Using focus groups as a consumer research tool. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(4), 102-105.
- Tuckman, B. W., & Harper, B. E. (2012). *Conducting Educational Research*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- UNDP (2009). *Handbook on planning, monitoring and evaluating for development results*. NY: UNDP.
- Valenzuela, D., & Shrivastava, P. (x.x.) *Interview as a Method for Qualitative Research*. Retrieved 21/11/2016 from <http://www.public.asu.edu/~kroel/www500/Interview%20Fri.pdf>
- Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.
- Worthen, B.R., & Sanders, J.R. (1987). *Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. London: Longman.
- Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K., & Caruthers, F. A. (2011). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bousset, J.P.M, Macombe, C., & Taverne, M. (2005, December). Participatory Methods, Guidelines and Good Practice Guidance to be Applied throughout the Project to Enhance Problem Definition, Co-learning, Synthesis and Dissemination. *SEAMLESSProject, ReportNo 10, Ref D7.3.1*
- Βαμβακίδου, Ι. (2009). *Ήταν μια φορά ένας κοινοτάρχης. Χρήστος Τανιμανίδης 1906-1968*. Ξάνθη: ΠΑΚΕΘΡΑ, 21.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, (2^η έκδ.) Αθήνα: Κριτική.
- Μπουτζουβή, Α. (1998). Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις. Στο Α. Μπουτζουβή (επιμ.), *Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας: Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Αθήνα: Κατάρτι, 26.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Ημιδομημένες συνεντεύξεις

Σε μία *συνέντευξη* επιχειρούμε να συλλέξουμε δεδομένα για την έρευνά μας μέσα από μία «συζήτηση» που διεξάγεται μεταξύ του «συνεντευκτή» και του «συνεντευξιαζόμενου». Ως προφορική μαρτυρία, η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών και να δώσει τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και διαφωτιστικό προφορικό υλικό, το οποίο μπορεί να στηρίξει τη μελέτη του παρελθόντος και του παρόντος και να αποτελέσει ένα μέσο κατανόησης των διαδικασιών της ιστορικής αλλαγής και των συγκρούσεων¹², που σχετίζονται με το θέμα μελέτης, τον τόπο και το χρόνο στον οποίο αυτή αναφέρεται. Η χρήση συνεντεύξεων απαιτεί άμεση και ζωντανή επαφή ερευνητή-πληροφορητή, αμφισβητώντας την απομόνωση και τη μοναχικότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση ερευνητή-γραπτού, αρχαιακού υλικού¹³. Ο συνεντευκτής αποτελεί «μέρος του ερευνητικού εργαλείου» οπότε θα πρέπει να είναι καλά εκπαιδευμένος.

Η επιλογή και διεξαγωγή μιας συνέντευξης για ερευνητικούς σκοπούς απαιτεί ότι εκ των προτέρων έχουν διατυπωθεί οι στόχοι της έρευνας και τα ερευνητικά μας ερωτήματα, τα οποία επιχειρούμε να απαντήσουμε συλλέγοντας π.χ. τις γνώσεις, στάσεις, απόψεις κ.λ.π. των συνεντευξιαζόμενων. Στην πραγματικότητα επιχειρούμε να εισέλθουμε στο μυαλό του συνεντευξιαζόμενου και να πάρουμε πληροφορίες για το τι διεξάγεται εκεί. Αυτό δεν είναι τόσο εύκολο, καθώς υπάρχουν κάποια ζητήματα που μπορεί να επηρεάσουν την προσπάθειά μας.

Μερικά από αυτά είναι ότι οι συνεντευξιαζόμενοι¹⁴:

- Πρέπει να συνεργαστούν
- Πρέπει να πουν ό,τι ισχύει και όχι αυτό που εκείνοι πιστεύουν ότι θα έπρεπε να πουν ή αυτό που θα ήθελε να ακούσει ο συνεντευκτής
- Πρέπει να ξέρουν τι νιώθουν και αισθάνονται και να το πουν στο συνεντευκτή

Στην πραγματικότητα λοιπόν, μέσω μιας συνέντευξης πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας ότι καταγράφονται αυτά που λένε ότι πιστεύουν τα άτομα και αυτά που λένε ότι προτιμούν και όχι κατ' ανάγκη αυτά που πιστεύουν ή προτιμούν. Η συνέντευξη προβάλλει τις γνώσεις, τις αξίες, τις προτιμήσεις, τις απόψεις και αντιλήψεις, που κατέχει ο πληροφορητής για το ερευνητικό θέμα, δίνοντας τη δυνατότητα στο συνεντευκτή να τροποποιήσει τη διερευνητική κατεύθυνση, διότι μπορεί να δοθεί άμεσα συνέχεια σε ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Επιπλέον, μη λεκτικές ενδείξεις του πληροφορητή μπορούν να καταγραφούν και να δώσουν μηνύματα, που βοηθούν στην κατανόηση των προφορικών απαντήσεων.

Οι συνεντεύξεις διακρίνονται σε *ελεύθερες*, *ημιδομημένες* και *δομημένες*. Δεδομένου ότι το αντικείμενο της έρευνάς μας στην προκειμένη περίπτωση είναι σαφές και απλώς απαιτούμε μια πιο διεισδυτική ανάλυση απορρίπτουμε την ελεύθερη συνέντευξη και επιλέγουμε την προσέγγιση των ημιδομημένων συνεντεύξεων. Μια ημι-

¹² Βαμβακίδου, Ι. (2009). *Ήταν μια φορά ένας κοινοτάρχης. Χρήστος Τανιμανίδης 1906-1968*. Ξάνθη: ΠΑΚΕΘΡΑ, 21.

¹³ Μπουτζουβή, Α. (1998). Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις. Στο Α. Μπουτζουβή (επιμ.), *Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας: Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας*. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα: Κατάρτι, 26.

¹⁴ Tuckman, B. W., & Harper, B. E. (2012). *Conducting Educational Research*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.

δομημένη συνέντευξη δομείται στη βάση ερωτήσεων που έχουν προετοιμαστεί και δομηθεί πρωτίτερα και ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να καθορίσει τη σειρά των ερωτήσεων αναλόγως της πορείας της συνομιλίας έχοντας μια σχετική ελευθερία¹⁵. Οι ερωτήσεις διαμορφώνονται με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα και μπορεί να είναι ανοικτού ή κλειστού τύπου (συνήθως σε ημιδομημένες συνεντεύξεις περιλαμβάνονται και ανοικτές ερωτήσεις) και να έχουν μια λογική σειρά η οποία όμως διαμορφώνεται κάθε φορά με βάση την πορεία της συνέντευξης από τον συνεντευκτή. Οι ανοικτές ερωτήσεις προσφέρουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν να αναδείξουν πτυχές του ζητήματος που ίσως ο ερευνητής δεν έχει προβλέψει, αλλά έχουν και μειονεκτήματα που κυρίως εστιάζονται στη δυσκολότερη μετέπειτα ανάλυσή τους. Σε κάθε περίπτωση προτιμότερο είναι να ακολουθείται μια τακτική στη σειρά των ερωτήσεων τέτοια ώστε οι συνεντευξιζόμενοι να εμπλακούν στη διαδικασία το συντομότερο δυνατόν. Τυχόν συγκρουσιακά ζητήματα δεν θα πρέπει να θίγονται εξ' αρχής, αλλά να ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν κάποια γεγονότα/δεδομένα και που είναι εύκολο να απαντηθούν. Ερωτήσεις που θα προσφέρουν στον συνεντευξιζόμενο τη δυνατότητα να προσθέσει πληροφορίες που θεωρεί χρήσιμες και για κάποιο λόγο δεν μπόρεσε να το κάνει προηγουμένως θα πρέπει να γίνονται στο τέλος¹⁶.

Η συνομιλία, λοιπόν, λειτουργεί ως μέσο διερεύνησης των νοημάτων που δημιουργούν όλοι οι συμμετέχοντες. Η γλώσσα λειτουργεί ως εργαλείο και ως αντικείμενο της ανάλυσης. Από τους ερευνητές της θετικιστικής επιστημολογίας διατυπώνεται η άποψη ότι οι καθοδηγητικές ερωτήσεις, όπως και οι διπλές, δυσχεραίνουν τη συγκέντρωση των πληροφοριών που μας ενδιαφέρουν. Αντίθετα αναλυτές ποιοτικών μεθόδων και οι αναλυτές του λόγου δέχονται τις καθοδηγητικές ερωτήσεις ως εγγενές στοιχείο της συνέντευξης, εφόσον αυτή αποτελεί κοινωνική διάδραση. Η σημαντικότερη διαφορά που εντοπίζεται μεταξύ άλλων ποιοτικών μεθόδων και της ψυχολογίας του λόγου είναι ότι το νόημα εμπεριέχεται στη γλώσσα και συνεπώς η ανάλυση των νοημάτων προϋποθέτει τη μελέτη της γλώσσας¹⁷.

Ο ερευνητής που διεξάγει τη συνέντευξη οφείλει να ακολουθεί κάποιους κανόνες, οι οποίοι θα ενισχύσουν την ισχύ και την εγκυρότητα των απαντήσεων, δηλαδή θα περιορίσουν την επιρροή του ερευνητή¹⁸:

- Πρέπει να μην αποκαλύψει τις προσωπικές του απόψεις/στάσεις/πεποιθήσεις σχετικά με το θέμα της συνέντευξης είτε γλωσσικά είτε με τη μη λεκτική επικοινωνία. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι αποφεύγονται εκφράσεις αποδοκμασίας ή ενθουσιασμού μετά από μια απάντηση του συνεντευξιζόμενου. Φυσικά, καθώς η διαδικασία της συνέντευξης είναι μια αλληλεπιδραστική κατάσταση μπορεί και πρέπει να αλληλεπιδρά με τον συνεντευξιζόμενο, π.χ. να εκφράζει έκπληξη σε κάτι που θα ήταν λογικό να προκαλέσει έκπληξη στον οποιονδήποτε ή να δείχνει κατανόηση σε κάτι προφανές.
- Το ύφος του πρέπει να είναι σχετικά σταθερό και σοβαρό, αλλά θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να παρακινεί το ενδιαφέρον του συνεντευξιζόμενου να εμπλακεί σε «συζήτηση» μαζί του.
- Και φυσικά, δεν αποκαλύπτει πληροφορίες που έχει αποκομίσει μέσα από τις συνεντεύξεις με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στην έρευνα.

¹⁵ Schnell, R., Hill, P.B., & Esser, E. (2014). *Μέθοδοι εμπειρικής κοινωνικής έρευνας*. (επιμ. Ν. Ναγόπουλος & Γ. Γκιόσος). Αθήνα: Προπομπός.

¹⁶ Valenzuela, D., & Shrivastava, P. *Interview as a Method for Qualitative Research*. Retrieved 21/11/2016 from <http://www.public.asu.edu/~kroel/www500/Interview%20Fri.pdf>

¹⁷ Potter, J., Wetherell, M. (2009). *Λόγος και κοινωνική ψυχολογία*. (Μτφρ. Έ. Αυγήτα & Α. Τσονίδης - επιμ. Ν. Μποζατζής). Αθήνα: Μεταίχμιο, 226-230. Philips, L., & Jorgensen, W. M. (2009). *Ανάλυση λόγου-θεωρία και μέθοδος*. (Μτφρ. Α. Κιουπκιολής, επιμ. Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα: Παπαζήση. Περισσότερα για τις συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα βλ. Kvale, S. (1996). *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage και Mishler, E. (1986). *Research interviewing: context and narrative*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.

¹⁸ Sudman, S., & Bradburn, N. (1974). *Response Effects in Surveys: A review and synthesis*. Chicago: Aldine.

Οι συνεντεύξεις πρέπει να πραγματοποιούνται σε χώρο ήσυχο και με τις λιγότερες δυνατές «παρεμβολές», οι συνεντευξιζόμενοι ενημερώνονται για το ανώνυμο των πληροφοριών που παρέχουν και για το χρόνο που περίπου θα διαρκέσει η συνέντευξη, καθώς και για το γεγονός ότι η συνέντευξη θα μαγνητοφωνείται/βιντεοσκοπείται. Η κάθε συνέντευξη ηχογραφείται ή βιντεοσκοπείται και στη συνέχεια ακολουθεί η μεταγραφή (*discourse transcription*), δηλαδή η μετατροπή της σε γραπτό κείμενο (απομαγνητοφώνηση). Όλα τα χαρακτηριστικά της διαδραστικής κατάστασης που αναπτύχθηκε μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιζόμενου και τα οποία είναι σημαντικά για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την έρευνά μας πρέπει να αποτυπωθούν σε γραπτό κείμενο. Γι' αυτό, θα πρέπει να καταγραφούν και στοιχεία λεκτικής και μη λεκτικής συμπεριφοράς του συνεντευξιζόμενου, που αποδίδουν την ένταση και τη διάθεσή του ή έντονα συναισθήματα (γέλιο, δάκρυα, παύσεις, έντονος τονισμός, συγκίνηση, χαρά, θλίψη, αμηχανία, μελαγχολία, κ.λπ.)¹⁹. Σε κάθε περίπτωση, η αρχή που πρέπει να ακολουθείται είναι ότι το απομαγνητοφωνημένο κείμενο θα πρέπει να είναι όσο πιο κοντά γίνεται στα δεδομένα που θα μπορούσε να αντλήσει ένας οποιοσδήποτε ερευνητής από τη μαγνητοφώνηση.

Μετά την ολοκλήρωση της μεταγραφής του κειμένου ακολουθεί η ανάλυσή του. Η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί βάσει των αξόνων των ερευνητικών ερωτημάτων μέσω ανάλυσης λόγου.

19 Hepburn, A. (2004). Crying, Notes on description, transcription and interaction. *Research on Language & Social Interaction*, 37, 251-291.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Ομάδες Εστίασης (Focus Groups)

Μία διαδεδομένη τεχνική στην ποιοτική έρευνα είναι οι ομάδες εστίασης. Η ομάδα εστίασης είναι μια ομάδα ειδικού τύπου ως προς το σκοπό, το μέγεθος, τη σύνθεση και τις διαδικασίες (Krueger and Casey, 2005)²⁰. Στις ομάδες εστίασης, παρόλο που ο ερευνητής ενδιαφέρεται για τις απόψεις των ατόμων που συμμετέχουν ενδιαφέρεται επιπλέον και για τις απόψεις τους ως μέλη μιας ομάδας, π.χ. για τις απόψεις τους ως συμμετέχοντες σε ένα κοινό πρόγραμμα, εν προκειμένω στο πρόγραμμα Erasmus+. Οι Bousset Macombe και Taverner (2005)²¹ θέτουν ως αντικειμενικό στόχο της μεθοδολογίας την «απόκτηση πληροφορίας σχετικά με τις συμπεριφορές και τις αξίες της ομάδας που αφορούν ένα συγκεκριμένο θέμα». Επιπλέον τονίζουν ότι μέσα από τη μεθοδολογία αυτή «είναι δυνατό να αναλυθούν οι καθοριστικοί παράγοντες αυτού του είδους των αντιλήψεων, των συμπεριφορών και των αξιών». Ο Morgan (1990²², 1996²³) τονίζει ότι αυτή η μεθοδολογία συλλέγει τα δεδομένα της για το θέμα που προσδιορίζεται από τον ερευνητή μέσα από την αλληλεπίδραση της ομάδας και τονίζει την αξία και τη δύναμη της αλληλεπίδρασης προκειμένου να «προσκομίσει δεδομένα και ιδέες που θα ήταν λιγότερο προσιτά αν αυτή η αλληλεπίδραση δεν συνέβαινε στην ομάδα». Ο Ιωσηφίδης (2008)²⁴ τονίζει ότι η μεθοδολογική προσέγγιση των ομάδων εστίασης συνίσταται σε μια οργανωμένη συλλογική συνέντευξη και αλληλεπίδραση συμμετεχόντων για ένα ορισμένο θέμα ή διαδικασίες. Ο ερευνητής μέσα από το θέμα που ορίζει και στο οποίο ενθαρρύνει τις ομάδες να συμμετάσχουν, βρίσκεται σε ρόλο παρατηρητή ο οποίος βλέπει μπροστά του τη γέννηση και την ανάπτυξη των ιδεών, των σκέψεων, των συναισθημάτων, των απόψεων, των στάσεων, των παρανοήσεων, των πιστεύω των συμμετεχόντων, στοιχεία τα οποία με τη σειρά τους θα αποτελέσουν πηγή απαντήσεων και πληροφοριών. Μέσα από τη συλλογή πληροφοριών, γίνεται κατανοητό πώς οι συμμετέχοντες αισθάνονται ή σκέφτονται για ένα θέμα ή μια υπηρεσία.

› Χρήση των ομάδων εστίασης

Η μεθοδολογία των ομάδων εστίασης έχει τις ρίζες της στο 1920 όταν χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογία για έρευνα αγοράς. Αποτελεί συνδυασμό δύο επιμέρους μεθοδολογιών: των εστιασμένων συνεντεύξεων (focus interviews) και των ομαδικών συζητήσεων (group discussions). Στο Β' παγκόσμιο πόλεμο χρησιμοποιήθηκε στην αξιολόγηση των ραδιοφωνικών σχεδίων (Stewart & Shamdasani, 1990)²⁵, αλλά και στο να εξετάσει τις αντιδράσεις των ανθρώπων απέναντι στην προπαγάνδα (Kitzinger, 1994)²⁶. Από το 1970 και μετά άρχισε να χρησιμοποιείται από τους κοινωνικούς επιστήμονες και από επαγγελματίες στο χώρο του μάρκετινγκ, καθώς θεωρείται

²⁰ Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2000). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

²¹ Bousset, J.P.M, Macombe, C., & Taverner, M. (2005, December). *Participatory Methods, Guidelines and Good Practice Guidance to be Applied throughout the Project to Enhance Problem Definition, Co-learning, Synthesis and Dissemination. SEAMLESS Project, Report No 10, Ref D7.3.1*

²² Morgan, D.L. (1990). *Focus groups as qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage publications.

²³ Morgan, D.L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 159-152.

²⁴ Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, (2^η έκδ.) Αθήνα: Κριτική.

²⁵ Stewart, D.W., & Shamdasani, P.N. (1990). *Focus groups: Theory and practices*. Newbury Park: Sage.

²⁶ Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.

ως ιδανική μέθοδος στην κατανόηση του πώς ή γιατί οι άνθρωποι υιοθετούν συγκεκριμένες στάσεις απέναντι σε ένα θέμα ή σε ένα πρόγραμμα που τους αφορά.

Η μεθοδολογία με χρήση ομάδων εστίασης θεωρείται χρήσιμη όταν θέλει να δει κανείς τις διαφορετικές οπτικές για ένα συγκεκριμένο θέμα στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- Στα αρχικά διερευνητικά στάδια μιας μελέτης προκειμένου να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων
- Στην εξέταση στάσεων ή αντιλήψεων και του τρόπου που αυτές δημιουργούνται
- Στην ανάπτυξη ενός προγράμματος δραστηριοτήτων
- Στην αξιολόγηση της επίδρασης ενός προγράμματος
- Στον εντοπισμό θεμάτων ή υποθέσεων που απαιτούν περαιτέρω έρευνα ή έλεγχο
- Στην παροχή πληροφοριών για το σχεδιασμό ερωτηματολογίων ή συνεντεύξεων
- Στην αξιολόγηση διαφορετικών ερευνητικών καταστάσεων ή πληθυσμών
- Στην παροχή ερμηνειών των αποτελεσμάτων των συμμετεχόντων από αρχικές μελέτες
- Στην παραγωγή πρόσθετων πληροφοριών για εκπόνηση μελέτης σε ευρεία κλίμακα

» Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ομάδων εστίασης

Κάποια από τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ομάδων εστίασης (βασισμένα στους Krueger (1994)²⁷ και Morgan (1988)²⁸ είναι τα ακόλουθα:

Πλεονεκτήματα:

- Αποδίδουν εις βάθος ποιοτική πληροφορία
- Δεν είναι οικονομικά κοστοβόρες συγκρινόμενες με άλλες μεθόδους και αποδίδουν γρήγορα αποτελέσματα (Dreachsln, 1999²⁹; Leitão and Vergueiro, 2000³⁰; Wall, 2001³¹)
- Η ευέλικτή τους μορφή επιτρέπει στο διαμεσολαβητή να διερευνήσει απρόβλεπτα θέματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συζήτησης και να διατυπώσει υποθέσεις
- Έχουν υψηλή εγκυρότητα (δεδομένα)
- Ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων καθώς τους επιτρέπουν να ακούσουν τις ιδέες των άλλων σε μια ομάδα
- Ο έλεγχος των συμμετεχόντων ελαχιστοποιεί τις ψευδείς και ακραίες απόψεις

²⁷ Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

²⁸ Morgan, D.L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

²⁹ Dreachsln, J.L. (1999). Focus groups as a quality improvement technique: a case example from health administration education. *Quality Assurance in Education*, 7(4), 224-233.

³⁰ Leitão, B. J., & Vergueiro, W. (2000). Using the focus group approach for evaluating customers' opinions: the experience of a Brazilian academic library. *New Library World*, 101(2), 60-65.

³¹ Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.

- Επιτρέπουν στον ερευνητή να αυξήσει το μέγεθος του δείγματος της ποιοτικής μελέτης

Μειονεκτήματα*

- Δεν διεξάγεται σε φυσικό περιβάλλον
- Ο συντονιστής των συζητήσεων στις ομάδες εστίασης θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένος και να έχει εμπειρία στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ομαδικών συζητήσεων
- Η σύσταση της ομάδας μελέτης είναι δύσκολη διαδικασία
- Η ευέλικτη μορφή τους τις καθιστά ευπαθείς σε παράγοντες που μπορούν να υπονομεύσουν κύρος και την αξιοπιστία των ευρημάτων, ως εκ τούτου η συζήτηση ή τα ερωτήματα που καλύπτονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, θα πρέπει να καθοριστούν εκ των προτέρων
- Ο συντονιστής θα πρέπει να είναι επιδέξιος στη διαχείριση των κυρίαρχων ατόμων ενθαρρύνοντας όλους να συμμετάσχουν, ενώ θα πρέπει να αποτρέπει τον αποπροσανατολισμό της συζήτησης
- Τα αποτελέσματα της έρευνας στις ομάδες εστίασης αφορούν κυρίως την ομάδα η οποία έχει ερευνηθεί και είναι δύσκολο να γίνουν οι γενικεύσεις για ένα ολόκληρο πληθυσμό (Gibbs, 1997³²; Jinks and Daniels, 1999³³; Threlfall, 1999³⁴; Wall, 2001³⁵;)
- Η ανάλυση και επεξεργασία των ποιοτικών πληροφοριών μπορεί να είναι δύσκολη και χρονοβόρα καθώς τα λεγόμενα εξαρτώνται άμεσα από τις αντιδράσεις και τα σχόλια όλων των συμμετεχόντων

Παρά τα μειονεκτήματα που αναφέρθηκαν η εφαρμογή της μεθοδολογίας αυτής διευκολύνει τη συλλογή ενδιαφέροντων δεδομένων τα οποία αφενός αποτελούν καλή πηγή πληροφοριών για τον ερευνητή - αναλυτή ως προς τη διαμόρφωση υποθέσεων ή ως προς την κατασκευή του πλαισίου της έρευνας, αφετέρου ενθαρρύνουν και επιτρέπουν την περαιτέρω έρευνα.

1 Σχεδιασμός των ομάδων εστίασης

Ο σχηματισμός των ομάδων εστίασης αναπαριστά τον προς μελέτη πληθυσμό και δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να μελετήσει τα υποκείμενα της έρευνας σε ένα πιο άνετο περιβάλλον σε σχέση με την ατομική συνέντευξη. Ως εκ τούτου θα πρέπει να στηρίζει τις επιστημονολογικές αρχές στις οποίες στηρίζεται η έρευνα και να ανταποκρίνεται στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα του θέματος που διερευνάται.

Οι ομάδες εστίασης μπορεί να είναι είτε ομοιογενείς είτε ετερογενείς (Robson, 2007³⁶). Οι ομοιογενείς ομάδες εστίασης δημιουργούν στους συμμετέχοντες την αίσθηση της ασφάλειας ακόμη και στη διαχείριση των συγκρούσεων, διευκολύνουν την επικοινωνία, προωθούν την ανταλλαγή αντιλήψεων ιδεών και εμπειριών. Βασικό τους μειονέκτημα είναι η ομοιότητα των θέσεων και απόψεων. Οι ετερογενείς ομάδες ενθαρρύνουν τα μέλη τους να

³² Gibbs, A. (1997, Winter). Focus groups. *Social Research Update, Issue 19*, Department of Sociology, University of Surrey. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html>

³³ Jinks, A. M., & Daniels, R. (1999). Workplace health concerns: a focus group study. *Journal of Management in Medicine*, 13(2), 95-105.

³⁴ Threlfall, K. D. (1999). Using focus groups as a consumer research tool. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(4), 102-105.

³⁵ Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.

³⁶ Robson, C. (2007). *How to do a research Project: A guide for undergraduate students*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

δουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, μπορεί να ενθαρρύνουν τη συζήτηση δημιουργώντας δυναμική στη συμμετοχή. Στα μειονεκτήματά τους συγκαταλέγονται οι συνθήκες ανισορροπίας που μπορεί να δημιουργήσουν τα πιο δυναμικά μέλη της ομάδας και οι συγκρούσεις οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην έλλειψη σεβασμού από κάποια μέλη της ομάδας στους έχοντες αντίθετη άποψη. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει επίσης να δοθεί στην περίπτωση που τα μέλη της ομάδας εστίασης γνωρίζονται, ώστε να μην προκύψει πρόβλημα εχεμύθειας ή να μην συνεχιστούν συγκρούσεις που πιθανόν προϋπάρχουν στην ομάδα. Από την άλλη το να γνωρίζονται τα μέλη της ομάδας είναι θετικό καθώς κερδίζεται πολύτιμος χρόνος που αλλιώς θα έπρεπε να δαπανηθεί σε διαδικασίες γνωριμίας και τα μέλη αισθάνονται άνετα.

Ως προς τον αριθμό των μελών στις ομάδες εστίασης ο Morgan (1988³⁷) αναφέρει ότι θα πρέπει να κυμαίνεται ανάμεσα στους 6 και 12 έτσι ώστε να είναι αφενός ικανός ώστε να εξασφαλιστεί μια ικανοποιητική συζήτηση, αφετέρου να μην είναι πολύ μεγάλος και να δίνεται η ευκαιρία σε όλους τους συμμετέχοντες να μιλήσουν και να εκφραστούν ισότιμα. Ωστόσο, σε μια ανασκόπηση που έχει πραγματοποιήσει ο Bryman³⁸ (2017, σ. 550) το μέγεθος των ομάδων εστίασης όπως έχει καταγραφεί κυμαίνεται από 2-10. Φυσικά, οι ερευνητές θα πρέπει ακόμη κατά την επιλογή να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, επάγγελμα, τόπος διαμονής, οικογενειακή κατάσταση, κ.λπ.) παράγοντες δηλαδή που συμβάλλουν στη συνεκτικότητα και στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της ομάδας.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του διαμεσολαβητή / συντονιστή (moderator). Συνήθως το ρόλο αυτό τον παίζει ο ίδιος ο ερευνητής ή κάποιος στενός συνεργάτης που εμπλέκεται στην έρευνα. Ο Krueger (1998)³⁹ τονίζει τη σημασία της καταλληλότητας του συντονιστή ώστε να μην αποτελέσει εμπόδιο στην καλή λειτουργία της ομάδας. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί ανάλογα με την περίπτωση σε παράγοντες όπως το φύλο, η γλώσσα, η ηλικία, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, οι εξειδικευμένες γνώσεις, το ντύσιμο. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας των συμμετεχόντων, οι αποτελεσματικοί συντονιστές προσπαθούν να δείξουν στους συμμετέχοντες ότι η συνεισφορά τους στην έρευνα είναι ευπρόσδεκτη και δεν κάνουν αξιολογικές τοποθετήσεις (π.χ. καλό, σωστό, κακό, κτλ.). Σε κάθε περίπτωση ο ερευνητής θα πρέπει να είναι ένα άτομο που θα διαθέτει ικανότητες επικοινωνίας, ευρύτητα σκέψης, ικανότητα να ενθαρρύνει και να αναπτύσσει τη συζήτηση, ενσυναίσθηση και ουσιαστικό ενδιαφέρον για τους συμμετέχοντες και το θέμα της έρευνας.

› Σχεδιασμός και διατύπωση των ερωτήσεων

Οι ερωτήσεις που θα απευθύνονται στις ομάδες εστίασης θα πρέπει να είναι απλές, σαφείς και να μην δημιουργούν αναστολές ή το αίσθημα ντροπής στους συμμετέχοντες. Τύποι ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται στις ομάδες εστίασης είναι οι ακόλουθοι (Krueger, 2002)⁴⁰:

- Ερωτήσεις έναρξης (Opening questions): Βοηθούν τους συμμετέχοντες να γνωριστούν
- Εισαγωγικές ερωτήσεις (Introductory questions): Εισάγουν το γενικό θέμα της συζήτησης και βοηθούν τους συμμετέχοντες να τοποθετηθούν
- Μεταβατικές ερωτήσεις (Transition questions): Βοηθούν τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν τις θέσεις των υπολοίπων συμμετεχόντων και ενθαρρύνουν την περαιτέρω τοποθέτηση στο θέμα.

³⁷ Morgan, D.L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

³⁸ Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

³⁹ Krueger, R. A. (1998). *Moderating focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.

⁴⁰ Krueger, R. (2002). *Designing and Conducting Focus Group Interviews*. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.eiu.edu/ihec/Krueger-FocusGroupInterviews.pdf>

- Ερωτήσεις – Κλειδιά (Key questions): Πρόκειται για τις βασικές ερωτήσεις της έρευνας, αυτές στις οποίες θα εστιάσει ο ερευνητής την ανάλυση.
- Συμπερασματικές ερωτήσεις (Conclusive questions): Καλούν τους συμμετέχοντες να κάνουν τις τελευταίες τοποθετήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της συζήτησης
- Ερώτηση σύνοψης (Summary question): Ακολουθεί την περίληψη που κάνει ο ερευνητής σχετικά με τις ιδέες που προέκυψαν. Οι συμμετέχοντες καλούνται να αξιολογήσουν την προτεινόμενη σύνοψη.
- Τελική ερώτηση (Ending question): Δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προσθέσουν κάτι σημαντικό αν υπάρχει.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης της ομάδας εστίασης, οι συντονιστές συνήθως χρησιμοποιούν δύο κοινές τεχνικές για να εκμαιεύσουν απαντήσεις από τους συμμετέχοντες, οι οποίοι μπορεί να είναι απρόθυμοι να συνεχίσουν στη συζήτηση: τις παύσεις και την ανίχνευση. Η παύση είναι απλώς μια περίοδος σιωπής πριν τεθεί το ερώτημα. Παρά το γεγονός ότι πέντε δευτερολέπτων παύση μπορεί να φαίνεται δύσκολο για τον άπειρο συντονιστή, συνήθως φέρνει θετικά αποτελέσματα. Υπάρχει συνήθως κάποιο μέλος της ομάδας που είναι πρόθυμο να διακόψει τη σιωπή. Η ανίχνευση είναι απλά μια ερώτηση ή δήλωση, η οποία ενθαρρύνει τα μέλη της ομάδας να σχολιάσουν ή να επεξεργαστούν κάτι που ειπώθηκε. (π.χ. Μπορείς να εξηγήσεις περαιτέρω; Μπορείς να μου δώσεις ένα παράδειγμα που να εξηγεί τι εννοείς; Υπάρχει κάτι άλλο που θα ήθελες να πεις; Δεν καταλαβαίνω...).

› **Ανάλυση των δεδομένων**

Η ανάλυση των δεδομένων συνίσταται στην εξέταση, κατηγοριοποίηση, ταξινόμηση και επεξεργασία ή αλλιώς ανασυνδυασμό των «αποδεικτικών στοιχείων» που συλλέγονται κατά τη συνέντευξη της ομάδας εστίασης ως απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα. Υπάρχουν συνήθως τρεις πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση: α) οι σημειώσεις του ερευνητή/συντονιστή ή του βοηθού συντονιστή, β) η μνήμη, γ) η μαγνητοφώνηση της συνεδρίασης. Οι μαγνητοφωνήσεις συχνά μετατρέπονται είτε σε λεπτομερή είτε σε συντομευμένα κείμενα που ονομάζονται μεταγραφές. Οι μεταγραφές των ηχογραφήσεων, ωστόσο, είναι δαπανηρές και χρονοβόρες. Αντί των μεταγραφών, η ομάδα ανάλυσης μερικές φορές ακούει τις ταινίες και κρατάει σημειώσεις. Η ανάλυση των δεδομένων της ομάδας εστίασης περιλαμβάνει τρία στάδια: την αποδελτίωση (indexing), τη διαχείριση (management) και την ερμηνεία (interpretation).

- Αποδελτίωση: Κατά την αποδελτίωση, οι ερευνητές διαβάζουν ένα αντίγραφο ή σημειώσεις και εκχωρούν κωδικούς ή «ετικέτες» σε κάθε κομμάτι σχετικών με το θέμα πληροφοριών. Συχνά οι κωδικοί γράφονται στο περιθώριο. Οι κωδικοί ή οι ετικέτες συνδέουν μεταξύ τους τα κομμάτια του κειμένου που αντιπροσωπεύουν μια κοινή άποψη ή θέσεις που σχετίζονται με ένα από τα βασικά ερωτήματα ή τους σκοπούς της μελέτης
- Διαχείριση: Πρόκειται για την ομαδοποίηση όλων των αποσπασμάτων του κειμένου που έχουν τον ίδιο κωδικό ή την ίδια ετικέτα. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα χρήσης λογισμικού ειδικά σχεδιασμένου για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων
- Ερμηνεία: Μια τεχνική ερμηνείας είναι η αναλυτική επαγωγή

Αφού ολοκληρωθεί η ανάλυση, συχνά ακολουθεί μια γραπτή έκθεση της μελέτης και συζήτηση με τους βασικούς ενδιαφερόμενους. Η έκθεση περιλαμβάνει συχνά το σκοπό της μελέτης, την περιγραφή της διαδικασίας που ακολουθήθηκε, την περίληψη των ευρημάτων και τις συνέπειες αυτών των ευρημάτων οι οποίες παρουσιάζεται συχνά ως συστάσεις. Στην περίληψη των ευρημάτων, τα δεδομένα οργανώνονται συχνά γύρω από τα αρχικά ερωτήματα που έπρεπε να απαντηθούν από τη μελέτη της ομάδας εστίασης. Ως ακόλουθο, είναι χαρακτηριστική η συζήτηση ποικίλων βασικών θεμάτων που προέκυψαν για κάθε ερώτηση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας και ανάλυσης της κοινωνικής επικοινωνίας αλλά κυρίως των κοινωνικών της προεκτάσεων και συνεπειών της. Η παρατήρηση των κοινωνικών φαινομένων μπορεί να διαιερεί σε άμεση παρατήρηση και σε έμμεση (μέσω των διαφόρων πολιτισμικών τεκμηρίων). «Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί τη βασική μέθοδο της έμμεσης παρατήρησης⁴¹». Ως μέθοδος έρευνας, η ανάλυση περιεχομένου αναπτύχθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Οι πρώτοι που τη χρησιμοποίησαν ήταν Αμερικανοί φοιτητές της δημοσιογραφίας για τη μελέτη του περιεχομένου των αμερικανικών εφημερίδων⁴², ενώ τελειοποιήθηκε από τον Lasswell κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όταν ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας μελετούσε τη γερμανική προπαγάνδα μέσω του πολιτικού Τύπου της εποχής⁴³. Ο Berelson, ένας από τους πρωτοπόρους της μεθόδου, ορίζει την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου ως «μια ερευνητική μέθοδο για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του έκδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας με τελική επιδίωξη την ερμηνεία⁴⁴», ενώ ο Krippendorf ως «μια ερευνητική μέθοδο για τη συναγωγή επαληθεύσιμων και έγκυρων συμπερασμάτων από δεδομένα για το περιβάλλον τους⁴⁵». Στο ίδιο μήκος κύματος οι Hsieh και Shannon τόνισαν πως η ανάλυση περιεχομένου, αποτελεί μια συστηματική και αντικειμενική περιγραφή και ποσοτικοποίηση κοινωνικών φαινομένων⁴⁶. Η Neuendorf χαρακτηρίζει την ανάλυση περιεχομένου ως την «κύρια μηνυματο-κεντρική μεθοδολογία⁴⁷», ενώ σειρά ερευνητών την έχουν χαρακτηρίσει ως την πλέον εξελισσόμενη μέθοδο των τελευταίων δεκαετιών⁴⁸. Στην προσπάθειά του να οριοθετήσει την ανάλυση περιεχομένου, ο Berger σημειώνει πως «είναι μια τεχνική καταμέτρησης του πλήθους των στοιχείων κάποιου δεδομένου σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γραπτών μηνυμάτων⁴⁹», ενώ ο Neuman ελλειπτικά ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως μια τεχνική συγκέντρωσης και ανάλυσης του περιεχομένου κειμένων. Το «περιεχόμενο», σύμφωνα με τον Neuman, αναφέρεται σε λέξεις, νοήματα, εικόνες, σύμβολα, άρθρα, ιδέες, θέματα και σε κάθε μήνυμα επικοινωνιακής φύσης, ενώ ως «κείμενο» λογίζεται κάθε γραπτό, οπτικό ή προφορικό μήνυμα που χρησιμοποιείται στην επικοινωνιακή διαδικασία⁵⁰. Επιγραμματικά, η ανάλυση περιεχομένου αποσκοπεί στη μελέτη των ανθρώπινων επικοινωνιών με μαρτυρίες και αποτελεί την πλέον κατάλληλη μέθοδο για επιστημονική έρευνα με περιγραφικούς σκοπούς⁵¹. Από την πλευρά του, ο Μπνίδης σημειώνει πως «ανάλυση περιεχομένου είναι η ερευνητική μέθοδος η οποία –με αφητηρία μια συγκεκριμένη θεωρία, σαφείς στόχους και κατεύθυνση ανάλυσης και μέσω συστηματικών τεχνικών και υποδειγμάτων

⁴¹ Λαμπίρη – Δημάκη, Ι. (1990). *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

⁴² Berelson, B. (1970). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 22-24.

⁴³ Lasswell, H.D. (1927). *Propaganda technique in the World War*. New York: Knopf.

⁴⁴ Berelson, B. (1970). *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press.

⁴⁵ Krippendorf, K. (1980). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage, p. 14.

⁴⁶ Hsieh, H.F., & Shannon S., (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1277-1288.

⁴⁷ Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: SAGE, p. 1.

⁴⁸ Riffe, D., & Freitag, A. (1997). A content analysis of content analyses: twenty-five years of *Journalism Quarterly*. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 74, 873-882.

⁴⁹ Berger, A. (1991). *Media Research techniques*. Newbury Park: SAGE, p. 25.

⁵⁰ Neuman, W., (1997). *Social Research Methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn & Bacon, pp. 272-273.

⁵¹ Πορφυριάδης, Ν. (2009). *Μελέτη για την ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία στην ακαδημαϊκή έρευνα της διαφήμισης από το 1970 έως σήμερα*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

ανάλυσης που διασφαλίζουν τη δι-υποκειμενικότητα– ανιχνεύει, ερμηνεύει και αξιολογεί τόσο το έκδηλο όσο και το λανθάνον περιεχόμενο του μηνύματος της επικοινωνίας»⁵². Ο R. Weber έγραψε ότι «η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ερευνητική μέθοδος, που χρησιμοποιεί συγκεκριμένους κανόνες για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων από την ανάλυση γραπτών κειμένων. Αυτά τα συμπεράσματα αφορούν είτε στον αποστολέα είτε στο ίδιο το μήνυμα ή τον παραλήπτη του μηνύματος»⁵³.

Η ανάλυση περιεχομένου, λοιπόν, αφορά σε ένα σύνολο από τεχνικές που αποσκοπούν στην ανάλυση των διάφορων μέσων επικοινωνίας. Θέτει σε ένα κείμενο οποιασδήποτε μορφής ερωτήματα με σκοπό την ποσοτική ταξινόμηση του περιεχομένου του σε ένα σύστημα κατηγοριών που σχεδιάστηκαν για να δώσουν στοιχεία σχετικά με ειδικές υποθέσεις που αφορούν στο περιεχόμενο του κειμένου⁵⁴. Η εν λόγω μέθοδος χρησιμοποιείται εν προκειμένω για τον προσδιορισμό: α) των χαρακτηριστικών του περιεχομένου, β) των χαρακτηριστικών του πομπού της επικοινωνίας, γ) των χαρακτηριστικών των αποδεκτών της επικοινωνίας και των επιπτώσεών της σε αυτούς, με σκοπό την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων⁵⁵. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της μεθόδου σύμφωνα με τον Robson⁵⁶ είναι μεταξύ άλλων: α) η σταθερή και μόνιμη μορφή των δεδομένων, η οποία και επιτρέπει επαναλαμβανόμενες αναλύσεις και εφαρμογή ελέγχων αξιοπιστίας και εγκυρότητας, β) η δυνατότητα εφαρμογής συνδυαστικά και ποσοτικών στατιστικών μεθόδων ανάλυσης γ) το χαμηλό κόστος διεξαγωγής επαναλαμβανόμενων ερευνών και ε) η δυνατότητα χρήσης δεδομένων από πολλαπλές πηγές. Συνοψίζοντας, η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί μια ερευνητική τεχνική που επιτρέπει την επαναληπτικότητα και την έγκυρη εξαγωγή συμπερασμάτων για το περιεχόμενο των υπό μελέτη στοιχείων, η οποία επικεντρώνεται στη διερεύνηση των συμβολικών εννοιών που κρύβονται μέσα στα μηνύματα, είτε αυτά προέρχονται από το γραπτό είτε τον προφορικό λόγο⁵⁷.

Σε πρακτικό εφαρμοσμένο επίπεδο, ποσοτική ανάλυση περιεχομένου είναι η συστηματική κατηγοριοποίηση επικοινωνιακού περιεχομένου σύμφωνα με ορισμένους κανόνες και η ανάλυση των σχέσεων που προκύπτουν από τις κατηγοριοποιήσεις αυτές με τη χρήση στατιστικών μεθόδων⁵⁸. Περιεκτικός είναι ο ορισμός της Bardin, η οποία και ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως «ένα σύνολο από τεχνικές ανάλυσης της επικοινωνίας μέσα από συστηματικές και αντικειμενικές διαδικασίες περιγραφής του περιεχομένου των μηνυμάτων, που αναδεικνύουν τις ενδείξεις εκείνες (ποσοτικές ή μη) που θα επιτρέψουν τη συναγωγή γνώσεων που σχετίζονται με τις συνθήκες παραγωγής/υποδοχής αυτών των μηνυμάτων»⁵⁹.

Μια διαφορετική διάσταση στην ανάλυση περιεχομένου δίνει ο De Sola Pool⁶⁰, παρατηρώντας ότι είναι ιδανική για τη μελέτη νοημάτων και σημειωτικών σχέσεων που περιέχονται σε γραπτό ή προφορικό λόγο. Στην κλασική της μορφή, η ανάλυση περιεχομένου φαίνεται ότι αποκλείει από το πεδίο του ερευνητικού ενδιαφέροντος την ποιοτική ανάλυση. Επιμένει στην αυστηρή ποσοτική μέτρηση λεκτικών συμβόλων. Στην κριτική του προς την ποσοτική

⁵² Μπονίδης, Κ. (1998). *Έρευνα των προδιαγραφών της διδασκαλίας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: η ανάλυση- ποσοτική και ποιοτική των εν χρήσει σχολικών εγχειριδίων (εκπαιδευτικού και μαθητή/τριας) του γλωσσικού μαθήματος υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, σ. 115.

⁵³ Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park: SAGE, p. 9.

⁵⁴ Φραγκουδάκη, Α. (1978). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου: Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 11.

⁵⁵ Βάμβουκας, Μ. Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

⁵⁶ Robson, C. (2002). *Real World Research*(2nd ed.). Oxford: Blackwell.

⁵⁷ Σαπουντζή-Κρέπια, Δ. (2005). *Μεθοδολογία Έρευνας*. Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.

⁵⁸ Riffle, D., Lacy, S., & Figo, F.G. (1998). *Analyzing media messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: LEA, 2., Ζάγκος, Χ. (2011). *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009)*. Αθήνα: Επίκεντρο.

⁵⁹ Bardin, L., (1977). *L'Analyse de Contenu*. Paris, PUF, 21.

⁶⁰ De Sola Pool, I. (1959). *Trends in Content Analysis*. Urbana: University of Illinois Press.

ανάλυση περιεχομένου και στην ταυτόχρονη ανάδειξη της ποιοτικής ανάλυσης ως πληρέστερο μεθοδολογικό εργαλείο ο Kracauer εστίαζε στην ανάγκη αναδόμησης των συμπραζομένων των κειμένων και ανάδειξης των πολλαπλών δυνατοτήτων ερμηνείας των δεδομένων, κάτι που θεωρούνταν ανέφικτο με την επιφανειακή ανάλυση στην οποία οδηγούσε η μέθοδος της «απλουστευτικής και διαστρεβλωτικής ποσοτικοποίησης»⁶¹. Οι σύγχρονες, όμως, μορφές της μεθόδου επισημαίνουν τη σπουδαιότητα της ποιοτικής ανάλυσης όχι μόνο του πρόδηλου αλλά και του λανθάνοντος ή υπονοούμενου περιεχομένου⁶². Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται για τους κοινωνικούς επιστήμονες ένα ευέλικτο ερευνητικό εργαλείο, ικανό να αξιοποιηθεί σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογών στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών και να καλύψει όλη την ερευνητική διαδικασία, από την εννοιολογική επεξεργασία των όρων ως την ερμηνεία των αποτελεσμάτων τους⁶³. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιεί λιγότερο τυποποιημένες κατηγορίες και κριτήρια ανάλυσης. Συνεπώς η σχέση μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου είναι συμπληρωματική και κυκλική⁶⁴. Βέβαια, κάθε έρευνα ανάλυσης περιεχομένου είναι λιγότερο ή περισσότερο ποιοτική ή ποσοτική, ανάλογα με το συγκεκριμένο πρόβλημα που εξετάζεται⁶⁵. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, δεν είναι λίγοι οι ερευνητές που υποστηρίζουν την υπεροχή της ποιοτικής σε σχέση με την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου⁶⁶. Κάποιοι από αυτούς υποστηρίζουν πως είναι ιδιαίτερα απλουστευτική η προσπάθεια μέτρησης της επιρροής των μηνυμάτων της επικοινωνίας μέσα από στατιστικές μεθόδους, και σημειώνουν πως δεν είναι δυνατή η κατανόηση των μηνυμάτων μέσω της ποσοτικής ανάλυσης⁶⁷.

Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου, προσπαθώντας με συστηματικές και αντικειμενικές διαδικασίες⁶⁸ να περιγράψει το περιεχόμενο των μηνυμάτων της επικοινωνίας, αποβλέπει στην επίτευξη ποσοτικών και ποιοτικών ενδείξεων που μας επιτρέπει να γνωρίσουμε: α) τα χαρακτηριστικά του περιεχομένου β) τις αιτίες του περιεχομένου και γ) τις συνέπειες του περιεχομένου⁶⁹. Δηλαδή μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε τους όρους παραγωγής ή αποδοχής των μηνυμάτων – συγκεκριμένα τις συνθήκες και τα αίτια που πρωτοστατούν στο εκάστοτε περιεχόμενό τους και τον τρόπο με τον οποίο το περιεχόμενό τους γίνεται κατανοητό⁷⁰. Βασική αρχή αυτής της ανάλυσης είναι ο εντοπισμός και η συγκέντρωση των εννοιών του προς επεξεργασία υλικού που συνιστούν ένα μήνυμα⁷¹. Με άλλα λόγια, η ανάλυση αυτή ομαδοποιεί στοιχεία του υλικού σε θεματικές κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία τους, και οι θεματικές αυτές κατηγορίες στη συνέχεια καταμετρώνται και αναλύονται ανάλογα με την περίπτωση⁷². Ενδιαφέρον πολλές φορές παρουσιάζει και η διερεύνηση της απουσίας κάποιων θεμάτων, αφού αυτή μπορεί να είναι δηλωτική των στοιχείων που διερευνώνται, πάντοτε σε σχέση με τους στόχους της έρευνας⁷³. Απώτερος

⁶¹ Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis. *Public Opinion Quarterly*, 16 (4), 631-642.

⁶² Πάλλας, Π. (1992). Η ανάλυση περιεχομένου. *Φιλολογός*, 67, 45-54.

⁶³ Βάμβουκας, Μ.Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης, 269.

⁶⁴ Μπονίδης, Κ., & Χοντολίδου, Ε. (1997). *Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης. Το παράδειγμα της Ελλάδας*. Στο Μ. Βάμβουκα & Α. Χουρδάκη (επιμ.), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Τάσεις και προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁶⁵ Άχλης, Ν. (1983). *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 21.

⁶⁶ Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: SAGE, 41, Shoemaker, P., Reese, S. (1992). *Mediating the message: theories of influences on mass media content*. White Plains, NY: Longman, 52.

⁶⁷ Newbold, C., Boyd-Barrett, O., & Van De Bulck, H. (2002). *The media book*. London: Arnold, 90.

⁶⁸ Holsti, O.R. (1969). *Content Analysis for the Social Science and the humanities*. Mass: Addison – Wesley, 3-5.

⁶⁹ Φίλιας, Β. (1998). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg, 197-204.

⁷⁰ Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 26-37.

⁷¹ Moscovici, S. (1970). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: PUF., Mucchieli, R. (1988). *L'analyse de contenu des documents et des communications*. Paris: Les Editions ESF.

⁷² Ζάγκος, Χ. (2011). *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009)*. Αθήνα: Επίκεντρο.

⁷³ Ghiglione, R. (1980). *Manuel d'analyse de contenu*. Paris: Armand Colin.

στόχος είναι να συναχθούν μεταβλητές και να διευκολυνθεί η πρόσβαση του αναγνώστη στο υλικό ώστε να επιτύχει τη μέγιστη πληροφορία (ποσοτικά στοιχεία) και τη μέγιστη σημασία (ποιοτική ανάλυση). Τα θεωρητικά στάδια εφαρμογής της μεθόδου είναι τα ακόλουθα:

- α.** Ο καθορισμός του θέματος, όπου αναζητούνται και εντοπίζονται οι πηγές ανάλυσης. Αν δεν είναι εφικτό να μελετηθούν όλες οι πηγές, σχεδιάζεται μεθοδικά η επιλογή αντιπροσωπευτικού δείγματος.
- β.** Η αποδελτίωση του υλικού, για την οποία απαιτείται ο καθορισμός της μονάδας ανάλυσης. Ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται η λέξη, η πρόταση, η παράγραφος, η σελίδα, το άρθρο, το θέμα κ.α⁷⁴.
- γ.** Η κωδικοποίηση, δηλαδή η ταξινόμηση του υλικού σε μονάδες ανάλυσης ώστε να καταστεί ευχερής η συστηματική περιγραφή του. Ο ορισμός και η επιλογή των κατηγοριών ανάλυσης είναι κεντρικό πρόβλημα σε κάθε έρευνα ανάλυσης περιεχομένου. Η μέθοδος στηρίζεται στη σωστή, κατάλληλη και ειδικά προσαρμοσμένη στο πρόβλημα επιλογή κατηγοριών⁷⁵.
- δ.** Η ποσοτική και ποιοτική περιγραφή και σχολιασμός του περιεχομένου με προοπτική την επαλήθευση ή διάψευση των αρχικών.

⁷⁴ Για τις μονάδες ανάλυσης, βλ. Duvenger, M. (1978). *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, 88-89.

⁷⁵ Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 147.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ο

Η ανάλυση λόγου⁷⁶

Η γλώσσα δεν είναι ουδέτερο μέσο για την προσέγγιση της πραγματικότητας, αλλά συμβάλλει στην κατασκευή εκδοχών αυτής της πραγματικότητας με τις οποίες τα άτομα πετυχαίνουν στόχους στο πλαίσιο της κοινωνικής τους αλληλεπίδρασης. Ο λόγος μπορεί να αποτελείται από μερικές προτάσεις (τμήμα συζήτησης μεταξύ ατόμων) έως μία συστηματική χρήση της γλώσσας, με συγκεκριμένους κανόνες, ορολογία και συμβάσεις. Ο λόγος (discourse) αναφέρεται σ' ένα σύστημα γλώσσας, που χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη ορολογία και κωδικοποιεί συγκεκριμένες μορφές γνώσης.

Η ανάλυση λόγου ανήκει μια μέθοδο κοινωνικής έρευνας που ασχολείται με την άντληση και ανάλυση δεδομένων από σώματα ομιλίας ή κειμένων. Η ανάλυση λόγου προσεγγίζει τον λόγο ως μια κοινωνική κατασκευή η οποία αντανακλά την κοινωνική πραγματικότητα. Δηλαδή, προσεγγίζει τη γλώσσα και τα κείμενα ως τόπους, όπου τα κοινωνικά νοήματα /οι κοινωνικές σημασίες δημιουργούνται, αναπαράγονται, σχηματίζονται και διαμορφώνονται οι κοινωνικές ταυτότητες. Εξάλλου ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούμε τη γλώσσα είναι σπάνια αθώος.

Κατά την ανάλυση γραπτού ή προφορικού λόγου, αναλύονται:

- Τα διάφορα επίπεδα ή διαστάσεις του λόγου όπως ήχοι, χειρονομίες, σύνταξη, λεξιλόγιο, στυλ, ρητορική, σημασίες, στρατηγικές, εφόσον οι ερευνητές είναι σε θέση να τις αναγνωρίσουν ή και βρίσκονται στη διάθεσή τους
- Η σχέση του λόγου με το πλαίσιο της αναφοράς του
- Η σχέση μεταξύ του λόγου και τις πιθανές σχέσεις ισχύος που μπορεί να αποτυπώνει
- Η σχέση του λόγου με τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις
- Η σχέση του λόγου με τη γνώση και τη μνήμη

Δύο κεντρικά ζητήματα, άξια ιδιαίτερης προσοχής είναι:

«**(α)** τα ερμηνευτικά συμφραζόμενα του λόγου αναφέρονται στην κοινωνική περίσταση όπου τοποθετείται ένας συγκεκριμένος λόγος, π.χ. σχέσεις εξουσίας ως προς το φύλο και **(β)** η ρητορική οργάνωση του λόγου αφορά στη διάρθρωση επιχειρημάτων που οργανώνουν ένα κείμενο/που εργάζονται προς την κατεύθυνση ενίσχυσης συγκεκριμένων ισχυρισμών, ενώ αντικρούουν διαφορετικές απόψεις. Παραδείγματα είναι οι πολιτικοί λόγοι ή οι δικανικοί»⁷⁷.

Θετικά σημεία της ανάλυσης λόγου*

- Εξετάζει πραγματικό λόγο που έχει παραχθεί για ένα συγκεκριμένο σκοπό
- Συμβάλλει στην κατανόηση του πλαισίου, της παραγωγής, του κοινού και του κειμένου

Αρνητικά σημεία της ανάλυσης λόγου*

- Δεν υπάρχει στενό πλαίσιο ανάγνωσης
- Εντατική εργασία
- Οι κατηγορίες είναι συχνά ρευστές καθιστώντας δύσκολη την ανάλυση

⁷⁶ Potter, J. and Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London, U.K.: Sage Publications. Σωτηρούδης. Μεθοδολογία Ανάλυσης Περιεχομένου και Ανάλυσης Λόγου στην Ποιοτική Έρευνα. http://edu4adults.blogspot.com/2014/01/blog-post_27.html

⁷⁷ Σωτηρούδης. Μεθοδολογία Ανάλυσης Περιεχομένου και Ανάλυσης Λόγου στην Ποιοτική Έρευνα. http://edu4adults.blogspot.com/2014/01/blog-post_27.html

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε

Σχέδιο Συνέντευξης για τους Συμμετέχοντες σε Σχεδια Erasmus+ που Συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Erasmus+

- Ποια είναι η εντύπωση σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα Erasmus+;
- Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητές σας αναφορικά με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα;
- Παρακολούθησατε κάποιο σεμιναριακό μάθημα; Και αν ναι, ποια ήταν η εντύπωσή σας, συγκρίνοντας το και με αντίστοιχα στην Ελλάδα;
- Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψή σας για τη Διά Βίου Μάθηση και την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις κοινωνικές σας δεξιότητες;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις για άλλες χώρες και πολιτισμούς;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε την άποψή σας για το σχολείο και εκπαίδευση γενικότερα;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε την αυτοπεποίθησή σας;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με τους με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε θέματα εκπαίδευσης ή και εργασίας στις χώρες που επισκεφθήκατε;
- Μέσα από την εμπειρία σας από το Πρόγραμμα, έχετε να προτείνετε κάτι για την αύξηση της ελκυστικότητας της Διά Βίου Μάθησης και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην χώρα μας;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε η συμμετοχή σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ

Σχέδιο Συνέντευξης για Υπεύθυνους Διαχείρισης Σχεδίων που Συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Erasmus+

- Ποια είναι η εντύπωσή σας και τα οφέλη που αποκομίσατε από τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα Erasmus+;
- Σε ποιο βαθμό η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα βελτίωσε την παιδαγωγική σας κατάρτιση;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τις ικανότητες σας στη διαχείριση;
- Η συμμετοχή σας το Πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις για άλλες χώρες και πολιτισμούς;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγές αναφορικά με το αναλυτικό πρόγραμμα (curriculum) που ακολουθείτε; Τις διαδικασίες διαχείρισης; Τις εργασιακές σχέσεις;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγές αναφορικά με τις παιδαγωγικές μεθόδους/μεθόδους διδασκαλίας που ακολουθείτε;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία σας με τα υπόλοιπα μέλη του φορέα σας;
- Η συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα σας έφερε σε επαφή με καλές πρακτικές σε διάφορους τομείς της δραστηριότητάς σας στις χώρες που επισκεφθήκατε;
- Μετά την συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα, ποια είναι η άποψη σας για την Εκπαίδευση Ενηλίκων και τη Διά Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συναντήσατε στο εξωτερικό;
- Ποια στοιχεία ή ποιες καλές πρακτικές από αυτές που συναντήσατε πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα;
- Ποιες είναι οι προτάσεις για τη βελτίωση της Διά Βίου Μάθησης και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε η συμμετοχή σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή;

www.iky.gr

Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Εθνική Μονάδα Συντονισμού Erasmus+

Λεωφόρος Εθνικής Αντιστάσεως 41

14234 Νέα Ιωνία

T: +30 210 3726300

E: erasmusplus@iky.gr

 [@StateScholarshipsFoundation](https://www.facebook.com/StateScholarshipsFoundation)

 [State Scholarships Foundation/ IKY- Greece](https://www.linkedin.com/company/State-Scholarships-Foundation-IKY-Greece)

 [@IKY_Erasmusplus](https://twitter.com/IKY_Erasmusplus)

 [LLPIKY](https://www.youtube.com/LLPIKY)